

НӘРИМАН
НӘРИМАНОВ

1870-1925

«Нариман Нариманов мүрәккәб вә чәтин бир јол кечмиш, фәалијјәтә маарифчи-демократ кими башлајараг мәтин ленинчи болшевик сәвијјәсинә галхмышдыр. Ленинизм чошғун тәблиғатчысы, пролетар бејнәлмиләчилији вә халғлар достлуғу идејаларынын аловлу чарчысы, Ленин типли партија вә дөвләт хадими Нариман Нәчәф оғлу Нариманов бир сijasи рәһбәр вә тәшкилатчы кими өзүнүн бүтүн исте'дады, гәлбинин бүтүн һәрарәти илә халға хидмәт етмишдир. Оқун ады Совет һакимијјәтинин гәлбәси вә мөһкәмләндирилмәси уғрунда болшевикләр партијасынын рәһбәрлији алтында Азәрбајҗан зәһмәткешләринин гәһрәманчасына мубаризәси илә ғырылмаз сурәтдә бағлыдыр».

(Н. Наримановун абидәсинин ачылышында Сов.ИКП МК Сijasи Бүрөсу үзвүлүнә намизәд, Азәрбајҗан КП МК-нын биринчи катиби һ. Ә. Әлијев јолдашын нитгиндән. Баку, 7 июн 1972-чи ил).

Нариман Нариманов прошел сложный и тернистый путь от просветителя-демократа до стойкого большевика-ленинца. Страстный пропагандист ленинизма, горячий поборник идей пролетарского интернационализма и дружбы народов, партийный и государственный деятель ленинского типа Нариман Наджаф оглы Нариманов весь свой талант политического руководителя и организатора, весь огонь своей души без остатка отдал служению народу. Его имя неразрывно связано с героической борьбой трудящихся Азербайджана под руководством партии большевиков за победу и упрочение Советской власти.

(Из речн кандидата в члены Политбюро ЦК КПСС, первого секретаря ЦК КП Азербайджана тов. Г. А. Алиева на открытии памятника Н. Нариманову в г. Баку, 7 июня 1972 года).

НАРИМАН
НАРИМАНОВ

ТЕЙМУР АХМЕДОВ

НӘРИМАН
НӘРИМАНОВ

ТЕЙМУР ӨҤМӨДОВ

3кн
—
296

150319

ИЗДАТЕЛЬСТВО «ИШЫГ». БАКУ — 1977

Библиографический отдел

М. Ф. А. ...
Азербайджанская Республика
К И Т А Б Х А Н А С Я

«ИШЫГ» НӘШРИЈАТЫ. БАҚЫ—1977

Елми редактору
ВЭЛИ МЭММЭДОВ

Научный редактор
ВЕЛИ МАМЕДОВ

Совет халгы догма Коммунист Партијасынын XXV гурултајынын мүэјјән етдији аэәмәтли коммунизм гуручулугу планларыны һәјата кечирмәк угрунда мүбаризәдә Ленин партијасы атрафында даһа сых бирләшәрәк Бөјүк Октябр сосналист ингилабынын алтмыш иллијини чох бөјүк мә'нәви-сијаси руһ жүксәклији вә јени әмәк гәләбәләри илә гаршылајыр.

Белә аламәтлар күнләрдә парлаг хатирәси бүтүн совет адамлары тәрәфиндән јад едилән Совет һакимијјати угрунда фәал мүбаризләр вә Ленин гвардијасынын көркәмли ингилабчылары арасында Азәрбајчан халгынын шанлы оглу Нәриман Нәримановун да ады һөрмәтлә чәкилир.

Нәриман Нәриманов Азәрбајчан әдәби-ичтиман фикри вә ингилаби мүбаризә тарихиндә силинмәз из бурахмышдыр.

Исте'дадлы дөвләт хадими, марксизм-ленинизм идејаларынын аловлу тәблигатчысы Н. Нәримановун һәјаты мүрәккәб ичтиман-сијаси һәдисәләрини гәјнағында кечмишдир. Ингилабдан әввәл Н. Нәриманов Азәрбајчанда реалист вә ингилаби-демократик әдәбијјатини јарадычыларындан бири, тарихи фачиә жанрынын баниси, көзәл насир, гүдрәтли публицист, гәјгәкеш мүәллим, һәким вә мәтнин ингилабчы кими танымышдыр. О, мүбариз бир вәтәнипәрвәр иди, бүтүн әдәби, елми-нәзәри јарадычылығыны вә ичтиман фәалијјәтини догма халгын тәлејинә бағламыш, көркәмли ичтиман хадим сәвијјәсинәдәк жүксәлмиш, үмумхалг мәһәббәти газанмышдыр.

Нәриман Нәчәф оглу Нәриманов 1870-чи ил апрел ајынын 14-дә Тифлис шәһәриндә маарифпәрвәр аиләдә анадан олмушдур. Анасы һәлимә ханымын ширии нағыллары, әмиси Әлимирзәнин үрәкачан сөһбәтләри вә гардашы Салманын дилиндән ешитдији шәрләр кичик јашларындан Нәриманын мә'нәви гилдасына чеврилмишдир. Балача Нәриман агыллы даврашышы, ити зәкасы, һәссаслығы вә мөһрибанлығы илә јашыдларындан сечилirdи. Елмә, әдәбијјата чошгун һәвәси ону таныјаңларын гәлбиндә үмид чырагы јандырмышды.

1879-чу илдә Нәриманы Тифлисдә Гафгаз Шейхүлисламын нәзәрәти алтында олан алтыснинифли мәктәбә гојдулар. Загафгазија маариф мүфәттишлијинә табә олан бу мәктәбдә програма шәрнәт, Азәрбајчан, фарс вә әрәб дилләри дахил олса да, дәрсләр әсасән рус дилиндә кечирилирди. Одур ки, Нәриман чидди чалышыр, чохлу мүталиә едирди.

1885-чи илдә Нәриман Загафгазија мұәллимләр семинаријасы нәздәндиңкә ибтидан мәктәбә дахил олды. Семинарија һәјәти онун мәфкурәвин вә мә'нәви инкишафына гол-һанад верди.

Кәңч Нәриманн романтәк дүшүнчәләри вә маарифчилик бахышлары дәврүн ичтимаи-сијаси һадисәләрини объектив дәрк етмәјә имкан вермәсә дә, зәһмәткеш күтләләри мутләғијјәтин әсарәтиндән хилас етмәк арзусу илә јашамасы ону јени јоллар ахтармаға сөвг едирди. О, дунјанын габагчыл халқларының тарихини, әдәбијјәтиңи вә милли мәдәнијјәтини дәриндән өјрәнмәк үчүн чидди мутәлиә илә мәшғул олур, ону дүшүндүрән бир сыра мәсәләләрә чаваб ахтарырды. Н. Нәриманов 1890-чы ил сентјабрын 1-дән Тифлис губернијјасының Борчалы ғәзвәсиндәки Ғызылһаччыл кәнд ибтидан мәктәбиндә мұәллимлик фаәлијјәтинә башлады. Маариф вә мәдәнијјәтдән узағ дүшмүш бу кәнддә феодал дөврүнүн адәт-әңәнәси, вәрдишләри һөкм сүрүрдү. Нәриман кәндли балаларының мәктәбә чәлб етмәк үчүн ел вә маарифи тәблиғ едир, кәндли күтләләриниң көзүнү ачмаға сәј кәстәйрди. Јерли бәјләр кәңч мұәллими тәғиб едир, мәктәбин бағланмасына чалышырдылар. Нәтиҷадә Нәриман Ғызылһаччылы кәндини тәрк етмәјә мәчбур олды. Н. Нәриманов сонралар јазырды ки, бәшәријјәтин кәрндә галмыш һиссәсинә бачардығым гәдәр көмәк етмәк фикри илк дәфә бурада — Ғызылһаччылы кәндиндә јаранмышды.

Н. Нәриманов 1891-чи илдә Бақыја кәлир вә А. И. Победоносевни хуәси прокинмазијјасында мұәллимијјә башлајыр. О, реални мәктәбдә вә 1896-чы илдә император III Александр адына Бақы оғлан кимназијјасында синиф мұраббиләриниң штатлы көмәкчиси вәзифәсиндә ишләјир, ејни заманда Азәрбајҗан дили мұәллими олур.

Н. Нәриманов вичданлы вә бачарығлы мұәллим кими таныыр. Чох чәкмир ки, о, педагожи фаәлијјәтинә көрә бүрүнч медалла, сонралар икә үчүнчү дәрәҗәли Станислав ордени илә тәлтиф едилир. Бу дөврдә мәктәбләрдә ана дилиндә дәрслијин олмамасы Н. Нәриманову чох дүшүндүрүр. О, нәзәри билији вә тәчрүбәси әсасында јени дәрәс китаблары јарадыр. 1899—1900-чү илләрдә бир-бириниң ардынча јаздығы «Түрк—Азәрбајҗан дилиниң мұхтәсәр сәрф-нәһви», «Мүсәлманлар үчүн мұәллимсиз рус дилини өјрәнмәкдән өтрү асан китабча», «Самоучител татарского јазыка дла русских» китабларындан Азәрбајҗан мәктәбләриндә узун мүддәт дәрәс вәсаити кими истифадә едилир.

Мә'лум олдығу кими, XIX әсрин ахырларында «Әкинчи»дән сонра нәшр едилән «Зија», «Зијәји-Ғафғазиијә» вә «Кәшкүл» гәзетләри бағланмышды. Загафғазиијада Азәрбајҗан дилиндә һеч бир мәтбуат органы јох иди. Русијада мүсәлманларын јеканә дөври мәтбуаты Крымда, Бахчасарајда Исмајыл бәј Гаспринскиниң редактәси илә чап олунан «Тәрчүман — Переводчик» адлы һәфтәлик гәзет иди. һәмни гәзетдә Н. Нәримановун мәғаләләри дәрч олуурду. Бу мәғаләләриндә о, мәктәб, театр, хејријјә чәмијјәти вә адәт-әңәнә мәсәләләринә тохунур, зәһмәткеш күтләләрдә мәдәнијјәт, маарифә һәвәс ојатмаға чалышырды.

О дөврдә маарифпәрвәр зијәлилар мәтбуата һәғир мүнәсибәти арадан галдырмағ, күтләләрдә гәзет вә журналә мә'нәви тәләбат һисси ојатмағ үчүн һәр вәситадан истифадә едирдиләр. Н. Нәриманов да бу дөврдә Азәрбајҗан дилиндә мәтбуат органы јаратмаға тәшәббус едир. О, С. М.

Ғәнизадә илә «Совгат» адлы шәкилли ушағ журналы нәшр етмәји гәраһ алыр вә 1896-чы илин јанварында Бақы губернаторуна мұрачнәт едир. Чар мә'мурлары бу нәчиб тәшәббусә е'тинәсиз јанашырлар. Лакин Н. Нәриманов руһдан дүшмүр. О, 1899-чу илин октјабрында мәтбуат ишләри үзрә Баш идарәҗә көндәрдији мұрачнәтиндә Азәрбајҗан дилиндә «Тәзә хәбәрләр» (рус тәрчүмәси илә бирликдә) адлы һәфтәлик гәзет нәшр етмәк арзусунда олдығуну билдирир.

Н. Нәриманов «Тәзә хәбәрләр»дә Русија вә Загафғазиијада баш вәрән јени иғтисади, ичтимаи-сијаси вәзијјәти ишығландырмағы, рус вә Азәрбајҗан јазычыларының әсәрләрини тәблиғ етмәји нәзәрдә тутмушду.

1900-чү ил декабрын 4-дә Н. Нәриманов Петербурға, мәтбуат ишләри үзрә Баш идарәҗә икинчи дәфә мұрачнәт едир. О, Загафғазиија мүсәлманлары арасында рус дили вә мәдәнијјәтиниң јайылмасының әһәмијјәтиндән данышыр, Азәрбајҗан дилиндә «Мәктәб» адлы мәчмуәниң нәшр олунамасының зарурилијини әсасландырырды. Н. Нәриманов елми-педагожи мәзмуилу ајлығ «Мәктәб» мәчмуәсиндә Русија вә Загафғазиија мәктәбләриниң вәзијјәтини ишығландырмағ, халғ мәктәбләри барәсиндә һөкүмәт сәрәнчамларыны, рус педагожи журналларының хуласәсини вермәк истәјирди.

Н. Нәриманов Азәрбајҗанда дини-мистик көрүшләрин, патриархал адәт вә вәрдишләрин халғын инкишафы јолунда бухова чеврилдијини көрүрдү. О, Түркија, Иран вә һиндистандан Загафғазиијаја көндәрилән бәзи мүртәҗе руһлу гәзетләрин рус халғына вә онун мәдәнијјәтинә е'тинадсызлығ тәблиғ етмәсинә бөјүк фәләкәт кими бахырды. Н. Нәриманов рус вә Азәрбајҗан халқларының јахынлашмасында вә сых достлуғ әләгәләри јаранмасында рус дилиниң ролуну нәзәрә аларағ, мұрачнәтиндә бу дилин вәситәси илә рус мәдәнијјәтиниң Загафғазиијада јайылмасының әһәмијјәтли олачағыны сөјләјирди.

Лакин Н. Нәримановун гәзет вә журнал нәшр етмәк арзусу һәјәта кечмәди. 1897—1900-чү илләрдә чар һаким даирәләри мұхтәлиф бәһанәләрә Азәрбајҗан дилиндә гәзет вә журнал нәшринә ичазә вермәди.

Архив сәнәдләриндән мә'лум олур ки, вәтәнпәрвәр кәңчләрин мәтбуат јаратмағ тәшәббусунә һаким даирәләрин е'тинәсизлығы һеч дә Бақыда Шәрг дилләрини билән сензорун вә ја полиграфиија мұтәхәссисләриниң олмамасы дејил, тәрәғгипәрвәр гүввәләрин фаәлијјәтиниң доғурдуғу тәшвиш вә һәҗәчанла бағлы иди. Чар һаким даирәләри милли инкишафа гәсдән мане олур, һәтта инзибати тәдбирләр дә көрүрдүлар.

Буна бахмајарағ, Н. Нәриманов Азәрбајҗан халғының мәдәни тәрәғгиси јолунда билек вә бачарығыны әсиркәмирди.

1894-чү илин апрел ајында Н. Нәриманов Бақыда илк күтләви халғ гираәтханасыны ачмаға наил олды. «Нәриман гираәтханасы» ғыса мүддәтдә тәкчә Загафғазиијада дејил, Русијада вә Шәрг өлкәләриндә рәбәтлә гаршыланды. Габагчыл идејалы, маарифпәрвәр зијәлилар бу гираәтхананың «рөвнәг вә рәвач» тапмасыны, тәрәғги етмәсини сәминийәтлә алғышладылар. Кәлқутта, Истамбул, Софија, Гаһирә, Теһран, Тәбриз вә дикәр шәһәрләрдән хејријјә јолу илә бураја гәзет, журнал вә китаблар көндәрилирди. «Нәриман гираәтханасы» бејнәлмиләл мәдәнијјәт очағы иди. Бурада мұхтәлиф милләтләрин габагчыл зијәлилары көрүшүр, бир-бирилә таныш олуурдулар.

Н. Нәриманов дәври мәтбуатын ۋә китабларын көмәји илә охучуларда дунја һадисәләринә, аҗры-аҗры халгларын һәјәт тәрзи ۋә мәдәнијјәтинә чидди мараг доғурур, беләликлә онлары истәр-истәмәз өз һәјәтына ۋә мүһитинә, ичтимаи һәјәтда баш верән һадисәләрә нәзәр салмаға тәһрик едир, дүшүндүрүрдү.

Гираәтханада охучуларын сајы кетдикчә артырды. Лакин бина чох дарысгал иди. Н. Нәриманов ону башға бинаја көчүрмәјә ичәзә алды. 1895-чи илин февралында гираәтхана кениш ۋә ишығлы отағлара көчүрүлдү.

Н. Нәриманов хејријјә мәҗсәди илә көрүш кечәләри, театр тамашалары, әдәби-мусигили мүсамирәләр дә тәшкил едирди. Бунлар гираәтхананын мадди еһтијачларыны мүәјјән дәрәчәдә өдәјирди. Н. Нәриманов гираәтхананы жалһыз јаратмағ дејил, һәм дә онун имканларыны кенишләндирмәк истәјирди. Лакин чар һаким даирәләри кәнчләрин гираәтхана әтрафында ошу топлашмасындан еһтијат едарәк, 1898-чи илин октябрында ону шүбһәли сijasәт очағы кими бағлатды. Буна бахмајарағ, милли мәдәнијјәтимизин јүксәлишиндә илк чығыр ачан «Нәриман гираәтханасы» халғмызын ичтимаи фикриндә јени сәһифәнин башланғычы олду.

XIX әсрин ахырларында Н. Нәримановун бәдии јарадычылығында чидди инкишаф нәзәрә чарлыр. О, 1892-чи илдә Гоголун «Мүфәттиш» комедијасыны Азәрбајҗан дилинә тәрчүмә едиб тамашаја гојур, 1894-чү илдә «Наданлығ», 1895-чи илдә «Шамдан бәј» комедијаларыны, 1898-чи илдә «Надир шаһ» тарихи фачиәсини, 1896—1900-чу илләрдә «Баһадыр ۋә Соһа» романынын бир һиссәсини јазыб чап етдирир.

Н. Нәриманов Бакыја кәлдији илк күнләрдән театры әсил халғ трибунасына чевирмәјә чалышырды. М. Ф. Ахундовун ачдығы јени јолу, ән'әнәни давам етдирән маарифпәрвәр зијалылар халғда интибаһ һисси ојатмағ үчүн мәктәблә бәрәбәр театры ән гүдрәтли васитә һесаб едирдиләр.

Милли театрын инкишафында Н. Нәримановун бөјүк хидмәти олмушдур. Һәлә 90-чы илләрдә Бакыда онун тәшәббүсү ۋә рәһбәрлији илә зијалы кәнчләрдән ибарәт актјорлар труппасы јарадылмышды.

Н. Нәриманов тәрбијәни әһәмијјәти олан пјесләри тамашаја гојурду. Онун тәшкил етдији «мүсәлман кечәләриндә аҗры-аҗры пјесләрдән сәһнәчикләр верилрди. Бүтүн мәдәни тәдбирләрдә, концерт ۋә тамашаларда Н. Нәриманов һәм актјор, һәм режиссор, һәм дә тәшкилатчы кими иштирак едирди.

Н. Нәриманов 1902-чи илин мај-ијүн ајларында император III Александр адына Бакы оғлан кимназијасында екстерн јолу илә имтаһан вериб шәһадәтнамә алды. Һәммин илин ијул ајында исә Одесса шәһәриндәки Новороссијск император университетинин тибб факүлтәсинә дахил олду.

Н. Нәриманов университетин биринчи курсунда охујанда отуз ики јашы вар иди. Тәләбәләрдән јашча фәрғләнән бу чидди, лакин хошрафтар кәнч илк күндән һамынын һөрмәтини газанмышды. Ону курс башчысы сечмишдиләр. Бу гарабуғдаји гағазлы тез бир заманда тәләбәләрин тахын досту ۋә мәсләһәтчиси олду.

Н. Нәриманов илк күнләрдән мүсәлман тәләбәләриндән ибарәт чәмијјәт јаратмаға тәшәббүс көстәрди. Бу чәмијјәтин үзвләри тез-тез онун Серетенск дөнкәсиндәки мәнзилинә топлашырдылар. Онларын ахшамдан кәјли кечәндәк табәт, әдәбијјат ۋә иччәсэнәтә даир сәһбәтләри чох заман сijasәи-ичтимаи һәјәтә, бейнәлхалғ һадисәләрә һәср олунарды.

Русија зәһмәткешләринин һәјәти, әмәл ۋә мүбаризәси илә танышлығ Н. Нәримановун дунјакөрүшүнә өз тәсирини көстәрирди. О, көрүрдү ки, һәр јердә мүтләғијјәтә гаршы дәрин нифрәт ۋә е'тираз сон һәддә чатмышдыр. Тәтилләр ۋә нүмајишләр бүтүн Русијада олдуғу кими бу чәнүб шәһәриндә дә ади һала чеврилмишди. Бу кәркин ичтимаи-сijasәи вәзијјәт гүдрәтли бир туфан гопаचाғыны көстәрирди. Гағазлы тәләбәләр ингилаби гүввәләрә гошулмаја билмәздиләр. Кизли ингилаби вәрәгәләрин үсјанкар мәзмуну, чар монархијасына гаршы чәсарәтли иттиһамлары тәләбәләрин чошғун кәнчлик әһвал-руһијјәси илә һәмәһәнк иди. Әлдән-әлә кәзән кизли сijasәи әдәбијјат Н. Нәримановун көзләри өнүндә јени аләм ачырды. О, ингилаби һәрәкәтә гошулду ۋә чох чәкмәди ки, кизли тәләбә дәрнәкләринин рәһбәрләриндән бири олду.

Н. Нәриманов Одессада нүмајиш ۋә тәтилләрин фәал иштиракчысы иди. лиман фәһләләрини ингилаби мүбаризәјә һазырлајырды. О, халғ күтләләринин мүтләғијјәтә гаршы мүбаризәсинә көмәк етмәк үчүн бүтүн васитәләрдән истифадә едирди.

1905-чи ил «ғанлы базар» һадисәси Русијанын һәр јериндә ингилаби әһвал-руһијјәли күтләләрин мүтләғијјәтә гаршы мүбаризәсини даһа да күчләндирмишди.

1905-чи илин октябрында ингилаби һәрәкәт бүтүн өлкәни бүрүјүб Үмумруссија сijasәи тәтилил чеврилди. Белә бир кәркин дәврдә Н. Нәриманов Одессада тәһсил алан мүсәлман тәләбәләринин хаһишини јеринә јетирәрәк конститусијалы республика һөкүмәтинин монархијадан үстүнлүјү һағғында мүһазирә — рефератыны охуду.

Рефератда чар мүтләғијјәтинин башға милләтләри әсарәт алтында сахламағ, онларын мәдәнијјәт ۋә дилләрини тәғиб етмәк, һүғуғларыны тапдаламағ кими ијрәнч мүстәмләкәчилик сijasәти амансызчасына ифша олунурду. Мүәллиф көстәрирди ки, чаризм Русија халғларынын гаты дүшмәндир ۋә онлара көнүллү сурәтдә һүғуғлар вермәјәчәкдир. Һәммин һүғуғлар мүбаризә васитәсилә алынмалыдыр.

Нәриман Нәримановун 1905-чи ил 17 октябр чар манифестинә мүнәсибәти дә диггәти чәлб едир. Рефератда көстәрилирди ки, чар көнүллү сурәтдә манифест вермәмишдир. Ону манифест вермәјә халғын гәзәби ۋә һилләти мәчбур етмишдир.

Н. Нәриманов кениш халғ күтләләрини тәрәғғијә, маарифә, азадлығ ۋә демократик республика уғрунда мүбаризәјә чағырды.

Новороссијск император университети 1905-чи илдә сijasәи тәтил нәтичәсиндә бағланды. Мүәллим ۋә тәләбәләрин әксәријјәти һәбсханаја салынды ۋә ја тәғиб олунду. Н. Нәриманов хәфијјәләрин тәғибиндән јаха гуртармағ үчүн 1905-чи илин августунда Казан Университетинә дәјишилмәјә чәһд етди.

1906-чы илдә Н. Нәриманов Бакыја гајытды. О, јени ичтимаи-сijasәи вәзијјәтин тәләбәләрини зәһмәткеш күтләләрә баша салмағ, онлары ингилаби мүбаризәјә һазырламағ үчүн дәври мәтбуатда вәтәндаш-публи-

сист кими чыкышлар етди. Н. Нәриманов «Иршад» газетиндә «Чүмә сөһ-бәти». «Һәјәт» газетиндә «Һәфтә фәрияды» башлығы алтында тез-тез дәрч олунан мәгаләләриндә күнүн ән актуал, зәрури мәсәләләрини то-хунуб, мутләғијјәтин муртәче сijasәтинин маһијјәтинин ачыб көстәрирди.

1906-чы илдә Н. Нәриманов кизли ингилаби фәалијјәтинин ачыг сijasәти тәшвиғатла әләғәләндирмәк үчүн «Ничат» хәријјә чәмијјәтиндән бачарыгла истифадә едирди. Бу заман «Һүммәт» болшевик тәшкилаты зәһ-мәткеш күтләләр арасында сijasәи тәблиғата бөјүк әһәмијјәт верирди. Бу болшевик тәшкилатына да һәртәрәфли јардым көстәрирди.

1906-чы илин августунда габагчыл зијалыларын тә'киди илә Загаф-газија мүсәлман мүәллимләринин I гурултаы ачылды. Һ. Зәрдаби вә Н. Нәриманов гурултаын сәдри сечилдиләр. Нүмајәндәләрин арзусу илә бүтүн сijasәи мәсәләләрә Н. Нәримановун сәдрлији илә бахылмалы иди.

Ичласларын бириндә мәктәбләрдә Азәрбајчан дилинин тәдриси мә-сәләси музакирә олунанда Н. Нәриманов јени дәрс програмы вә ана дилиндә јени дәрсликләр һазырламағын вахты чатдығындан данышды. О, мүәллимләри милләтин дәрдинә әләч ахтармаға, дөвләт гаршысында тәләбләр ирәли сүрмәјә чағырды. Гурултај Н. Нәримановун чәсарәт-ли тәкфилени јекдилликлә гәбул етди. Бу һадисә либерал буржуа зијалы-ларыны горхуја салды. Онлар гурултајын гәрарыны «јумшалтмағ», мүба-риз әһвал-руһијјәли мүәллимләрә тә'сир көстөрмәк үчүн ертәси күн Һ. З. Тағыјеви гурултаја дә'ват едиләр. Һ. З. Тағыјев гурултајдакы чы-хышында деди: «Сизин дүнәнки гәрарыныз ону көстәрир ки, гурултаја Н. Нәримановун шәксиндә узағы көрмәји бачармајан адамлар рәһбәр-лик едир. Сиз билирсинизми Н. Нәриманов кимдир? Онун чибиндә бир гәлији јохдур, мәним һесабыма охујур, амма бурада ингилаби нитг сөј-ләмәјә вә сизи долашыгыла салмаға чәсарәт едир. Мән хәһиш едирәм, бүтүн милләтин үзәринә дөвләт гаршысында көлкә салан дүнәнки гәрары рәдд едәсиниз».

Салона дәрин бир сакитлик чөкдү. һамы Н. Нәриманова бахырды. О, ајаға галхыб хитабәт күрсүсүнә јахынлашды. һамынын үзүндә тәәччүб вә һәјрәт варды. Онлар Н. Нәримановун бөјүк нүфуз саһиби, милјончу Һ. З. Тағыјевә нә чаваб верәчәјини көзләјирдиләр.

«Јолдашлар, — дедә Н. Нәриманов сакит, чидди бир сәслә давам етди, — чәнаб Тағыјевдән тәгаүд алан тәләбәләрдән бири дә мәнәм. Ла-

кин мән билмирдим ки, чәнаб Тағыјев јохсул тәләбәләрә онларын фик-рини вә ихтијарыны алмағ, дилини бағламағ үчүн көмәк едирмиш.

Әкәр бу вахтадак Тағыјев тәләбәләрә она көрә көмәк едирмиш ки, анчаг онун фикри, ирадәси илә һәрәкәт етсинләр, о заман мән фәрјад гопармағ лазым кәлдији јердә суусуб өз кечмишими вә кәләчәјими ләкә-ләјә билмәрәм.

Белә бир вахта — өзкәләринин ачыг данышдығлары, һәтта чар зүл-мүндән азад олмағ угрунда өз ганларыны ахтыдығлары бир заманда мәни гызыл күчүнә сузмаға мәчбур етмәјә һеч кәсә ихтијар вермәми-шәм вә вермәрәм.

Бүтүн гурултај гаршысында чәнаб Тағыјевин вердији тәгаүдү шад-лыгла рәдд едирәм ки, зәманәмизин зүлмкарларындан хилас олум вә бизим кәләчәк нәсил дә өзләрини мурдар гызыла сатмасынлар».

Н. Нәриманов халғын тәлејини милјончуларын ихтијарына тапшыр-мағы ичтимаи-сijasәи һадисәләри баша дүшмәмәк, сijasәи корлуг кими гијмәтләндирди. О, 1909-чу илдә «Өзүнүзү биабир етдиниз, бәсдир, јетәр!» адлы мәгаләсиндә јазырды: «Чәмијјәтә хәјри олдуғундан дола-јы ичтимаи гочуларә һөрмәт едиб хәјир иш көрдүрмәк үчүн һәвәслән-дирмәк јахшыдыр; анчаг о чүр јанлыш дүшүнән дөвләтли гочуларә бүтүн бир милләтин мүғәддәрәтәни тапшырмағ ән азы ахмағлығдыр».

Русијада ингилаби туфаны Н. Нәримановун дүнја көрүшүндә чидди дөнүш јаратды. О, Азәрбајчан фәһлә вә кәндлиләринин азадлығ вә сәә-дәтини ингилаби мүбаризәдә көрүрдү. О, авам күтләләрин көзүнү ач-мағ, онлары ингилаби дөјүшләрә һазырламағ үчүн халғын мәдәни инки-шафына, маарифләнемәсинә бөјүк әһәмијјәт верирди.

Новороссијск император уиверситетиндә тәһсилни давам етдирмәк үчүн 1906-чы илин ахырларында Н. Нәриманов Одессаја гәјәтди. Азәр-бајчанын габагчыл адамлары 1906—1908-чи илләрдә тәһсилни баша вурмағ үчүн Н. Нәриманова мадди јардым көстәрдиләр.

1908-чи илдә Н. Нәриманов уиверситетин тибб факултәсини битир-дикдән сонра Бақыда хүсуси мүаличәхана ачмағ истәјирди. Белә мү-аличәхананын олмасы кизли ингилаби иш үчүн зәрури иди. Лакин елә бу заман Иран милли азадлығ һәрәкәтина көмәк вә рәһбәрлик үчүн Н. Нә-риманов тә'чили Тифлисә көндәрилди.

Н. Нәриманов агыр шәрәнтдә ингилаби иш апарырды. О, Тифлисдә «Азәрбајчан» мейманханасында јашајур вә хәстәләри дә бурада гәбул едирди. Чар полисини хүсуси шө'бәси Н. Нәриманову Тифлисә кәлдији илк күндән чидди нәзәрәт алтына алмышды.

Бу дөврдә Иранын муртәче гүввәләри һүчума кечмишди. Әфсанәви халғ гәһрамаы Сәттарханын башчылығ етдији фәдаи дөстәләри шаһ ордусуна гаршы өлүм-дирим мүбаризәси апарырды. Белә бир вахта Иран Мүчәһидләр Партијасы Мәркәзи Комитәсинин Загафгазијанын мүхтәлиф шәһәрләриндә тәшкил етдији мүбариз шө'бәләр Тәбриз инги-лабчыларына һәр чүр јардым көстәрирди.

Рәси сәнәдләрдән ајдын олур ки, Н. Нәриманов вә «Һүммәт» тәш-килаты Иран ингилабчыларына биләваситә көмәк едир, онлара һәрби сурсат, әдәбијјат вә мәтбәә аваданлығы јоллајырды.

Чар Русијасынын муртәче даирәләри бу һәјәчанлы хәбәрләрә е'тина сыз јанашмыр, кизли хәфијјә идарәләри һәр јердә тә'ғиб вә күтләви һәбсләр едирди.

Н. Нәриманов 1909-чу ил мартын 1-дә душтаг олунуб Тифлисдәки Ме-тех галасына салынды. Полис ахтарышы заманы Н. Нәримановун мән-зилиндә 1905-чи илдә Одессада охудуғу рефератын конспектинин азәр-бајчанча әлјазмасы вә рус дилиндә сосиал-демократ партијасынын мәрәмнамәсинин тапылмасы бир даһа сүбут едирди ки, мүчәһидләр партијасынын бу көркәмли хадими билијини, тәчрүбәсини вә әмәли фәа-лијјәтинин Сәттархан һәрәкәтинын гәләбәси угрунда мүбаризәјә һәср ет-мишдир.

Ахтарыш вахты полисин әлине кечмиш бир мәктубдан көрүнүр ки, һә-лә 1907-чи илдә Мүчәһидләр Партијасынын Мәркәзи Комитәси Н. Нәри-мановун ичтимаи-сijasәи вә әмәли фәалијјәтини јүксәк гијмәтләндирмиш, ону Иран ингилабчыларынын көркәмли рәһбәри кими танымшдыр.

Тифлис губернијасынын жандарм идарәси Н. Нәриманову «Сәттархан вә Бағырхан ингилаби ордусуна адам, силаһ вә партладычы мәддә көндәрмәк»дә иттиһам едирди.

Тифлис губернијасы жандарм идарәсинин 1909-чу ил мај аяһнда апардығы истинтаг материалларындан мәлум олур ки, Н. Нәриманов Тифлисә кәләндән сонра Иран мүчаһидләр тәшкилатынын фәалијјәти кениш вүс'әт алмышды.

Н. Нәриманов Тифлискәки Метех галасында једди ај сахланылды. Загафгазијаның демократик ичтимаијјәти онун һөбсдән тә'чили азад олунамасын тәләб етди.

Нәһәјәт, 1909-чу ил сентјабрын 30-да Н. Нәриманов 24 саат әрзиндә Гафгаз чанишинлији әразисиндән чыхарылыб ики ил мүддәтинә һәштәрхана сүркүн олунду. Н. Нәриманов һәштәрхана чатдығы күнүн сәһәрисә «Дарүл-әдәб» мәктәбинин мүәллимләри илә көрүшдү, мәктәбин һәкимлијини пулсуз өз өһдәсинә көтүрдү. «Бурһани-тәрәғги» гәзетинин редактору Мустафа Лүтфи илә таныш олду, гәзетиндә әмәкдашлыг едәчәјинә разылыг верди.

Н. Нәриманов сүркүндә күчлү полис нәзарәти алтында олмасына вә тә'ғибә мә'руз галмасына бахмајараг, әдәби-бәдин вә елми фәалијјәтини дајандырмады. О, чохчәһәтли ичтимаи фәалијјәти илә Волгабојунда јашајан мүхтәлиф милләтләрин зәһмәткеш күтләләринин бөјүк рәғбәтини газаңды. Онун елми-күтләви мөвзуда охудугу мүһазирәләри, «Бурһани тәрәғги», «Идел», «Прикаспијски крај» гәзетләриндә дәрч етдирдији мәғаләләри јерли әһалинин сијаси, мәдәни-маариф вә мәишәт мәсәләләринин һәлләни тә'сир көстәрдири.

Н. Нәриманов һәғги халг һәкими, вәтәнпәрвәр ичтимаи хадим кими таныһырды. О, 1909-чу илләрдә «Холера — Вәба», «Чехотка — Вәрәм», «Аләми-нисван», «Тибб вә ислам» кими күтләви елми-публисistik мәғалә вә китабчаларыны чап етдирди. һәштәрханда Н. Нәримановун «мүәличәхана»сына јалһыз азербәјчанлылар дејил, рус, фарс, татар, түркмән, ғырғыз, өзбәк вә ермәни фәһләләри дә кәлирдиләр. Онун кичик гәбул отағы хәстәләрлә долу олурду. һамы гајғыкеш, мейрибан һәкимин һәссас мүнасибәтинә һејран иди. Бөјүк бир аиләни доландыран Н. Нәриманов хәстәләрдән мүәличә һағгы алмагдан имтиһна едир, һәтта бә'зән онлара дәрман пулу вериб јола салырды.

1911-чи ил августун 21-дә Н. Нәримановун сүркүн мүддәти баша чатды. Јалһыз беш ајдан сонра онун Бақыја гајымасына ичәзә верилди. Мәдди вәзијјәтин ағырлығы үзүндән Бақыја көчә билмәјән Н. Нәриманов бир мүддәт һәштәрханда галды, чохчәһәтли ичтимаи-публисistik фәалијјәтини давам етдирди. Н. Нәримановун «Бурһани-тәрәғги» гәзетиндә «Ары бәј» имзасы илә дәрч едилән кичик һәчмли әсәрләри Азербәјчан публисistikасы тарихиндә истәр форма, истәрсә дә мәзmunча бир јенилик иди. Бу сатирик әсәрләрдә Н. Нәриманов күнүн ән актуал, тә'хирәсалыһмаз мәсәләләринә тохунурду.

Н. Нәриманов «Бурһани-тәрәғги»нин «Елми вә фәнин», «Прикаспијски крај»ын «Мүсәлман һәјаты» шө'баләринә рәһбәрлик едирди.

Н. Нәриманов 1912-чи ил мајын 31-дә «Халг университети»нин сәдри сечилдикдән сонра бураны сијаси тәблиғат вә тәшвиғат мәркәзинә чевирмәјә чалышды. О, С. Шаумјан, Ш. Елиава, А. Хумарјан кими инги-

лабчыларә кизли фәалијјәти легал мәдәни-маариф тәдбирләри илә әләгәләндирмәкдә көмәк едир, рус, татар, ғырғыз, чығатај, азербәјчанлы вә ермәни фәһләләри арасында тез-тез күтләви мүһазирәләр охунмасына шәраит јарадыр.

Н. Нәриманов 1912-чи илин ијун аяһнда һәштәрхана сүркүн олунмуш С. Шаумјаны «Халг университети»нә катиблијә дә'вәт едир. С. Шаумјан чәмијјәтин фәалијјәтиндә Н. Нәримановун ән јахын көмәкчиси кими чалышыр.

1913-чү илин јанварында демократик фәһлә зүмрәси Н. Нәриманову шәһәр думасына һамизәд сечди. һәштәрханда сүркүндә олан С. Шаумјан фәһләләрин бөјүк гәләбәсини В. И. Ленинә фәрәһлә хәбәр вермишди.

Н. Нәриманов 1913-чү илин ијулунда Бақыја гајыдыр вә хүсуси мүәличәхана ачыр. Сонра Гарашәһәрдәки 9-чу пулсуз шәһәр хәстәханасында мүдир вәзифәсиндә чалышыр. Ејни заманда «Халг евләри»ндә елми-күтләви мөвзуларда мүһазирәләр охујур.

Н. Нәриманов һәкимликлә јанашы, публисistik, јазычылыг вә кизли ингилаби фәалијјәтини дә давам етдирди. Дөври мәтбуатда әдәби-тәңгиди, елми-нәзәри вә бәдин әсәрләри дәрч олунурду. О, 1915-чи илдә «Бир кәндиң сәркүзәшти» һекајәсини, 1917-чи илдә «Пир» повестини, тиббә даир бир сыра әсәрләрини јазыб чап етдирди. Г. Г. Кенин «Е'дам» пјесини тәрчүмә едир, «Баһадыр вә Соһа» романыны сәһнәләшдирир. Бу дөврдә Н. Нәриманов ајры-ајры әдәби мәчлисләр јарадыр, габагчыл идејалы зијалыларла бирликдә хәлгилик вә реализм угрунда иһадла мүбаризә апарырды. «Ничат» мәдәни-маариф хејријјә чәмијјәтиндә әдәбијјәт шө'бәсинин сәдри олан Н. Нәриманов «Тәңгид кечәләри» әдәби дәрнәјиндә дөври мәтбуатда чыхан ајры-ајры бәдини вә елми-күтләви әсәрләрин мүзакирәсини кечирирди. Әдәби мәчлисин үзвләри — Казым-оглу, С. М. Гәнизадә, С. С. Ахундов, Абдулла Шаиг, С. һ. Садыг вә башгалары истәр елми, истәрсә дә бәдини әсәрләрин дилинә чидди диггәт јетирирдиләр. Чүнки бу дөврдә ана дилинин сафлығы угрунда мүбаризә ән вачиб мәсәлә иди. Бу әдәбијјәтын реалист истиғамәтини тә'јин едирди.

Зәһмәткеш күтләләри ичтимаи дәрләрдән хәбәрдар едән вә онлары ингилаби мүбаризәјә һазырлајан мәтбуат органы јаратмаг Н. Нәриманову чох дүшүндүрүрдү. Көркәмли јазычы Абдулла Шаиг Н. Нәримановун 1914-чү илдә «Дан улдузу» журналы нәшр етмәк арзусунда олдуғуну, ичтимаи-сијаси вәзијјәтин ағырлығы үзүндән бу фикирдән әл чәкдијини сөјләјирди.

Н. Нәриманов 1916-чы ил декабрын 18-дә «Фикир» адлы ајлыг елми-әдәби вә сијаси журнал нәшр етмәк үчүн Бақы градоначалликинә мүрачият едир. Бу журналда Азербәјчан вә рус јазычыларынын бәдини әсәрләрини, тиббә, тәбиәтшүнәслыга вә педагогикаја даир елми-нәзәри материаллары, хүсуси тәңгид шө'бәсиндә исә күндәлик дөври мәтбуатын хүләсәсини вә мүасир јазычыларын әсәрләринин тәңгиди ичмалыны дәрч етмәји нәзәрдә тутурду. Лакин Н. Нәримановун бу тәшәббүсү нәтичәсиз галды.

1917-чи ил феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра «Һүмәт» тәшкилаты Азербәјчан дилиндә әдәбијјат вә гәзет нәшр етмәк үчүн чидди һазырлыг көрдү. һәмнин илин ијул аяһнын 16 (29)-да мәтбәә ја-

радылмасы və «Һүммәт» адлы гәзет бурахылмасы мәсәләси гәти һәлл едһлд. Һәһәјәт, 1917-чи ил ијулул 3-дә Бақыда дөрд мин нүсхә тиражла «Һүммәт»-ин илк нөмраси чапдан чыхды.

Н. Нәриманов, С. М. Әфәндијев, Т. Шаһбази, Д. Бунјадзадә, Б. Шаһ-тахтински, Ј. Мәликов кими көркәмли ингилаб хадимләрини гәзетин редаксија һеј'әтинә сечдиләр. Н. Нәриманов «Һүммәт» болшевик тәшкилатынын рәһбәри вә гәзетин редактору олду. Ејни заманда РСДФ(б)П Бақы комитәсинин үзвү сечилди.

«Һүммәт» гәзети илк нөмрасиндән Ленин партијасынын болшевик програмыны һәјата кечирир. Азәрбајчан зәһмәткешләри «Һүммәт»и өзләринин севимли гәзети һесаб едир, она чох бөјүк нөмәт кими бахыр, фајдалы ишләр көрәчәјинә инанырдылар.

Н. Нәриманов ингилабын тәлеји һәлл олундуғу тарихи күнләрдә зәһмәткеш күтләләри Совет һакимијәти уғрунда мүбаризәјә сәфәрбәр етмәк үчүн «Һүммәт»дән истифадә едирди.

Н. Нәриманов гәзетдә сијаси-нәзәри чәһәтдән долғун, мүбариз руһлу мәғаләләрлә тез-тез чыхыш едир, Ленин идејаларынын тәблиғинә кениш јер вериди. Оун «Франса ингилабы», «Бу күн», «Ајығ олмалығ», «Бизим Русија ингилабына нәзәримиз», «Загафгазија комиссариатында отуран социалистләрә ачығ мәктүб», «Мән иттифага дәвәт едирәм», «Нә етмәлијик?» мәғаләләри вә бир сыра фелјетонлары ингилаби публицистиканын көзәл нүмунәлиридир.

Туфанлы күнләрдә Азәрбајчан болшевикләри зәһмәткеш күтләләрин гүввәсини тәһирәсалынмаз вәзифәләрә чәлб етмәк үчүн бөјүк һүнәр вә әзәмкарлығ көстәрирди. Олар нефт мәдәнләриндә, заводларда, е малтаханаларда мә'рузә вә муһазирәләр охујур, фәһләләри сијаси мүбаризәјә һазырлајыр, бејнәлмиләл һәмрә'лијин гүввәтләнмәсинә чалышырдылар. Гарашәһәрдәки 9-чу пулсуз шәһәр хәстәханасында мүдир вәзифәсиндә ишләјән Н. Нәриманов һәр күн мүсәлман фәһләләри илә көрүшмәјә вахт тапырды. Ону һәр јердә бөјүк еһтирам вә һөрмәтлә гаршылајырдылар. Н. Нәриманов зәһмәткеш күтләләрин мүрәккәб сијаси һадисәләрдән баш ачмасы үчүн «Русија ингилабы вә оун тәдричән тәрәғги етмәси», «Сијаси фиргәләр вә мәраһнамәләри», «Бизим Русија ингилабына нәзәримиз», «Русија ингилабы вә Ирана тәсири» вә саир мәвзуларда муһазирәләр охујурду. Оун муһазирә мәчлисләри һәр јердә издиһамлы митингә чеврилирди. Чүнки Н. Нәриманов чыхышларында истисмар вә зүлм буховларындан, мә'нәви әсарәтдән гуртулуш јолларыны чәсарәтлә ачыб көстәрирди. О. Русијадаки ингилабы бөјүк тарихи әһәмијәтиндән, бу ингилаба архаланмагла һакимијәти әлә алмағын әрури олмасындан данышыр, мүвәггәти һөкүмәти мудафиә едән буржуа милләтчиләрини ишфа едирди.

Н. Нәримановун чанлы сөһбәтләри мүсәлман фәһләләринин сијаси шуурунун инкишафына чидди тәсир көстәрирди. Азәрбајчан болшевикләри ингилаби гүввәләри буржуазијага гаршы гәти дөјүшләрә һазырладығы бир шәраитдә бунун бөјүк әһәмијәти варды. Һакимијәтин Бақы Советинин әлиһә кечмәси уғрунда гызғын мүбаризә башланмышды.

1917-чи ил октябрын 25-дә Петроградда силаһлы үсјан галиб кәлди. Һәмин күнүн ертәси ахшам саат 7-дә Бақыда «Азәдлығ» мејданында издиһамлы митинг олду. Н. Нәриманов, С. Шаумјан, А. Чапаридзе,

П. Зевин, М. Исрафилбәјов вә дикәр көркәмли хадимләр азәрбајчанча, русча вә ермәничә аловлу чыхышлар етдиләр. Олар Русијанын фәһләкәндли һакимијәтини алғышладылар.

Октябр социалист ингилабынын галиб кәлмәси Азәрбајчан зәһмәткешләрини бүтүн һакимијәтин Советләрин әлиһә кечмәси уғрунда мүбаризәјә руһландырды.

1917-чи ил ноябрын 15-дә Загафгазија әксингилабчылары Тифлиسدә антисовет коалисија тәшкил етдиләр. «Загафгазија комиссарлығы» адаланан бу мүртәчә тәшкилат ингилаби гүввәләрә гаршы суи-гәсд дүзәлдир, күтләләри чашдырыр, хәјәнәткар сијасәт јеридирди. Н. Нәриманов һүммәтчиләрә зәһмәткеш күтләләри әксингилабчы гүввәләрин чинајәткар сијасәтиндән хәбәрдар етмәји дәнә-дәнә тапшырырды.

Азәрбајчан болшевикләринин әксингилаби гүввәләрә гаршы гәти мүбаризәси Советләрин гәләбәси илә нәтичәләнди. 1918-чи ил апрелин 25-дә Бақы фәһлә, әскәр вә матрос депутатлары Совети мәтин ленинчи С. Шаумјанын башчылығы илә Бақынын Халг Комиссарлары Советини јаратды. Бақы пролетариатынын рәһбәрлары — Н. Нәриманов, А. Чапаридзе, И. Фиолетов, М. Әзизбәјов, Г. Қорғанов, П. Зевин, М. Һ. Вәзиров вә башгалары В. И. Ленинн көстәришләринә әсасән пролетар Бақыны Загафгазијада Совет һакимијәти уғрунда мүбаризә үчүн дајағ мәнтәгәсинә чевирмәјә чалышырдылар. Әксингилаби гияамын гаршысыны алмағ үчүн тәшкил едилән Ингилаби Мудафиә Комитәси Бақыда Совет һакимијәтинин үстүнү алаң тәһлүкәни дәф етмәк үчүн чидди тәдбирләр көрүрдү. Совет һакимијәтинин мудафиә етмәк, оун гүдрәтини күчләндирмәк үчүн ингилаба сәдагәтли олан вәтәндашлары Советләр бајрағы алтында сон нәфәсәдәк вурушмаға чағырырды.

Бу ағыр күнләрдә Н. Нәримановун рәһбәрлик етдији болшевик «Һүммәт» тәшкилаты бүтүн гүввәсини Бақыда Совет һакимијәтинин мудафиәсинә сәфәрбәријә алмышды.

Халг шәһәр тәсәррүфаты Комиссары олан Н. Нәриманов керидә галмыш Бақынын тичарәт, нәглијат, тәһнизат вә әрзағ мәсәләләринин гајдаја салынмасы вә јахшылашдырылмасы үчүн јорулмадан чалышыр, нефт рајонларында јени мәктәбләр, китабханалар, фәһлә клублары ачылмасына гајғы көстәрирди. Н. Нәриманов нефт мәдәнләриндә, заводларда вә мәсчидләрдә олур, зәһмәткеш күтләләрә ичтиман-сијаси вәзијәти вә болшевикләрин хәтти һәрәкәтини баша салыр, онлары фәһләкәндли һакимијәтини горумаға вә мөһкәмләндирмәјә чағырырды.

Н. Нәриманов зәһмәткеш күтләләрин пролетар бејнәлмиләлчилији руһунда, социализм ишинә һәдсиз сәдагәт руһунда тәрбијә едилмәсиндә мәтбуата гүдрәтли васитә кими бахырды. «Һүммәт» гәзетиндә Бақы Халг Комиссарлары Советинин декретләрини дәрч етдирди.

1918-чи илин баһарында ағыр хәстәләнән Н. Нәриманов һакимләрин мәсләһәти илә һәштәрхандакы «Тинаки» палчығ мүәличәсинә көндәрилер. Бу вахт һәштәрханда амансыз дөјүшләр кедирди.

В. И. Ленин һәштәрхан коммунистләринә көндәрдији телеграмында кәңс Совет Русијасынын чәнуб истәһкамыны — һәштәрхан вилајәтинин фәләкәтдән хилас етмәк үчүн «ән етибарлы вә ән мөһкәм адамлар» ајырмағы тапшырырды. Бу туфанлы, ағыр күнләрдә В. И. Ленинн тапшырығыны јеринә јетирмәк һәр бир коммунистдән шәхси фәдакарлығ

тələб едирди. Совет Һәштәрхананың җалғыз коммунистларын бөјүк һүнәр, ағыллы вә җәсарәтли сijasәти, җерли әһалини өз архасынча апармасы хилас едә биләрди. Белә бир вахтда Н. Нәриманов җорғунлуға вә хәстәлиҗә бахмаҗараг татар-ғыргыз вә иранлы фәһләләри күтләви-сijasи ишә җәлб едир, социалист ингилабынын вәзифәләри Совет һөкүмәтинин илк декретләри вә зәһмәткешләрин вәтәндашлыг борчу һаггында мұһазирәләр охујурду. Һәштәрхан вилајәтинин Волгабоју татарлары Н. Нәримановун та'сирли сөзләринә мә'нәви еһтиҗач дујур, онун гајғы долу, сәмими мәсләһәтләринә е'тиҗад вә инамла јанашырдылар.

Һәштәрхан өлкә һәрби-сijasи ишләр комиссарлығынын сәһијјә шө'бәсинә рәһбәрлик едән Н. Нәриманов бурада мүвәггәти һәрби Ингилаб Комитәсинин сәдри С. М. Кировла шәхсән таныш олур, бүтүн мүдафиә тәдбирләриндә иштирак едир. РК(б)П «Һүммәт» тәшкилатынын Һәштәрхан бүросунун сәдри олур.

1919-чу илин әввәлләриндә Н. Нәриманов Һәштәрхан вилајәт маариф шө'бәси мүдири вәзифәсиндә ишләјир. О, Совет Һәштәрханында зәһмәткеш күтләләрин маарифләnmәсинә вә мәдәни инкишафына хүсуסי гајғы илә јанашырды. Н. Нәриманов мәдәнијјәт очаглары вә јени типли мәктәпләр ачдырыр, җерли әһали арасында мүәллим кадрлары һазырламаг үчүн ғыса мүддәтли педагожи курслары тәшкилиңә рәһбәрлик едирди.

Н. Нәриманов мұһазирәләриндә, «Дин вә коммунизм» әсәриндә дин әлејһинә тәблиғаты җерли шәрәитә ујғун, јарадычы шәкилдә һәјата кечирмәји тәләб едирди. Н. Нәримановун 1918-чи ил декабрын 20-дә тар мәктәб мүәллимләринин вә моллаларын јыгынчагында, 1918-чи ил декабрын 28-дә исә мүсәлман коммунистләри вә мәс'ул ишчиләринин јыгынчагында охудуғу мұһазирәләр атеизм тәблиғаты үчүн «җох гижмәтли көстәришләр» иди. В. И. Ленин Н. Нәримановун атеизм тәблиғатыны тәғдир едирди.

Н. Нәриманов Һәштәрханын ичтиман-сijasи вә мәдәни һәјатында көркәмли партија хадими кими фәалијјәт көстәрирди. Бунунла белә доғма Азәрбајҗаны бир ан унутмур, онун кәләчәк тәлејини дүшүнүрдү.

1919-чу ил мартын 28—29-да Азәрбајҗан коммунистларинин Һәштәрханда кечирилән мұшавирәси мүсәват һөкмранлығына гаршы силаһлы мұбаризә мәсәләләрини мұзакирә етди. Бурада Н. Нәриманов, Д. Бунҗадзада, С. М. Әфәндијев, Г. Мусабәјов, А. Султанова вә дикәр партија хадимләри бир сыра конкрет тәклифләр ирәли сүрдүләр. Н. Нәримановун «Гафғазда кәләчәк фәалијјәтимизин планлары» ма'рузәси әсасында гәбул едилмиш гәрарда фәһлә вә кәндлиләрин һакимијјәти әлә алмасы вә Совет һөкүмәти декретләринин мүвәфғәгизләнәтлә јеринә јетирилмәси нәзәрдә тутулурду.

1919-чу илин ијулунда Һәштәрханда Загафғазия мүсәлман Комиссарлығынын «Көч» мәтбәәсиндә Н. Нәримановун «Биз Гафғазда нә шуар илә кедрик?» китабчасы нәшр олунду. О вахт Азәрбајҗанда кизли јарылан бу әсәрдә мүсәлман коммунистларинин һәјата кечирәчәји вәзифәләрин маһијјәти шәрһ едилирди.

Н. Нәриманов «Дағыстанын руһани мүршиди Һотсалы Шејх Һачы Нәчмәддин әфәндијә мәктуб», «Нәсиббәј Лусифбәјов җанабларына мәктуб» вә с. публицист әсәрләриндә мүсәват, меншевик вә дашняк партијаларынын хәјанәткар фәалијјәтинин, төрәтдији чинајәтләри ифша едир-

ди. О, ингилаби мұбаризәнин күчләндији бир вахтда милләтчилик вә динчилик шуарларына бел бағлајан мүртәчә гүввәләрин халг мәһкәмәси гаршысында һагг-һесаб верәчәји дәһшәтли саатын јахынлашдығын сөјләјирди.

Н. Нәриманов 1919-чу ил ијулун ахырларында Москваја чагырылып, бурада РСФСР Халг Харичи Ишләр Комиссарлығынын Јахын вә Орта Шәрг өлкәләри шө'бәсинин мүдири, бир нечә ајдан сонра исә РСФСР Халг Милли Ишләр Комиссарынын мұавини вәзифәләриндә ишләјир. Һәмчинин РК(б)П МК јанында Шәрг халғлары Коммунист Тәшкилатлары Мәркәзи Бүросунун тәркибинә дахил олур.

Совет һөкүмәти илә дипломатик әләғә јарадан илк харичи дөвләттин-Әфғаныстанын сәфирини Москвада Н. Нәриманов гаршыламаыш, Совет дипломатиясы тарихиндә илк дәфә она Азәрбајҗан дилиндә мұраҗиәт етмишди. Бу, Совет Русиясында бүтүн милләтләрин бәрәбәр вә азад олмасына җанлы сүбүт иди.

Һиндистан елчиси, мүсәлман профессору Прасадла даншығылары да Н. Нәриманов апармышды.

Кәнч Совет Русиясы илә Јахын Шәрг өлкәләри арасында дипломатик әләғә јарадылмасы, Русија ингилабынын мәгсәд вә әһәмийәтинин шәрг халғларына җатдырылмасы бөјүк ингилаби сајыглыг, дипломатик һүнәр вә еһтијатлылыг тәләб едирди. Н. Нәриманов бу вәзифәләри көркәмли дөвләт хадиминә хас олан бачарыгла јеринә јетирди. Онун Иран, Түркия, Әфғаныстан, Һиндистан, Мисир вә башга шәрг өлкәләри халғларына мұраҗиәтләри мұһүм сәнәдләр иди.

Шәрг халғларынын азадлыг мұбаризәсинин көркәмли баһадырларыдан бири олан Н. Нәримановун сөзләринә В. И. Ленин һәмишә хүсуסי гајғы вә һәссаслыгла гулаг асыр, е'тимәдла јанашырды. Чүнки даһи рәһбәр онун еһтијатлы мәсләһәтләриндә вә хәбәрдарлығларында шәрг халғларынын, бејнәлмиләтчи ичтиман хадимин һуманистлијини көрүрдү.

В. И. Ленинин Шәргә гајгыкеш мұнасибәти Н. Нәримановун гаршысында һәдди-һүдуду олмајан бир аләм ачмышды. Н. Нәриманов олду гәлбини мәш'әлә чевирмәк, мәзлум шәрг халғларыны әсарәтдән хилас етмәк арузусы илә јашајырды. О, Шәргдә Ленин идејаларынын ән гүдрәтли тәблиғатчысы иди. Н. Нәриманов шәрг халғларыны капитал әсарәтиндән хилас етмәк үчүн Загафғазия өлкәләриндә, о чүмләдән Азәрбајҗанда Совет Республикасы јарадылмасына чалышырды.

Азәрбајҗанын фәһлә вә кәндлиләри гәти сурәтдә инанырдылар ки, В. И. Ленинин шакирди вә јахын силаһдашы Н. Нәриманов даһи рәһбәрин идејаларыны Азәрбајҗанда һәјата кечирәчәкди.

Ел ашығылары өз маһныларында «Гоча Шәргин Нәриманы кәлирми?» дејә халғын ону интизарла көзләдикләрини билдирдиләр.

В. И. Ленин Азәрбајҗан Коммунист Партијасынын идејача бирлији вә тәшкилатча мөһкәм олмасы гајғысына галырды. 1920-чи ил апрелин 8-дә РК(б)П Мәркәзи Комитәсинин Сijasи Бүросунун гарарына әсәсән Умумгафғаз рәһбәр партија органы — Гафғаз Бүросу јарадылды. В. И. Ленинин тәклифи илә Н. Нәриманов РК(б)П МК-нын Гафғаз Бүросу һеј'әтинә дахил едилди. Гафғаз Бүросу Шимали Гафғазда вә Загафғазияда Совет һәкүмәти гүрүлмәсиндә чох бөјүк рол ојнады.

М. Ф. Асугулов атына
Азәрбајҗан Республикасы
Китابخанасы

Азәрбајҗан коммунист тәшкилатларынын биринчи гурултајындан (11 феврал 1920-чи ил) сонра сых бирләшән коммунист тәшкилатлары фәһлә вә кәндилләри снлаһлы үсјанә һазырламаға башлады.

Азәрбајҗан Коммунист Партијасы Мәркәзи Комитәси 1920-чи ил апрелин 27-дә снлаһлы үсјана рәһбәрлик етмәк үчүн Мүвәггәти Һәрби Ингилаб Комитәси јаратды. Н. Нәриманов гијабн оларағ Азәрбајҗан Ингилаб Комитәсинин сәдри сечилди. О, сонра Азәрбајҗан ССР Халғ Комиссарлары Советинин сәдри олду.

1920-чи ил апрелин 28-дә Азәрбајҗанын үсјан етмиш фәһлә вә кәндилләри буржуа-мүлкәдар үсул-идарәсини девирди, һакимијәти әлә алды. Азәрбајҗан Мүвәггәти Һәрби Ингилаб Комитәсинин хаһиши илә Совет Русијасы XI Гызыл Ордуну көмәјә кәндәрди. 1920-чи ил апрелин 28-дә М. Г. Јефремовун командалығы алтында XI Гызыл Ордунун «Красны Дагестанес», «Интернационал», «Красны Астрахан» вә «Тимофеј Улјантсев» адлы зирәһли гатарлары, ондан ики күн сонра әсас сүварн вә пијада һиссәләр Бақыја дахил олду. С. М. Киров, С. Орчоникидзе вә XI Гызыл Ордунун командалығы М. К. Левановски В. И. Ленинә Азәрбајҗанда Гызыл Ордунун көмәји илә зәһмәткеш күтләрини мүлкәдар-буржуа һакимијәтинин девирмәсини вә Совет һакимијәти гурмасыны хәбәр вердиләр.

В. И. Ленин Азәрбајҗан халғына РСФСР Халғ Комиссарлары Совети адындан тәбрик телеграмы көндәрди. Даһи рәһбәрин сәмини тәбрик сөзләри бөјүк шадлығы, ел бајрамына сәбәб олду. 1920-чи илин мај ајында фәһлә вә кәндилләр Н. Нәриманову Бақыја тәнтәнә илә гаршылады.

Н. Нәриманов Бақыја јола дүшмәздән бир һәфтә әввәл В. И. Ленинин гәбулуңда олмуш вә бир саат Азәрбајҗанын дахили вә харичи вәзијәтинә даир мәлүмат вермишди. Бу мүсаһибә заманы Н. Нәриманов даһи

рәһбәрә Шәргдә декретләри һәјата кечирәркән јерли шәраитә, әһалинин адәт-әнәсинә, дини һиссинә чох еһтијатла јанашмағын лүзумуну көстәрмишди. Н. Нәриманову диггәтлә динләјән В. И. Ленин демишди ки, мүсәлман коммунистләринин гаршысында чох бөјүк, ағыр, мәс'улијәтли вәзифәләр дурур, кедин, амма сон дәрәчәдә еһтијатлы олун.

В. И. Ленинин мүдрик мәсләһәтләри Н. Нәриманову мүрәккәб шәраитдә инамла ишләмәјә руһландырырды. О, ән ағыр дәгигәләрдә бөјүк мүәллиминә мүрачизәт едир, тә'чили һәлл олуңасы мәсәләләрдә онун көмәјинә архаланырды. Н. Нәриманов В. И. Ленинлә телеграм, мәктуб вә хүсуси курјер васитәси илә сых әлағә сахлајыр, тәклиф, арзу вә тәдбирләрини она билдирди.

Азәрбајҗанда Совет һакимијәти гурулдугу илк илләрдә јени социализм гуручулуғунун ортаја атдығы бир сыра чидди, принципал мәсәләләрин һәллиндә Н. Нәриманов Ленинин сәдагәтли шакирди, мүдрик дәвләт хадими олдуғуну көстәрирди. Бу дөврдә зәһмәткеш күтләрини истәклиси вә һавадары кими үмүмхалғ мәһәббәти газанмыш Н. Нәриманов Шәргин астанасы — Одлар јурдунда Совет һакимијәтинин гәләбәси вә мөһкәмләnmәси уғрунда јорулмадан чалышырды. О, Азәрбајҗан гәзаларыны кәзир, көрүш вә чыхышлары заманы фәһлә вә кәндилләрә кәңч Совет дәвләтинин мөгсәд вә вәзифәләрини, аграр снјасәтинин маһијәтини ајдынашдырыр, халғын арзу вә тәләбләрини өјрәнир, онлары јени гуручулуг ишләринә һәвәсләндирди.

О, С. М. Киров, Г. М. Мусабәјов, С. М. Әфәндијев, А. П. Серебровски, Һ. Һ. Султапов, Л. И. Мирзәјан, М. Б. Гасымов, С. А. Ағамәлюғлу, Д. Х. Бунјадзадә, Ә. Һ. Гарајев, М. Д. Һүсејнов вә дикәр партија вә дәвләт хадимләри илә бирликдә Азәрбајҗанда сәнајени, кәнд тәсәрурфатыны, мәдәнијәти инкишаф етдирмәк, кениш күтләри социализм гуручулуғуна чәлб етмәк уғрунда фәал мүбаризә апарырды.

Н. Нәриманов Азәрбајҗанда мәдәнијәтин јүксәлишинә һәртәрәфли гәјгы көстәрирди. Бир сыра мәдәнијәт очағлары онун шәхси тәшәббүсу илә јарадылмышдыр. О, фәдакарлығыла чалышырды: кениш әдәби мәчлисләрдә, «Тәнгид-тәблиг театры» тамашаларында, јарадычылығ мүшавирәләриндә иштирак едәрәк зијалыларә, сәнәткарларә мәсләһәтләр верир, онларә көмәк едирди.

Азәрбајҗан вә рус дилләриндә олан «Сәнајә-нәфисә» журналынын вә бир сыра дөври мәбуатын нәшири дә Н. Нәримановун ады илә бағлыдыр.

Совет Азәрбајҗаны күндән-күнә инкишаф едир, мөһкәмләнирди. Шәрг өлкәләринин кәләчәк тәрәгги јолуну ишығландыран республикамыз бүтүн дүнианын диггәтини чәлб едирди.

Коммунист Интернационалы Ичрайјә Комитәсинин гәрары илә 1920-чи илин сентјабрында Бақыда Шәрг халғларынын биринчи гурултајы чағырылды. В. И. Ленин гурултајын ишини јүксәк гижмәтләндирди, ону «Шәрг халғларынын Бақы гурултајы» адландырды.

Бу гурултајын һазырланмасы вә кечирилмәсиндә Н. Нәримановун бөјүк хидмәтләри олмушду.

1920-чи илин декабрында Н. Нәриманов Үмүмрусия VIII Советләр гурултајында Совет Азәрбајҗаны нүмәјәндә һеј'әтинин үзвү кими иштирак едир, бурада Үмүмрусия Мәркәзи Ичрайјә Комитәсинин үзвү сечилди.

Н. Нәриманов РК(б)П МК Гафгаз Бүросунун үзвү кими Гафгаз халғларынын бејнәлмилә һәмрә'лик вә достлуғунун, онларын әксингилаби гүввәләрә гаршы мүбаризәсинин тәшкилиндә јорулмадан чалышырды.

1922-чи илдә РК(б)П Загафгазија Өлкә Партија Комитәсинин тәркибинә дахил олан Н. Нәриманов С. М. Киров, Г. К. Орчоникидзе, А. Ф. Мјасников вә дикәр көркәмли партија хадимләри илә бирликдә ЗСФСР-ин јарадылмасына рәһбәрлик едирди. 1922-чи илин март ајында исә Загафгазија Федерасијасы Иттифағ Советинин сәдрләриндән бири олду.

Н. Нәриманов 1922-чи илдә Италијанын Кенуја шәһәриндә кечирилән Бејнәлхалғ конфрансда илк Совет нүмәјәндә һеј'әтинин тәркибиндә иштирак едир.

1922-чи илин декабрында Москвада ССРИ-нин I Советләр гурултајы али гаунверичилик органыны — ССРИ Мәркәзи Ичрайјә Комитәсинин сечди. Н. Нәриманов ССРИ МИК-ин сәдрләриндән бири сечилди.

Бу јүксәк вәзифәдә Н. Нәриманов вар гүввәсини бөјүк јарадычылығ вә гуручулуг ишләринә һәср етди. О, ән мүнүм декрет, гәрар вә мүрачизәнамәләрин һазырланмасында, харичи снјасәт тәдбирләриндә, онларын һәјата кечирилмәсиндә фәал чалышырды.

И. В. Сталин, М. И. Калинин, В. В. Кујбышев, Г. К. Орчоникидзе, М. В. Фрунзе, К. В. Чичерин вә дикәр партија вә дәвләт хадимләри илә

бирликдә Н. Нәриманов ССРИ-нин конституциясынын ишләниб һазырланмасында фәал иштирак едирди.

Н. Нәриманов РК(б)П XII вә XIII гурултайында РК(б)П Мәркәзи Комитәсинин үзвлүжүә намизәд сечилмишдир.

Н. Нәриманов Москвада ишләдији дөврдә мәсу'ул ичтиман фәалијјәти илә јанашы ССРИ МИК јанында Шәргшүнәслыг Институтунда, Шәрг зәһмәткешләринин коммунизм университетиндә мұһалирәләр охујур. Марксизм-ленинизм тә'лимини таблиғ едән әсәрләр («Ленин вә Шәрг», «Ленин вә мүсәлман Шәрги», «Елми коммунизми баша дүшмәк јоллары», «Милли мәсәлә») јазыр, «Правда», «Известија» гәзетләриндә марағлы елми, әдәби-публицистик мәғаләләрини чап етдирирди.

1925-чи илин феврал ајында ССРИ МИК јанындакы Елми Шәргшүнәслыг Иттифагы Н. Нәримановун әдәби вә ичтиман-сијаси фәалијјәтинин 30 иллији мұнасибәти илә хатирә кечәси кечирди. Бу тәнтәнәли кечәдә Москва ичтиманјјәтинин, мұттәфиг республикаларын вә Шәргин мұхтәлиф халғларынын нұмајәндәләри дә иштирак етди.

1925-чи ил мартын 19-да Н. Нәриманов гәфләтән вәфат етди. Гызыл мејдан көркәмли партија вә дөвләт хадими, ССРИ МИК сәдри Н. Нәриманову әбәди оларағ гојнуна алды.

Сов.ИКП МК-нын Баш катиби Л. И. Брежнев јолдаш үмумпролетар иши уғрунда, јени социализм чәмијјәти гуручулуғу уғрунда вә Ленин идејаларынын һәјата кечирилмәси уғрунда мұбаризә апармыш көркәмли ингилаб хадимләри сырасында Нәриман Нәримановун да адыны чәкмишдир.

Бүллур сафлыгын тәчәссүмү олан Н. Нәримановун һәјаты вә чохәфәтли ичтиман фәалијјәти коммунизм идејаларына, халға вә вәтәнә хидмәтин ән парлаг нүмунәсидир.

Советский народ, тесно сплоченный вокруг ленинской партии в борьбе за претворение величественных планов коммунистического строительства, намеченных XXV съездом КПСС, новыми успехами встречает славный юбилей — 60-летие Великой Октябрьской социалистической революции.

В эти знаменательные дни трудящиеся нашей Родины чтут светлую память борцов за власть Советов, одним из которых был верный соратник великого Ленина, славный сын азербайджанского народа Нариман Нариманов.

Жизнь Нариманова — талантливого партийного и государственного деятеля, пламенного пропагандиста идей марксизма-ленинизма проходила в горниле сложных общественно-политических событий. До революции Нариманов был известен как один из зачинателей реалистической и революционно-демократической литературы в Азербайджане, основоположник жанра исторической трагедии, прекрасный прозаик, талантливый публицист, заботливый педагог и врач. Он был пламенным патриотом: все его литературное и научно-теоретическое творчество, общественная деятельность тесно связаны с судьбой родного народа.

Нариман Нариманов оставил неизгладимый след в истории литературно-общественной мысли и революционной борьбы Азербайджана.

Нариман Наджаф оглы Нариманов родился 14 апреля 1870 года в Тифлисе. Чарующие сказки его матери Халимы-ханум, веселые рассказы дяди Алимирзы, услышанные из уст брата Салмана стихи классиков азербайджанской поэзии — вот та духовная пища, которая питала маленького Наримана. Он выделялся обдуманностью поступков, острым мышлением, чуткостью и добротой, страстным тяготением к науке и литературе.

С 1885 года Нариман учится в начальной школе при Горийской учительской семинарии. Семинарские годы в огромной мере способствуют его идейному и духовному развитию.

Романтические думы и просветительские взгляды юного Наримана еще не вели к объективному осмыслению общественно-политических событий эпохи, но, несомненно, способствовали поискам путей борьбы за освобождение трудящихся от гнета самодержавия. В семинарские годы Нариманов самостоятельно изучает историю, литературу и культуру своего народа, знакомится с философией и культурой развитых стран Европы.

Преподавательская деятельность Н. Нариманова началась 1 сентября 1890 года в селе Кызыл-Аджили Борчалинского уезда Тифлисской губернии. В селе этом, оторванном от политических событий, царили обычаи и традиции феодальной жизни. В затхлой атмосфере захлавленной жизни Н. Нариманов был истинным «лучом света в царстве тьмы». Желая привлечь в школу крестьянских детей, он неустанно пропагандировал науку и просвещение, пытался просветить неграмотных крестьян. Местные беки и богатыри преследовали молодого учителя, добивались закрытия школы. В результате Н. Нариманов был вынужден покинуть село Кызыл-Аджили.

И все же позже Н. Нариманов признавал, что идея служения народу, обреченному в силу исторических условий на отсталость, укрепилась в нем, молодом учителе, именно в селе Кызыл-Аджили.

В 1891 году Н. Нариманов переезжает в Баку и начинает учительствовать в частной прогимназии. Он работает также штатным помощником классного воспитателя в реальной школе, а с 1896 года — в Бакинской мужской гимназии, преподавая здесь азербайджанский язык. Н. Нариманов вскоре стал известен как один из добросовестных и способных педагогов. Он обладал поистине недюжинными способностями. Отсутствие учебников на родном языке, забота о культурном развитии своего народа направляли Н. Нариманова, когда он на основе своего педагогического опыта и знаний, создает и печатает в 1899—1900 годах — «Краткую морфологию и синтаксис тюркско-азербайджанского языка», «Самоучитель русского языка для мусульман», «Самоучитель татарского языка для русских», которые долгое время были едва ли не единственными учебными пособиями по языку в азербайджанской школе.

В то время единственным периодическим органом мусульман, живших на территории Российской империи, была газета «Терджуман» («Переводчик»), издаваемая в Крыму. Н. Нариманов печатался в этой газете. Его статьи посвящались проблемам школы, театра, работе благотворительных обществ. В них он пробуждал в трудящихся массах интерес к культуре и просвещению, духовную потребность в газетах и журналах.

Н. Нариманов стремится создать печатный орган на азербайджанском языке. Совместно с С. М. Гани-заде Н. Нариманов пытается издать иллюстрированный детский журнал под названием «Совгат» («Подарок») и в январе 1896 года обращается с прошением к бакинскому губернатору. Царские чиновники равнодушно отнеслись к этому благородному начинанию. Но Н. Нариманов не пал духом. В октябре 1899 года он вновь просит Управление по делам печати разрешить издание на азербайджанском языке (с русским переводом) еженедельной газеты «Таза хабарлар» («Новые вести»). Н. Нариманов намеревался освещать в газете важные общественные и культурные события, происходящие в Закавказье и России, пропагандировать произведения азербайджанских писателей.

4 декабря 1900 года Н. Нариманов обращается с новым прошением в Управление по делам печати. Он пишет о необходимости распространения среди мусульман Закавказья русского языка и культуры, обосновывает важность издания на азербайджанском языке журнала «Мектеб» («Школа»). В этом ежемесячном научном журнале Н. Нариманов пред-

полагал освещать состояние педагогической науки и школьного дела в России и Закавказье, давать краткие сведения о содержании русских педагогических журналов.

Н. Нариманов ясно сознавал, что духовенство, патриархальный уклад жизни и стародавние обычаи в Азербайджане тормозят развитие народа. Учитывая роль русского языка в сближении русского и азербайджанского народов, в создании тесных дружеских связей между ними, он указывал на важность распространения посредством этого языка русской литературы и культуры в Закавказье. Но мечты Н. Нариманова оставались несбыточными. В 1897—1900 гг. царское правительство всячески препятствовало изданию на азербайджанском языке газет и журналов. Царизм сознательно тормозил национальное развитие окраин. Невзирая на это, Н. Нариманов не жалел сил и знаний для культурного подъема азербайджанского народа.

В апреле 1894 года Н. Нариманов добился открытия в Баку первой массовой народной читальни. «Читальня Нариманова» была сочувственно встречена не только в Закавказье и центральной России, но и в странах Востока. Передовые, просветительски настроенные интеллигенты искренне приветствовали открытие этого нового очага культуры. Благотворительные общества Калькутты, Стамбула, Софии, Каира, Тегерана, Тавриза и других городов посылали в читальню газеты, журналы, книги. «Читальня Нариманова» стала подлинным интернациональным клубом. Там встречались передовые люди различных народов.

Число посетителей читальни росло с каждым днем, оно уже не умещалось в тесном старом здании. В феврале 1895 года Н. Нариманов добился разрешения перенести читальню в новое здание, с широкими и светлыми комнатами.

С благотворительной целью Н. Нариманов проводил вечера, организовывал театральные представления и литературно-музыкальные встречи. Эти мероприятия в определенной мере удовлетворяли материальные нужды читальни и в то же время являлись событиями в культурной жизни Азербайджана.

Опасая тесного сплочения юношества вокруг читальни, рассматривая ее как опасный политический очаг, царские чиновники в октябре 1898 года добились ее закрытия. Но «Читальня Нариманова», прокладывая тропинки к расцвету национальной культуры, стала новой страницей в развитии общественной мысли азербайджанского народа.

В эти же годы Н. Нариманов уделяет серьезное внимание литературному творчеству. В 1892 году он переводит на азербайджанский язык «Ревизора» Н. В. Гоголя, в 1894—1899 гг. создает комедии «Невежество» и «Шамдан-бек», публикует часть повести «Бахадур и Сона» и трагедию «Надир-шах».

Н. Нариманов имеет большие заслуги в развитии национального театра. С первых дней приезда в Баку он стремился превратить театр в настоящую народную трибуну. Интеллигенты-просветители, продолжая традиции М. Ф. Ахундова, считали театр важнейшим средством продвижения народа.

Еще в начале 90-х годов по инициативе и под руководством Н. Нариманова в Баку была создана актерская труппа из юношей-интеллигентов.

Н. Нариманов ставил на сцене пьесы, имеющие воспитательное значение. В проводимых им «мусульманских вечерах» нередко показывались сценки из нескольких пьес. Н. Нариманов участвовал в качестве актера, режиссера и организатора во всех концертах и представлениях.

В мае—июне 1902 года Н. Нариманов сдал экстерном экзамены в одной из бакинских мужских гимназий и получил аттестат. В июле того же года он поступил на медицинский факультет Новороссийского императорского университета в Одессе.

Когда Н. Нариманов учился на I курсе университета, ему было 32 года. Целеустремленный, серьезный и мягкий в обращении с окружающими, Н. Нариманов с первых дней учебы завоевал уважение товарищей и его избрали старостой курса.

Н. Нариманов был инициатором создания в Одессе землячества мусульманских студентов. Члены землячества часто собирались в квартире в Сретенском переулке. Их беседы, нередко затягивающиеся до поздней ночи, часто переходили от проблем медицины, литературы и искусства к вопросам общественно-политической жизни, международным событиям.

Знакомство с условиями жизни, труда и освободительной борьбой русских трудящихся оказывало большое воздействие на мировоззрение Н. Нариманова. Он примкнул к революционному движению и в скором времени стал одним из руководителей тайных студенческих кружков, активным участником демонстраций и забастовок. Н. Нариманов готовил портовых рабочих Одессы к революционной борьбе.

События «Кровавого воскресенья» 1905 года усилили борьбу революционно-настроенных масс против самодержавия.

В октябре 1905 года революционное движение охватило всю страну, вылившись во всероссийскую политическую стачку. В это напряженное время Н. Нариманов прочел по просьбе студентов-мусульман, обучающихся в Одессе, лекцию-реферат о преимуществах конституционной республики над монархией.

В реферате безжалостно разоблачалась грязная колонизаторская политика царского самодержавия, направленная на угнетение и подавление других наций, их культуры, языка, гражданских прав. Автор указывал, что царизм — враг народов России и никогда добровольно не предоставит им прав, которые должны быть завоеваны в борьбе.

В 1905 году, в результате политической стачки, был закрыт Новороссийский университет.

В 1906 году Н. Нариманов вернулся в Баку. С первых же дней он выступает в периодической печати, объясняя трудящимся требования общественно-политического положения, подготавливая их к революционной борьбе. В статьях, публикуемых в газетах «Иршад» («Направление») и «Хаят» («Жизнь»), он затрагивает актуальные вопросы современности, обличает реакционную политику самодержавия.

Н. Нариманов мастерски использовал благотворительное общество «Ниджат» («Освобождение») для подпольной революционной деятельности и открытой политической пропаганды. В эти годы большевистская организация «Гуммет» уделяла большое значение политической пропаганде. Нариманов, входивший в эту организацию Бакинского комитета большевиков, оказывал всестороннюю помощь национально-освободительному движению в Иране.

В августе 1906 года по инициативе передовых интеллигентов открылся I съезд азербайджанских преподавателей Закавказья. Г. Зардаби и Н. Нариманов были избраны председателями съезда. По предложению делегатов все политические вопросы обсуждались под председательством Н. Нариманова.

На одном из заседаний, когда обсуждался вопрос преподавания в школах азербайджанского языка, Н. Нариманов внес предложение подготовить новые учебные программы и учебники на родном языке. Он призвал делегатов предъявить требования правительства, активно бороться за преодоление отсталости нации. Съезд единогласно принял смелые предложения Н. Нариманова, что вызвало страх у определенной части либерально-буржуазной интеллигенции. Для того, чтобы бойкотировать решения съезда, оказать давление на прогрессивно мыслящих преподавателей, они пригласили на съезд нефтепромышленника Г. З. Тагиева. Выступая перед делегатами, Тагиев сказал: «Ваше вчерашнее решение свидетельствует о том, что съездом руководят неадекватные люди, типа Н. Нариманова. Вам известно кто такой Н. Нариманов? У него за душой нет ни гроша, он учится за мой счет, но осмеливается произносить революционные речи и сбивать вас с пути. Я прошу вас отвергнуть вчерашнее решение, которое позорит всю нацию в глазах правительства».

В зале наступила глубокая тишина. Все тревожно глядели на Н. Нариманова, ожидая, что он ответит.

«Товарищи, — отвечал Н. Нариманов спокойно. — Я один из студентов, получающих стипендию господина Тагиева. Но я не знал, что господин Тагиев помогает нуждающимся студентам для того, чтобы лишать их воли и права. Теперь мне ясно, что господин Тагиев помогал студентам в расчете на то, что они будут поступать согласно его решениям и воли. Я не стану молчать там, где следует кричать, я не покрою позором свое прошлое и будущее.

Сейчас, когда все говорят о свободе, и больше того, проливают свою кровь ради освобождения от царского гнета, я не позволю никому пытаться заставить меня молчать силой золота.

Перед всем съездом я отвергаю стипендию господина Тагиева...».

Н. Нариманов убедился, что свобода и счастье азербайджанских рабочих и крестьян могут быть обретены только в революционной борьбе и прилагал большие усилия для повышения политической сознательности масс, подготовки их к революционным схваткам.

В конце 1906 года Н. Нариманов вернулся в Одессу для продолжения учебы в университете. Передовые люди Азербайджана в 1906—1908 гг. оказывали ему материальную помощь, чтобы он смог завершить образование.

В 1908 году, получив диплом врача, Н. Нариманов решил открыть клинику в Баку. Такая лечебница могла бы также служить базой для подпольной революционной работы. Но именно в это время Н. Нариманов был срочно направлен в Тифлис для руководства и помощи национально-освободительному движению в Иране.

В тяжелых условиях Н. Нариманов вел революционную работу. С первого же дня в Тифлисе он находился под неусыпным наблюдением полиции.

В этот период реакционные силы Ирана перешли в решительное наступление. Отряды иранских революционеров-федан под руководством легендарного народного героя Саттархана вели ожесточенную борьбу за свободу народа. Центральный Комитет иранской партии муджахидов организовывал в различных городах Закавказья боевые отделения, оказывал всяческую помощь тавризским революционерам.

Из официальных документов видно, что организация «Гуммет» и Н. Нариманов непосредственно помогали освободительному движению в Иране, направляли туда военное снаряжение, литературу, типографские материалы.

Реакционные круги царской России были всерьез озабочены событиями в соседнем Иране; учреждения тайного сыска преследовали революционеров, производили массовые аресты.

1 марта 1909 года Н. Нариманов был арестован и заточен в Метехскую крепость в Тифлисе. Во время полицейского обыска на квартире у него были найдены конспект рукописи реферата, прочтенного им в 1905 году в Одессе, программа русской социал-демократической партии и другие документы, доказывающие, что этот деятель партии муджахидов оказывает самую действенную помощь движению Саттархана.

Один из документов, попавших в руки полиции, свидетельствовал, что еще в 1907 году Центральный Комитет партии муджахидов высоко оценивал общественно-политическую деятельность Н. Нариманова, считая его одним из видных руководителей иранских революционеров. Жандармское управление Тифлисской губернии обвиняло Н. Нариманова в отправке революционной армии Саттархана и Багирхана людей, оружия и взрывчатых веществ.

Следственные материалы жандармского управления свидетельствуют, что после приезда Н. Нариманова в Тифлис деятельность организации иранских муджахидов приняла широкий размах.

Н. Нариманов содержался в Метехской крепости семь месяцев. Демократическая общественность Закавказья требовала его немедленного освобождения.

30 сентября 1909 года в течение 24 часов Н. Нариманов был выслан с территории Тифлисского наместничества в Астрахань сроком на два года.

В ссылке Н. Нариманов находился под неусыпным надзором полиции, но это не могло приостановить его бурную литературно-художественную и научную деятельность. Она снискала ему большое уважение трудящихся разных национальностей.

Научно-популярные лекции Н. Нариманова, статьи в газетах «Бурхани-тарагги», «Идель», «Прикаспийский край» оказывали влияние на решение политических, культурно-просветительских и бытовых вопросов местного населения.

В 1909—1910 годах он издает в Астрахани статьи и брошюры «Холера», «Туберкулез», «Медицина и ислам», «Мир женщин» и другие работы, снискавшие ему славу опытного врача, патриота и общественного деятеля. В Астрахани, в клинике Н. Нариманова, лечились не только азербайджанцы, но и русские, персы, татары, туркмены, киргизы, узбеки, армяне. Его маленькая приемная всегда была полна народу. Посетителей поражали исключительная заботливость, внимание, чуткое от-

ношение врача, который сам, едва сводя концы с концами и содержа большую семью, часто отказывался брать с больных гонорар, а нередко давал им деньги на лекарство.

В августе 1911 года кончился срок ссылки Н. Нариманова и через пять месяцев ему было разрешено вернуться в Баку. Но Н. Нариманов остается еще некоторое время в Астрахани, продолжая свою многостороннюю общественную и публицистическую деятельность. Короткие фельетоны Н. Нариманова, печатавшиеся в газете «Бурхани-тарагги» под псевдонимом «Ары бек», как по форме, так и по содержанию были новым словом в истории азербайджанской публицистики. В этих сатирических произведениях затрагивались актуальные вопросы современности.

Нариманов руководил в «Бурхани-тарагги» научным отделом, а в «Прикаспийском крае» отделом мусульманской жизни.

В мае 1912 года Н. Нариманов был избран председателем «Народного университета», который он превратил в центр политической агитации и пропаганды. Он помогал видным революционерам, живущим в Астрахани — С. Шаумяну, Ш. Элиаве, А. Хумаряну совмещать подпольную деятельность с легальными, культурно-просветительскими мероприятиями университета, организовывая лекции среди рабочих — русских, татар, киргизов, джагатайцев, армян, азербайджанцев.

Н. Нариманов предложил С. Шаумяну, который также отбывал ссылку в Астрахани, стать секретарем «Народного университета». С. Шаумян оказывал Н. Нариманову самую действенную помощь.

В январе 1913 года демократическая рабочая группа избрала Н. Нариманова кандидатом в городскую думу. С. Шаумян с гордостью сообщал об этой победе рабочих В. И. Ленину.

В июле 1913 года Н. Нариманов возвращается в Баку, открывает специализированную клинику, затем работает директором 9-й бесплатной городской больницы в Черном городе, читает в «Народных домах» лекции на научно-популярные темы.

Врачебную практику Н. Нариманов совмещает с подпольной революционной деятельностью, по-прежнему активно работает в области литературы и публицистики. В периодической печати тех лет часто появляются его литературно-критические, научно-теоретические и художественные произведения. В 1915 году он написал рассказ «Приключение одного села», в 1917 году — повесть «Пир», напечатал несколько работ о медицине. Он перевел пьесу «Казнь» Г. Ге, создал сценический вариант своей повести «Бахадур и Сона». В этот период Н. Нариманов создает различные литературные объединения, вместе с передовой интеллигенцией борется за народность и реализм искусства. Председатель литературного отдела культурно-просветительного благотворительного общества «Ниджат» Н. Нариманов в литературном кружке «Вечера критики» проводил обсуждение художественных и научно-популярных произведений, появляющихся в периодической печати. Члены литературного кружка Кязим-оглу, С. М. Гани-заде, С. С. Ахундов, Абдулла Шаиг, С. Г. Садыг и другие уделяли большое внимание языку как художественных, так и научных произведений, ибо в этот период борьба за чистоту родного языка способствовала укреплению позиций реализма в национальной литературе.

Н. Нариманов по-прежнему мечтал о создании печатного органа, который был бы рупором народных масс, готовил их к революционной борьбе.

Видный азербайджанский писатель Абдулла Шанг свидетельствовал, что еще в 1914 году Н. Нариманов задумал издавать журнал «Дан улдузу» («Утренняя звезда»), но вынужден был отказаться от этой мысли в силу сложного общественно-политического положения.

В декабре 1916 года Н. Нариманов обращается к градоначальнику г. Баку с просьбой разрешить издание ежемесячного литературно-научного и политического журнала «Фикир» («Мысль»). В нем он намеревался печатать художественные произведения азербайджанских и русских писателей, научно-теоретические материалы о медицине, природоведении и педагогике, в особом же разделе «Критика» давать обзор ежедневной периодической печати и критику произведений современных писателей. Однако и это начинание Н. Нариманова не увенчалось успехом.

После Февральской буржуазно-демократической революции 1917 года организация «Гуммет» провела серьезную подготовку к изданию литературы на азербайджанском языке. 16(29) июля того же года ею было принято решение о создании типографии и издании газеты «Гуммет». 3 июля 1917 года в Баку вышел первый номер «Гуммет» тиражом в четыре тысячи экземпляров.

Н. Нариманов был руководителем большевистской организации «Гуммет» и одновременно являлся редактором газеты. В редакционную коллегию газеты «Гуммет» входили видные революционные деятели С. Эфендиев, Т. Шахбазидзе, Д. Буннатзаде, Б. Шахтахтинский, Я. Меликов.

С первого же номера газета проводила активно в жизнь большевистскую программу ленинской партии. Трудящиеся Азербайджана считали «Гуммет» своей любимой газетой.

В исторические дни, когда решалась судьба революции, Н. Нариманов со страниц «Гуммет» призывал трудящихся к борьбе за власть Советов.

Сам редактор часто выступал в газете с острыми политическими и теоретическими статьями, уделяя широкое место пропаганде ленинских идей. Его статьи «Французская революция», «Сегодня», «Мы должны быть бдительными», «Наш взгляд на русскую революцию», «Открытое письмо социалистам, сидящим в Закавказском комиссариате», «Призываю к союзу», «Что мы должны делать» и целый ряд фельетонов — прекрасные образцы революционной публицистики.

В бурные дни 1917 года большевики Азербайджана проявляли большое мужество и волю, привлекая трудящиеся массы к решению неотложных задач революции. Они читали на нефтяных промыслах и заводах лекции и доклады, готовили рабочих к политической борьбе, укрепляли интернациональное единство. Н. Нариманов находил время каждый день видеться с рабочими. Всюду его встречали с большим энтузиазмом. Желая помочь трудящимся разобраться в сложных политических вопросах, Н. Нариманов читает рабочим лекции на темы: «Русская революция и ее постепенный прогресс», «Политические партии и их программы», «Наш взгляд на русскую революцию», «Русская революция и ее влияние

на Иран». Каждая его лекция превращалась в событие, завершалась митингом.

Он говорил о большом историческом значении русской революции, о необходимости опираться на эту революцию и брать власть в свои руки, разоблачал намерения буржуазных националистов, призывавших подбуживать Временное правительство.

Встречи с Н. Наримановым оказывали серьезное воздействие на развитие политического сознания рабочих-мусульман, что имело огромное значение в период, когда азербайджанские большевики готовили революционные силы к решительным боям с буржуазией, когда шла жестокая борьба за передачу власти в руки Бакинского Совета.

25 октября 1917 года в Петрограде произошло вооруженное восстание. Свершилась Великая Октябрьская социалистическая революция. На следующий день, в семь часов вечера, в Баку на площади Свободы состоялся многолюдный митинг, пламенными речами, демонстрируя интернациональное братство, к участникам митинга обратились на азербайджанском, русском и армянском языках Н. Нариманов, С. Шаумян, П. Джапаридзе, Я. Зевин, М. Исрафилбеков и другие видные революционеры, которые приветствовали победу рабоче-крестьянской власти в России.

Победа Октябрьской социалистической революции вдохновила трудящихся Азербайджана на борьбу за передачу всей полноты власти в руки Советов.

В ноябре 1917 года контрреволюционеры Закавказья создали в Тифлисе антисоветскую коалицию. Названная «Закавказским комиссариатом» эта реакционная коалиция организовала заговоры против революционных сил, сбивала с толку массы, вела предательскую политику. Н. Нариманов не раз наказывал гумметистам разъяснять трудящимся преступную сущность политики контрреволюционных сил.

Борьба азербайджанских большевиков против буржуазно-помещичьей власти завершилась решительной победой Советов. 25 апреля 1918 года депутаты рабочих, крестьянских, солдатских Советов создали Бакинский Совет Народных Комиссаров под руководством верного ленинца С. Шаумяна. Руководители бакинского пролетариата — Н. Нариманов, П. Джапаридзе, И. Фиолетов, М. Азизбеков, Г. Корганов, Я. Зевин, М. Везиров и другие, следуя указаниям В. И. Ленина, старались превратить пролетарский Баку в форпост Советской власти в Закавказье. Революционный Комитет Обороны, созданный для предотвращения контрреволюционного мятежа, принял серьезные меры для ликвидации опасности, нависшей над Советской властью в Баку.

В эти напряженные дни, руководимая Н. Наримановым большевистская организация «Гуммет» мобилизовала все свои силы для защиты Советской власти в Баку.

Народный комиссар городского хозяйства Н. Нариманов, не зная усталости, занимался вопросами торговли, транспорта, снабжения Баку, заботливо относился к открытию в нефтяных районах новых школ, библиотек, рабочих клубов. Н. Нариманов часто выступал на нефтяных промыслах, заводах, в мечетях. Он объяснял трудящимся особенности текущего общественно-политического положения и линию большевиков призывал их защищать и укреплять рабоче-крестьянскую власть.

Н. Нариманов расценивал печать как мощное средство воспитания трудящихся масс в духе пролетарского интернационализма, верности делу социализма. «Гуммет» печатал декреты Бакинского Совета народных комиссаров и другие важные документы.

Весной 1918 года Н. Нариманов тяжело заболел и по настоянию врачей был направлен в астраханскую грязевую лечебницу «Тинаки».

В это время положение в Астрахани также было напряженным.

В телеграмме, направленной коммунистам Астрахани, В. И. Ленин наказывал выделить «самых надежных и самых крепких людей» для защиты южной крепости Советской России — Астраханской области. Только великое мужество, умная и смелая политика коммунистов, их умение повести за собой местное население могли спасти Астрахань. Н. Нариманов, несмотря на болезнь, развернул широкую массово-политическую работу среди татар, киргизов, азербайджанцев и других, читает им лекции о задачах социалистической революции, о первых декретах Советской власти, гражданском долге трудящихся.

Н. Нариманов знакомится с председателем временного военно-революционного комитета С. М. Кировым, участвует во всех мероприятиях по обороне города. Он также являлся председателем астраханского бюро «Гуммет» РКП(б).

Н. Нариманов руководил отделом здравоохранения Астраханского краевого военно-политического комиссариата, а в начале 1919 года работает заведующим отделом просвещения Астраханской области. С особой заботой относится он к делу просвещения и культурного развития трудящихся масс, открывает культурные очаги и школы, руководит созданием краткосрочных педагогических курсов.

В своих лекциях и беседах он учил вести антирелигиозную пропаганду творчески, с учетом местных условий. Лекции, прочитанные им 20 декабря 1918 года на собрании учителей татарских школ и мулл, а также 28 декабря перед коммунистами и ответственными работниками-мусульманами, несли в себе ценные указания для пропаганды атеизма. В. И. Ленин высоко оценил атеистическую пропаганду Н. Нариманова.

Н. Нариманов играл большую роль в общественно-политической и культурной жизни Астрахани, ни на минуту не забывая о родном Азербайджане, его будущем.

Совещание азербайджанских большевиков, проведенное 28—29 марта 1919 года в Астрахани, обсудило вопрос о вооруженной борьбе против мусаватского правительства. На совещании Н. Нариманов, Д. Буниатзаде, С. Эфендиев, Г. Мусабеков, А. Султанова и другие партийные деятели выдвинули целый ряд конкретных предложений. По докладу Н. Нариманова было принято решение о взятии рабочими и крестьянами власти в Азербайджане.

В июле 1919 года в Астрахани, в типографии комиссариата закавказских мусульман была напечатана брошюра Н. Нариманова «С каким лозунгом мы идем на Кавказ», которая нелегально распространялась в Азербайджане. В ней были определены главные задачи коммунистов Закавказья.

В «Письме духовному главе Дагестана Эфенди Гоцинскому», «Письме главе мусаватского правительства Насиб-бек Усуббекову» и других публицистических произведениях Н. Нариманов разоблачал

предательскую деятельность и преступления мусаватской, меньшевистской и дашнакской партий.

В конце июля 1919 года Н. Нариманов был вызван в Москву и назначен заведующим отделом стран Ближнего и Среднего Востока Народного Комиссариата иностранных дел РСФСР, а через несколько месяцев — заместителем комиссара по делам национальностей РСФСР. Н. Нариманов входил в состав Центрального бюро коммунистических организаций народов Востока при ЦК РКП(б).

Именно Н. Нариманов встречал в Москве посла Афганистана — первого государства, установившего дипломатические отношения с Советским государством. Это было ярким свидетельством единства и равенства всех наций Советской России.

Создание дипломатических отношений между молодой Советской Россией и странами Ближнего Востока, разъяснение народам целей и значения русской революции требовали революционной бдительности, дипломатического умения и осторожности. Н. Нариманов справился с этой задачей мастерски, как и подобало крупному государственному деятелю. Его обращения к народам Ирана, Турции, Афганистана, Индии, Египта были важными политическими документами, характеризовавшими первые шаги советской дипломатии.

В. И. Ленин всегда с особенной заботой, чуткостью и доверием относился к словам Н. Нариманова — одного из виднейших деятелей освободительного движения народов Востока. Гениальный вождь видел в решениях и действиях Н. Нариманова политические меры, осуществляемые крупным общественным деятелем — интернационалистом.

Заботливое отношение В. И. Ленина к Востоку открывало перед Н. Наримановым безграничные просторы деятельности. Н. Нариманов отдавал все силы делу освобождения обездоленных восточных народов от гнета и бесправия. Он был пламенным пропагандистом ленинских идей на Востоке.

8 апреля 1920 года на основе решения Политбюро Центрального Комитета РКП(б) было создано Кавказское Бюро — общекавказский руководящий партийный орган. По предложению В. И. Ленина в состав Кавказского Бюро был включен Н. Нариманов. Кавказское Бюро сыграло большую роль в установлении Советской власти на Северном Кавказе и в Закавказье. Азербайджанские коммунистические организации, тесно объединившиеся после своего первого съезда (11 февраля 1920 года), стали готовить рабочих и крестьян к вооруженному восстанию.

27 апреля 1920 года ЦК Азербайджанской Коммунистической партии создал для руководства вооруженным восстанием Временный Военно-Революционный Комитет. Н. Нариманов заочно был избран председателем этого Комитета. Затем он становится председателем Совета Народных Комиссаров Азербайджанской ССР.

28 апреля 1920 года восставшие рабочие и крестьяне Азербайджана свергли буржуазно-помещичье правительство и взяли власть в свои руки. По просьбе Временного Революционного Комитета Советская Россия направила на помощь восставшим XI Красную Армию. 28 апреля в Баку вошли бронепоезда XI Красной Армии «Красный Дагестанец», «Интернационал», «Красная Астрахань» и «Тимофей Ульянцев» под командованием М. Г. Ефремова, а через два дня — основные конные и пехотные

части. С. М. Киров и Г. К. Орджоникидзе сообщили В. И. Ленину о свержении буржуазно-помещичьего правительства и провозглашении Советской власти в Азербайджане.

От имени Совета Народных Комиссаров РСФСР В. И. Ленин прислал народу Азербайджана приветственную телеграмму, которая была встречена с воодушевлением и энтузиазмом. Этот день вылился во все-народный праздник.

В мае 1920 года рабочие и крестьяне торжественно встретили в Баку Н. Нариманова. За неделю до отъезда в Баку Н. Нариманов был у В. И. Ленина и в течение часа докладывал ему о внутреннем и международном положении Азербайджана. Во время этой беседы Н. Нариманов говорил о необходимости самого чуткого отношения к местным условиям, обычаям и традициям, религиозным чувствам местного населения при проведении в жизнь на Востоке декретов Советской власти. В. И. Ленин, внимательно выслушав своего собеседника, указал, что перед мусульманскими коммунистами стоят большие, ответственные задачи, решение которых требует мужества и осторожности.

Мудрые советы В. И. Ленина определяли все направления деятельности Н. Нариманова. В самые тяжелые минуты он неизменно обращался к великому вождю, опирался на его помощь в решении сложных вопросов. Н. Нариманов поддерживал с В. И. Лениным постоянную связь посредством телеграмм, писем и спецкурьеров, регулярно сообщал ему о мероприятиях, осуществляемых в условиях Азербайджана, предложениях и начинаниях.

В решении целого ряда серьезных, принципиальных вопросов, выдвинутых новым, социалистическим строительством в первые годы Советской власти в Азербайджане, Н. Нариманов проявил себя верным учеником Ленина, мудрым государственным деятелем. Пользуясь всенародной любовью, он не покладая рук трудился во имя победы и укрепления Советской власти в Азербайджане. Нариманов часто выезжал в районы республики, объясняя рабочим и крестьянам цели и задачи Советской власти, изучал их нужды, вдохновлял на активное участие в строительстве новой жизни. Совместно с С. М. Кировым, Г. М. Мусабекковым, С. М. Эфендиевым, А. П. Серебровским, Г. Г. Султановым, Л. И. Мирзояном, М. Б. Касумовым, С. А. Агамали оглы, Д. Х. Буниат-заде, А. К. Караевым, М. Д. Гусейновым и другими партийными и государственными деятелями он вел активную борьбу за восстановление и развитие промышленности и сельского хозяйства, за процветание культуры Азербайджана, привлекал широкие массы к строительству социализма.

Н. Нариманов постоянно уделял внимание прогрессу азербайджанской культуры, принимал участие в литературных обществах, творческих совещаниях, помогая своими советами интеллигенции, деятелям искусства и литературы. С именем Н. Нариманова связано также издание на азербайджанском и русском языках органов периодической печати.

Советский Азербайджан с каждым днем развивался и процветал, освещая пути прогресса странам Востока, привлекая внимание всего мира социалистическими преобразованиями.

В сентябре 1920 года в Баку проходил I съезд народов Востока, созванный по решению Коммунистического интернационала. Великие заслуги Н. Нариманова в созыве и проведении этого съезда.

В. И. Ленин высоко оценил работу съезда.

В декабре 1920 года Н. Нариманов в составе делегации Советского Азербайджана принимал участие на VIII Всероссийском съезде Советов, где был избран членом Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета.

Как член Кавказского бюро ЦК РКП(б), Н. Нариманов неустанно боролся за укрепление интернациональной солидарности и дружбы народов Кавказа в борьбе против контрреволюционных сил.

В 1922 году Н. Нариманов, избранный в состав Закавказского краевого комитета РКП(б) вместе с С. М. Кировым, Г. К. Орджоникидзе, А. Ф. Мясниковым и другими видными партийными деятелями принимал руководящее участие в создании ЗСФСР. В марте 1922 года он стал одним из председателей союзного Совета.

В 1922 году Н. Нариманов в составе первой советской делегации участвовал в работе международной Генуэзской конференции.

В декабре 1922 года в Москве I съезд Советов Союза Советских Социалистических Республик избрал верховный законодательный орган — Центральный Исполнительный Комитет. Н. Нариманов был избран одним из председателей ЦИКа СССР.

На высоком посту председателя Н. Нариманов участвовал в разработке и претворении важнейших декретов, постановлений, воззваний, внешнеполитических мероприятий Советского государства.

Вместе с И. В. Сталиным, М. И. Калининым, В. В. Куйбышевым, Г. К. Орджоникидзе, М. В. Фрунзе, Г. В. Чичериным и другими видными деятелями Н. Нариманов активно участвовал в разработке первой Конституции Союза Советских Социалистических Республик.

Н. Нариманов на XII и XIII съездах РКП(б) был избран кандидатом в члены Центрального Комитета РКП(б).

Н. Нариманов в период работы в Москве, наряду с ответственной общественной деятельностью, читал лекции в институте востоковедения при ЦИК СССР, в Коммунистическом университете трудящихся Востока, создавал произведения, пропагандирующие марксистско-ленинские идеи («Ленин и Восток», «Ленин и мусульманский Восток», «Пути понимания научного коммунизма», «Национальный вопрос»), публиковал научные, литературно-публицистические статьи в газетах «Правда», «Известия».

В феврале 1925 года Научная Ассоциация Востоковедения при ЦИК СССР торжественно отметила 30-летнюю литературную и общественно-политическую деятельность Н. Нариманова. На этом вечере присутствовали представители различных организаций Москвы, союзных республик и многих народов Востока.

19 марта 1925 года Н. Нариманов скоропостижно скончался. Видный партийный и государственный деятель, председатель ЦИК СССР Н. Нариманов похоронен на Красной площади, у Кремлевской стены.

Генеральный секретарь ЦК КПСС товарищ Л. И. Брежнев назвал Наримана Нариманова одним из видных революционеров, боровшихся за общее пролетарское дело, за осуществление идей Ленина, идей Октября.

Революционная, общественно-политическая и государственная деятельность Н. Нариманова является собой блестящий образец высокой гражданственности, коммунистической нравственности, бескорыстного служения идеям ленинской партии.

*Мэн 2 апрел 1870-чи илдэ Тифлисдэ анадан олму-
шам.*

Я родился 2 апреля 1870 года в Тифлисе.

Тифлис. XIX эр.
Тифлис XIX век .

Анам чоҳ истәјурди ки, мәни рус мәктәбинә версин.

Матери моей сильно хотелось отдать меня в русскую школу.

Н. Нариманов бәјүк гардашы Салманла, Тифлис, 1886-чы ил.

Н. Нариманов со старшим братом Салманом. Тифлис, 1886 год.

Н. Наримановун анасы
Халима ханум Гаджи Ма-
гометкаsum кызы Зама-
нова.

Халима ханум Гаджи
Магометкаsum кызы За-
манова — мать Н. Нариманова.

*Мэни 1882-чи илдэ Загафгазија мүәллимлэр семина-
ријасына габул етдилэр.*

*В 1882 г. меня приняли в Закавказскую учительскую
семинарию.*

Нариман атасы илә, Тифлис, 1882-чи
ил.

Нариман с отцом. Тифлис, 1882 год.

Гори дарүлмүәллимин мәктөбини битирәндән бир
групуна мај ајынын 6-да мүәллимлик шәһадәтна-
мәси верилмишдир. Бунлардан бири дә тифлисли
Н. Нариманзадәдир. Мүәллимлик шәһадәтнамәси
аланлар бу күнләр мәтбәәмизә дәхи кәлиб, ирәли-
дә вәтән вә әбнаји-вәтәнә хидмәтләр едәчәкләрини
вә'д вермишдирләр.

«Кәшкүл», 28 ијун 1890-чы ил.

6-го мая группе выпускников горийской учитель-
ской семинарии были вручены учительские сви-
детельства. Среди них есть и тифлисец Н. Нариман-
заде. На днях получившие свидетельства учи-
теля, навестив и нашу типографию, обещали в
будущем служить родине и народу.

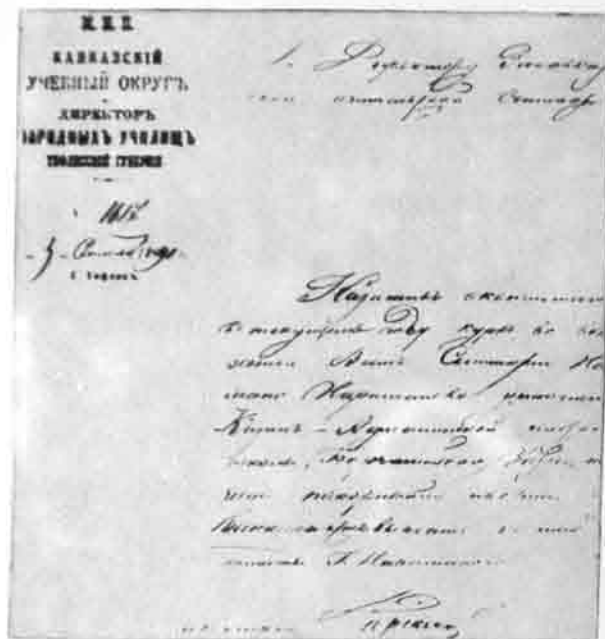
«Кешкюль», 28 июня 1890 г.

Гори. Загафгазија мүәллимлэр се-
наријасынын јерләшдији күчә.

Гори. Улица, где находилась Закав-
казская учительская семинария.

Н. Наримановун Гызыл-
начылыжа кәнд муәллим
тә'јин олунмасы һаггын-
да сәһәд. 3 сентјабр
1890-чы ил.

Документ о назначении
Н. Нариманова сельским
учителем в Кызыл-Аджи.
ли. 3 сентября 1890 года.

Тифлис губернијасынын
Гызылначылы кәндинин
үмуми панорамасы.

Общий вид села Кызыл-
Аджили Тифлисской гу-
бернии.

**Семинаријаны битирдикдән сонра Гызыл-
начылыжа муәллим тә'јин олундум.**

*По окончании курса был назначен учите-
лем в Кызыл-Аджили.*

Семинарист Нариман. 1890-чы
ил.

Семинарист Нариман. 1890 год.

Бәшәријәттин кери галмыш һиссәсинә бачардығым гәдәр көмәк етмәк
фикри мәнәдә илк дәфә бурада јаранмышдыр.

Н. НАРИМАНОВ.

Здесь впервые зародилась мысль у меня по мере сил своих придти на
помощь отсталой части человечества.

Н. НАРИМАНОВ.

Мэн рус-татар мәктәби ачмаг мэгсәди илэ Бакыја кәлдим.

Я переехал в Баку с целью открыть русско-татарскую школу.

Баку. XIX әсрин сону.

Баку конца XIX века.

Н. Нариманов, 1890-чы ил.

Н. Нариманов, 1890 год.

Ярли мактабларин юхсул ушагларынын фадасына хејријја мэгседи илэ һэр ил мэним тэшббүсүмлэ тамашалар гојулурду. Бу мэгсэдлэ Азербайчан диллинде бир неча комедија јазмышам, бунлар нэинки Бақыда, һэм де Загафгазијанын дикэр шәһэрлэринде бөјүк мүвәффегијјет газанмышдыр. Комедија-лардан савајы дәрсликлэр, повестлэр нәшр етдир-мишәм. Гоголун «Муфоттнши»ни Азербайчан дили-не тәрчүмэ етмишәм.

Н. НӘРІМАНОВ.

По моей инициативе каждый год ставились спектакли с благотворительной целью в пользу не имеющих достатка учащихся местных учебных заведений. Для этой цели мною написано несколько комедий на татарском языке, которые имели большой успех не только в Баку, но и в других городах Закавказья. Кроме комедий мною изданы учебники, повести и переведен на татарский язык «Ревизор» Гоголя.

Н. НАРИМАНОВ.

Баки оглан кимназијасынын муаллими Н. Нариманов. 1900-чү ил.

Н. Нариманов — учитель Бакинской мужской гимназии, 1900 год.

Габиббей Махмудбековун театр хаваскарлары труппасы (Н. Нариманов чаркози палтарда) 1890-чы иллэр.

Группа любительского театра Габиббека Махмудбекова (Н. Нариманов в черкеске. 1890-е годы).

Азербайжан театры бинасы.

Здание Азербайджанского театра.

Н. Наримановун сәһнә эсәрләринин тамашаларында чыхыш едән актёрлардан (солдан) Сидги Рухулла «Надир шаһ» тарихи фансионасында Надир шаһ ролунда, Чаһанкир Зейналов, Гусейн Әраблински, һачага Аббасов «Надир шаһ»да Әдһәм ролунда.

Актеры, сыгравшие в спектаклях, поставленных по произведениям Н. Нариманова; (слева) Сидги Рухулла (Надир-шах) в исторической трагедии «Надир-шах», Джахангир Зейналов, Гусейн Араблинский, Гаджизага Аббасов в роли Адхема.

Н. Наримановун сәһнә эсәрләринин афиша ва програмларынын сурәти.

Программы и афиши сценических произведений Н. Нариманова.

«Кәһчәдә театр барәсиндә» дејилмиш Н. Наримановун сөзү (1899) эсәрини илк сәһифәләри.

Первые страницы произведения Н. Нариманова «Речь, сказанная в Гяндже о театре», 1899 год.

Театр тәрәггисинә чалышмалы, чүнки... милләтини севән шәхс милли театрыны да кәрәк севсини.

Н. НАРИМАНОВ.

Надо способствовать прогрессу театра, ибо... лицо, любящее свою нацию, должно любить и национальный театр.

Н. НАРИМАНОВ.

...Загафгазијада бир неча, јахуд неч олмаса бир гәзет жаратмаг сон дәрәчә зәруридир вә бунун вахты чохдан чатмышдыр.

Н. НАРИМАНОВ. 1900-чү ил.

...давно уже назрела крайняя необходимость иметь в Закавказье, если не несколько, то хоть одну газету...

Н. НАРИМАНОВ. 1900 год.

«Экинчи», «Кәшкүл», «Каспий», «Терчуман — Переводчик» гәзетләр.

Газеты «Экинчи», «Кешкюль», «Каспий», «Терджуман—Переводчик».

Мэн 1894-чү илдэ Бақыда илк учуз гираэтхана-китабхана ачмышам.

Н. Наримановун гираэтхана ачмасы һаггында Бақы губернаторунун вердији шәһадәтнамә. 18 апрел 1897-чи ил.

Свидетельство бакинско-го губернатора об открытии библиотеки Нариманова. 18 апреля 1897 года.

Н. Нариманов. 1898-чи ил.

Н. Нариманов. 1898 год.

В 1894 г. мною открыта была в Баку первая дешевая библиотека-читальня.

Свидетельство

Дано же Помощнику канцелярии и статистиков Бакинской Императорской Александровской гимназии Ибрагимову Нариманову в том, что он разрешается открыть при содействии иль дешевой читальни дешевую библиотеку, с тем, что да он, Нариманов, являясь ответственным лицом по содержанию этой библиотеки, выполнит все, как полагает действующая, так и впредь, могущая поспособить на сей предмет законодателя. Изложенное подлинно и приложением кассовой книги удостоверяется Сердобинским сиротским обществом. Апрель 18 дня 1897 года. гор. Баку.

Бакинский Губернаторъ Сине

Провинциальный Канцелярий Мамидовъ

Н. Нариманов. 1896-чи
ил.

Н. Нариманов. 1898 год.

Онун еви әдәбијат вә маариф мәнзили иди.

с. м. гәнизадә.

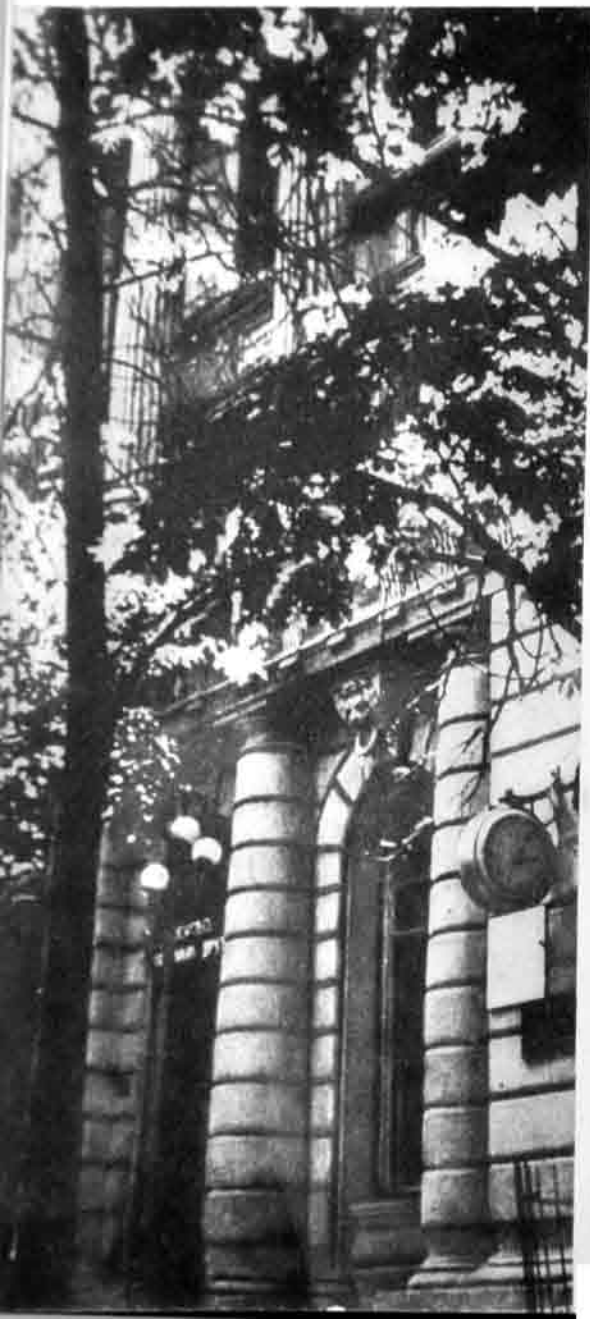
Его дом явился очагом литературы и просвещения.

с. м. гани-заде.

И. Наримановун мәсләк достлары. Отуранлар (солдан): Әлискәндәр Чәфәрзадә, Чәлил Мәммәдгулузадә, Султанмәчид Гәнизадә, Гурбанәли Шәрифзадә; ајаг үстә дуранлар: Әләддин Әфәндизадә вә Өмәр Фанг Нә'манзадә.

Идейные соратники И. Нариманова. Сидят (слева): Али Искендер Джафар-заде, Джалил Мамедкулизаде, Султан Меджид Ганизаде, Курбанали Шариф-заде; стоят: Аледдин Эфенди-заде и Омар Фанк Неман-заде.

Видатні діячі
науки і культури
випускники
Одеського університету.

Андрусов М.І. Меликішвілі П.І.
Богомолец О.В. Нарим Нариманов
Василенко Д.О. Панкратова Г.М.
Гамалей М.Ф. Писаржевський С.В.
Жуновський П.М. Сапегін А.П.
Заболотний Д.К. Блешинський І.В.
Зелінський М.Д. Сосновський Д.І.
Мирілов Е.А. Тарасевич С.О.
Конович О.К. Фармаковський І.І.
Криштофович М.Фрумін О.Н.
Маркелов Г.І. Харін В.А.
Алеко Константинів
Петренко-Крищенко П.І.

Новоросійськ імператор університетини бинасы.

Здание Императорского Новороссийского Университета.

Новоросійськ імператор
університетини талабасы
Н. Нариманов. Одесса,
1902-чи ил.

Н. Нариманов — студент
Императорского Новороссийского Университета. Одесса, 1902 год.

Бу күн Одесса Дөвлэт университетини мәрмәр ләвһәсиндә Н. Наримановун ады дунја шәһрәтли елм вә мәдәнијјәт хадимләрини ады илә Јанашы әбади һәкк олунмушдур.

Сегодня, в Одесском Государственном университете, имя Н. Нариманова увековечено на мемориальной доске среди выдающихся деятелей мировой науки и культуры.

«Бурада, Одессада Наримановун келечекдә инги-
лаб рәһбәринин парлаг фәалијјетинә чевриләчәк
ингилаби јолу ајдын нәзәрә чарпырды».

«Известија», 22 март 1925-чи ил.

«Здесь, в Одессе, ярко намечался революционный
путь Нариманова, его будущее, развернувшееся в
блестящую деятельность вождя революции».

«Известия», 22 марта 1925 г.

Одесса, 1903-чү ил.

Одесса, 1903 год.

1904/8 Дек. 1904.
Покорно прошу Главного
Цензурного Комитета

توقیراً (توقیراً)
до разрешения постановки
пьесы «Надир-шах» на сцене
Российской Империи
(توقیراً کونورداعیش کحوالات)

Н. Нариманов
Одесса, 1904. 2 декабря

شاه-نادر

Адрес мой: Одесса
Гриванский переулок
дом №1 кв. №54
اتر Н. Нариманов

توقیراً نویمانوف

Кл. проф. Нариманов
1905. 15.11

سینزور رخصتیه چاپاولتوئر آروزیک مطبعه سنند

Иванов 6-1110

Талэба Н. Нариманову Петербурга Али сензура комитэсна кэндэрджи «Надир шах» эсеринни титул сани-фэси.

Титульная страница драмы «Надир-шах», отправленной студентом Н. Наримановым в Главный Петербургский цензурный комитет.

Пресдэки һадисэлэрин кечмиш тарихи дөврдэ чэрэјан етмэсінэ бахмајараг, мүасир дөвлэт вэ һакимијјэт мәсэләсінэ тохунулур.

Лакин бу, өрт-басдыр еднэдији үчүн гулдур, башкәсан, ...һөкмдар олан Надирин шәхсијјәти инди Загафгазија вэ Гафгазда чох јајылмыш гулдур типинни нүмунәсидир.

Буна көрә дэ, мүасир һәјатда чэрэјан едэн һадисэләрлэ эләгәдар олараг Н. Наримановун пресинни Гафгаз — татар (Азәрбајжан — Т. Ә.) дилиндэ сәһнәдә көстәрилмәси онсуз да һадисэләрдән вэ игтишашлардан һәјачанланмыш јерли әһалинин шууруна мәһфи тәсир көстәрә биләр.

(«Надир шах» һаггында Али сензура комитәсинин рә'ји).

Отзыв Главного цензурного Комитета на пьесу «Надир-шах»: Очевидно, пьеса имеет претензию на какие-то современные нам государственно-правительственные мотивы, хотя действие и перенесено в прошлые исторические времена. Но так как эти мотивы не ясно выражены, но личность Надира разбойника-головореза... до известной степени является как бы апофеозом типа закавказского разбойника, какими теперь кишат наш Кавказ и Закавказье.

Поэтому в связи с наличием таких явлений в современной действительности едва ли постановка на сцене пьесы Нариманова на кавказско-татарском (азербайджанском — Т. А.) наречии может благотворно действовать на умы местного населения, и без того встревоженного последними волнениями и междоусобицами.

Н. Нариманов талэба достлары арасында. Одесса, 1904-чү ил.

Н. Нариманов среди товарищей по университету. Одесса, 1904 год.

«Потёмкин» зирәһли ҡамисинда үс-
жан. Одесса, 1905-чи ил.

Восстание на броненосце «Потемкин».
Одесса, 1905 год.

«Свержение... царя и получение населением свободы никогда не происходили без борьбы и крови, ибо как бы народ ни был развит и образован, все же в государстве всегда находятся масса людей невежественных, тупых и раболепных, которые воюют с людьми, добивающимися свободы. В настоящее время вы видите как раз войну между двумя подобными партиями, с одной стороны, интеллигентная и образованная партия под красным флагом свободы, а с другой — невежественная, тупая и раболепная партия с портретом русского царя в руках...»

(Из лекции, прочитанной Н. Наримановым в одесском Новороссийском университете студентам-мусульманам, 1905 год.)

Одессада талаба вә эһмәткешләрин тә'тили. 15
июн 1905-чи ил.

Забастовка одесских студентов и трудящихся.
15 июня 1905 года.

Ирсән тахтда әйләшән чарын деврилмәси вә әһалинин азадлыг әлдә етмәси һеч заман мубаризәсиз вә ган ахыдылмадан олмамышдыр, чүнки халг нә гәдәр инкишаф етмиш вә елмли олса да, һәр һалда дәвләтдә һәмишә хејли авам, күт вә итаәткар адамлар тапылыр. Онлар азадлыг әлдә етмәјә чан атан адамлара гаршы вурушурлар. Инди сиз мәнз бу чүр ики фиргә: бир тәрәфдән гырмызы азадлыг бајрагы алтында зијалы вә елмли фиргә, дикәр тәрәфдән дә рус чарынын шәклини әлиндә кәздирән авам, күт вә итаәткар фиргә арасында мұһарибә (мубаризә — Ред.) кетдијини көрүрсүңүз.

(Н. Наримановун Одессада Новороссијск университетини мұсалман төләбәләригә охдугу мұһазирәдән. 1905-чи ил.)

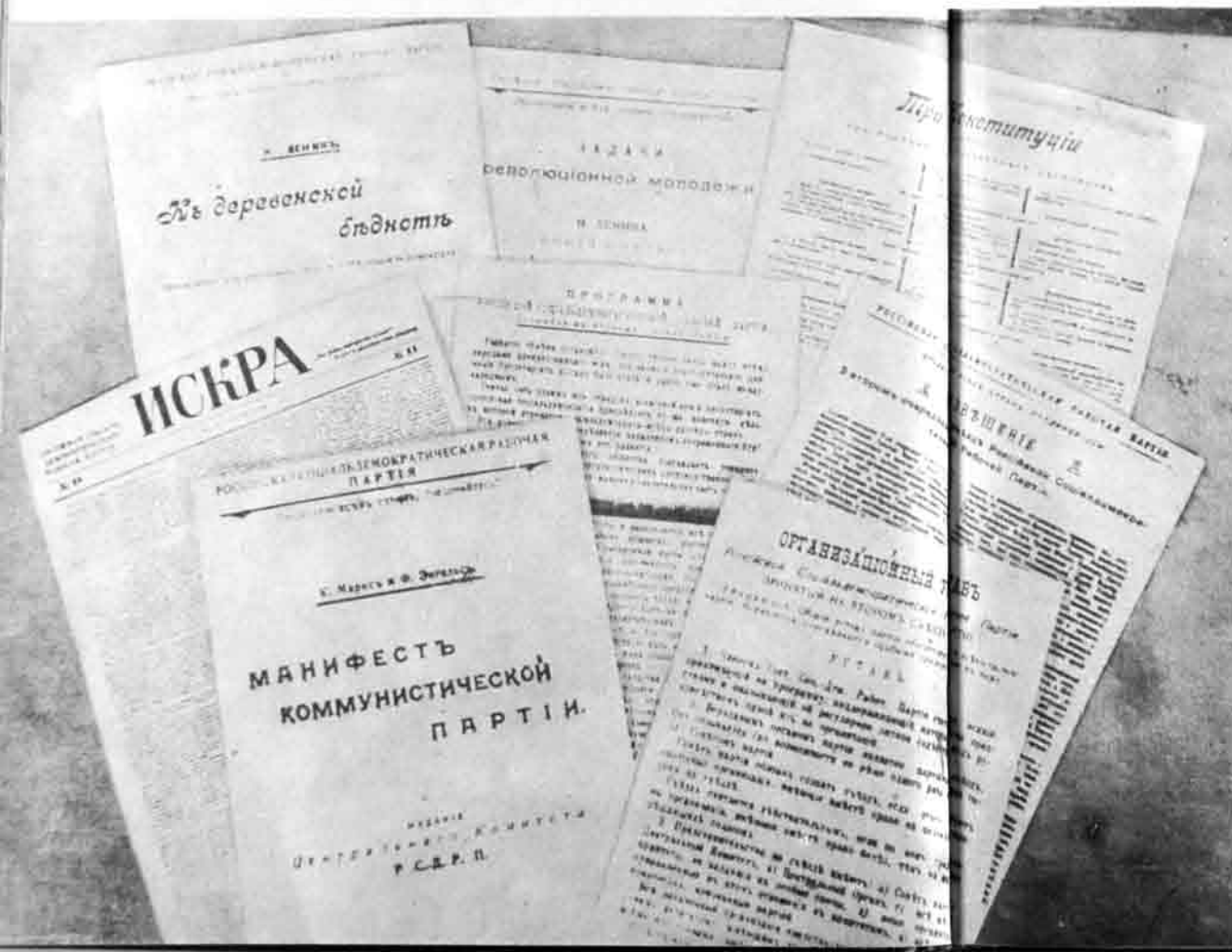

Н. Наримановун Бақыда таныш олдугу сijasи эдэбијјат, 1906—1908-чи ил-
лэр.

Политическая литература, которую изучал Н. Нариманов в Баку. 1906 —
1908 годы.

Тэлэбэ Н. Нариманов, 1908-чи ил.

Н. Нариманов — студент. 1908 год.

Н. Наримановун Одессада жашадыгы бина.

Здание, где жил Н. Нариманов (г. Одесса).

Н. Нариманов тәләбә жолдашлары арасында. 1908-чи ил.

Н. Нариманов среди своих однокурсников. 1908 год.

Тәләбә Н. Наримановун ингилаби тә'тилләрдә иштиракы һаггында сәһәдләр.

Документы об участии Н. Нариманова в студенческих революционных выступлениях.

Ону чидилији, дүшүнчәлији, заһири сәкитлији архасында әсрләрчә әүлм алтында галан халгларын бүтүн гәзәб оду илә јанан бир ингилабчы үрәји кизләнир вә дөјүнүрдү... Нариманов јолдаш кениш фәалијјәтә башлајыр, о, тәләбә һәрәкатында да өзүнү көстәрир, һәр јерә чидди бир ишкүзарлыг вә дәрин дүшүнчә кәтирирди. О, јыгынчагларда, ичласларда һөкм сүрән курултулу ибарәчилијә ујмур. Бә'зән онун анчаг көзләри парлајараг гәлбинин атәшини бирузә верир, заһирдә исә о јенә дә сәкит, мүвазинәтли вә тәмкинли олурду.

Б. ЕЛСИН.

Бу бизим 1908-чи илин мә'зуну олан кәч һәкимләр группудур — Одессада тибб фәкүлтәсинин јарандыгы дөврдән бәри үчүнчү бурахылышыр. Ортадакы бизим даими күрә башчымыз Н. Наримановдур.

Доктор А. И. КОБОЗЕВ.

Под его наружным спокойствием скрывалось и билось горячее и пылкое сердце революционера, горевшее всем огнем негодования, веками замученных народов...

Тов. Нариманов развертывается, его работа расширяется, он начинает проявлять себя и в студенческом движении, всюду внося серьезную деловитость и вдумчивость. Он не поддается стихии громких слов, господствующей на сходках, собраниях. Порою лишь глаза его загораются, выдавая сердечный огонь, но снаружи он все тот же спокойный, ровный, невозмутимый...

Б. ЭЛЬШИН.

Вот наша группа молодых врачей выпуска 1908 года — треть его за время существования медицинского факультета в Одессе. В центре — наш неизменный староста курса Нариманов...

ДОКТОР А. И. КОБОЗЕВ.

Дунја капитализми ва Русијадакы 1905-чи ил һәрәкаты Асијаны гәт'н ојатмышдыр. Орта эср дурғунлугу шәрәнтиндә чәһаләт ичиндә боғулан јүз милјонларла мәзлум әһали ајылыб јени һәјата ва инсан үчүн ән ибтидан һүғуғлар уғрунда мүбаризәјә, демократија уғрунда мүбаризәјә гошулмушдур.

В. И. ЛЕНИН.

Мировой капитализм и русское движение 1905 года окончательно разбудили Азию. Сотни миллионов забитого, одичавшего в средневековом застое, населения проснулись к новой жизни и к борьбе за азбучные права человека, за демократию.

В. И. ЛЕНИН.

Бақыда ингилаби һәрәкатын башланмасы.

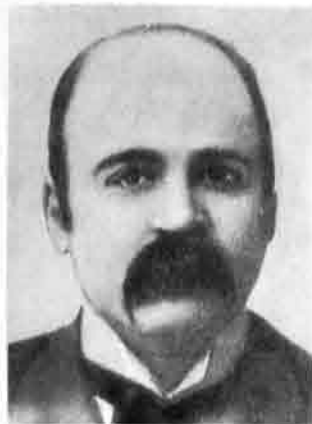
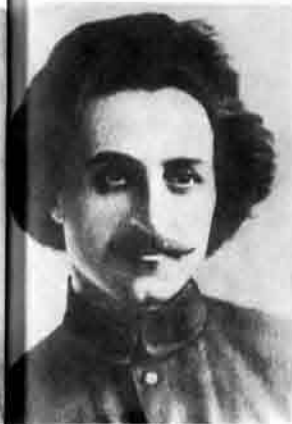
Начало революционного движения в Баку.

Н. Наримановун 1906-чы илдә чыхыш етдији дөври мәтбуат.

Периодическая печать, на страницах которой выступал Н. Нариманов в 1906 году.

Еј вәтәнини, милләтини севән Иранијан! Рус ингилабы сизә кәрәкдир көрк олсун...

Н. НӘРИМАНОВ.

О, любящие свою Родину, свою нацию иранцы! Русская революция должна стать примером для Вас...

Н. НАРИМАНОВ.

Иран социал-демократ партијасынын рәһбәрләриндән (Јухарыда солдан) һејдәр Әминоғлу, Н. Нариманов, Рәшадә «Гафғаз мүчәһидләри»нин сийләһи ингилаби дәстәсини башчысы С. Орчоникјидзә, Тәбриз фәдәләринини дәјуш сәнкәрләриндә охујуб руһландығлары «Молла Нәсрәддин» мәзмунәсини редактору Ч. Мәмәдгулузадә, Иран мәшрутәсинә өз шә'рләри илә «бир ордун зијадә хидмәт» етмиш М. Ә. Сабир, (ашағыда) Иран милли азәдлығ ингилаби һаракатынын башчысы Сәттархан өз онун фәдәиләр дәстәси.

На снимке (сверху—слева) Гейдар Ами-оглы — один из руководителей Иранской социал-демократической партии, Н. Нариманов, С. Орчоникјидзә — руководитель вооруженной революционной группы «Кавказские муджихиды» в Реште, Дж. Мамедкулизадә — редактор революционно-демократического журнала «Молла Насреддин», М. А. Сабир — своими огненными стихами помогавший иранской революции «больше, чем целая армия», (внизу) Саттархан — предводитель революционного движения за национальную независимость Ирана и его отряд фәдәиләри.

Н. Наримановун Тифлис жандарм идарәси тәрәфиндән тәртиб эхлал иш сәнади. Март 1909-чу ил.

Карточка Н. Нариманова, составленная Тифлиским жандармским управлением. Март 1909 года.

Handwritten identification card in Russian, containing personal details and official stamps. The text is dense and difficult to read due to the cursive handwriting.

Н. Наримановун һәштәрхана суржун олунмасы һаггында јол вәсигәси.

Путевое удостоверение о высылке Н. Нариманова в Астрахань.

ПРОХОДНОЕ СВИДЕТЕЛЬСТВО
№ 7269
Выдано в г. Тифлисе
Судебным отделом 16 и 30 января
1909 года
Судебный отдел
Два Нариманов или Нариманов
Генерал-майор
Всё починил Владимир Котлярский
Ю. Смирнов

Метех галасы, 1909-чу или март ајында Н. Нариманов инглаби фаалијјәтинә кәра бурада һәбсханәја салынымышдыр.

Метехский тюремный замок в г. Тифлисе, куда Н. Нариманов был заключен за революционную деятельность. Март 1909 года.

Һәштәрханда Н. Наримановун муали-
чәханасы.

Лечебница Н. Нариманова в Астра-
хани.

Н. Наримановун һәштәрханда
тез-тез муһазирә охудуғу «Гара
мәсчид».

«Черная мечеть» в Астрахани,
где часто выступал Н. Нарима-
нов.

Н. Нариманов. 1910-чу
ил.
Н. Нариманов. 1910 год.

Татар шаири Габдулла Тукай, көркәмли рус аалми И. И. Мечников, һәштарханда сүржүндә олан инглабчылар: С. Спандарян, А. Хумарян, С. Шаумян.

На снимке (слева): татарский поэт Габдулла Тукай, видный русский ученый И. И. Мечников, ссыльные революционеры: С. Спандарян, А. Хумарян, С. Шаумян (г. Астрахань).

Идил көзәлдир! Идил нә көзәлликдә бир чај олмағыны көрмәк истәјирсиннизсә Идил боју сәјаһәт едниниз, Идилә Жигули дағларындан бахыныз. Аһ! Нә көзәл мәнзәрә! Татар милләтини билмәк үчүн татарлар арасында јашамаг кәрәкдир, буллара јавуг кединиз; Руһларыны охујуб анлајыныз, дүшүнүңүз, тарихи нәғмәләрини ешдиниз; о вахт татар нә көзәл бир милләт олдуғуну һисс едәрсиниз!

И. НӘРИМАНОВ.

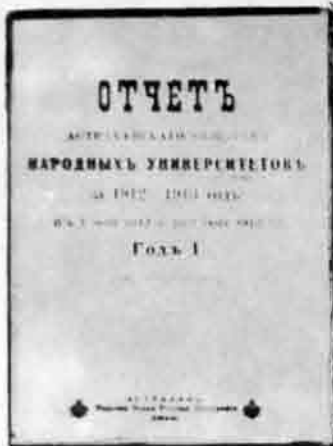
Прекрасен Идель! Если хотите увидеть как Идель красив, путешествуйте по Иделю, поглядите на Идель с Жигулевских гор. Ах! Какое красивое обозрение! Чтобы узнать татарскую нацию, надо пожить среди татар, сблизиться с ними, понять их душу, призадуматься, послушать их исторические старинные песни. Тогда вы почувствуете каким прекрасным народом являются татары!

И. НАРИМАНОВ.

И. Нәриманов һәштарханда «Аг чичәк» халғ бајрамы мәрәсминини тәшкилатчылары арасында (ортада өн планда).

И. Нариманов среди организаторов народного праздника «Ромашка» в Астрахани.

Н. Наримановун сәдрәик етдији Һәштәрхан халг университетләри чәмијәтинин һесабатынын титул сәһифәси.

Титульный лист отчета общества народных университетов, председателем которого был Н. Нариманов.

«Јолдаш Нариманов Һәштәрхан фәһлә вә кәндлиләри ичәрисиндә олдугча бөјүк нүфуза малик иди. О, орада кениш пролетар күтләләри арасында бир социалист вә халгын досту кими мәшһур иди.

Онун кичик гәбул отагы һәмишә шәһәр вә бүтүн губернија әһалисинин касыблары илә долу оларды. О, касыблара пулсуз тибби хидмәтлә јанашы, һәм дә чох вахт өз еһтијачы һесабына дәрман алыр вә башга чүр көмәк кестәрирди.

Јолдаш Нариманову Һәштәрхан бир әдәбијјатчы вә ичтимаијјәтчи кими дә таныјырды. О, тез-тез татар, гыргыз, чыгатај фәһлеләри ичәрисиндә онларын ана дилиндә күтләви мүнәзирәләр охујур, халгын маарифләнмәсинә һәр васитә илә көмәк едирди».

«Бакински работчи», 22 март 1925-чи ил.

«Тов. Нариманов пользовался очень большим авторитетом среди астраханских рабочих и крестьян. Он был известен там в очень широких пролетарских кругах, как социалист и друг народа. Его скромная приемная всегда была набита самым что ни на есть бедным слоем населения города и его уездов. Он оказывал бедноте не только бесплатную медицинскую помощь у себя и на дому, но всячески помогал им... приобретая для них медикаменты.

Тов. Нариманова Астрахань знала еще как литератора и общественного деятеля. Он очень часто выступал среди рабочих татар, киргиз, ногайцев с популярными на их родном языке лекциями и всячески содействовал просвещению народа».

«Бакинский рабочий», 22 марта 1925 г.

Н. Нариманов Бақыја јола дүшәркән Һәштәрхан зијалылары илә чәклирдији шәкил. 15 ијул 1913-чү ил.

Н. Нариманов среди астраханской интеллигенции перед отъездом в Баку. 15 июля 1913 года.

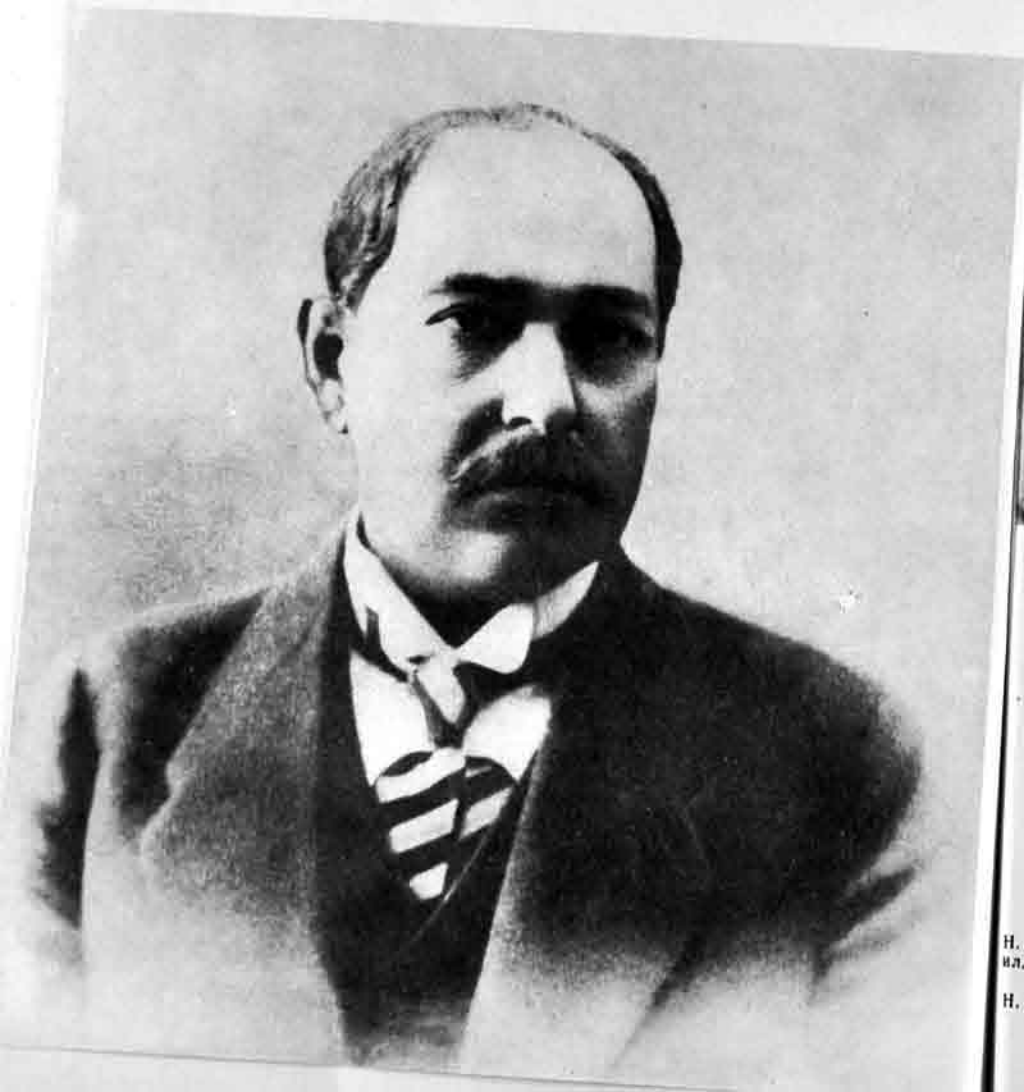

Һәштәрханлыларын «Әзиз һәким вә фәдакар ичтимаи хадим Нариман бәј Нариманова миннәтдарлыг эләмәти олараг» һәдијјә вердикләри күмүш илхышлы бөјүк альбом.

Инкрустированный серебром большой альбом, подаренный астраханцами с надписью: «С чувством признательности дорогому доктору и неустанному общественному деятелю Нариман бек Нариманову».

Халгын дэрдни чэкэнлэрдэ көрэн көз, ешидэн гу-
лаг, саглам бејин, һэссас үрэк, милләтин исә мүәј-
јән инкишаф јолу, мэгсәди олмалыдыр, әкс һалда,
о милләтин истигбалы дәншәтлән бир фыртынаја дү-
шәр.

Н. НӘРИМАНОВ.

У призванных думать о народе должны быть ви-
дящее око, слышащее ухо, здоровый мозг, чуткое
сердце, а у нации — цель, определенный путь раз-
вития, иначе будущее той нации попадет в страш-
ную бурю.

Н. НАРИМАНОВ.

*Здесь
в 1913-1918 гг. дом
выдающийся деятеля
Коммунистической
партии и Советского
государства
Нариманов
Нариманов*

Н. Наримановуи 1913—
1918-чи илләрдә Јашады-
гы ев. Бақы.

Дом, где жил Н. Нариманов в 1913—1918 годах.
г. Баку.

Н. Нариманов. 1913-чу
ил.

Н. Нариманов. 1913 год.

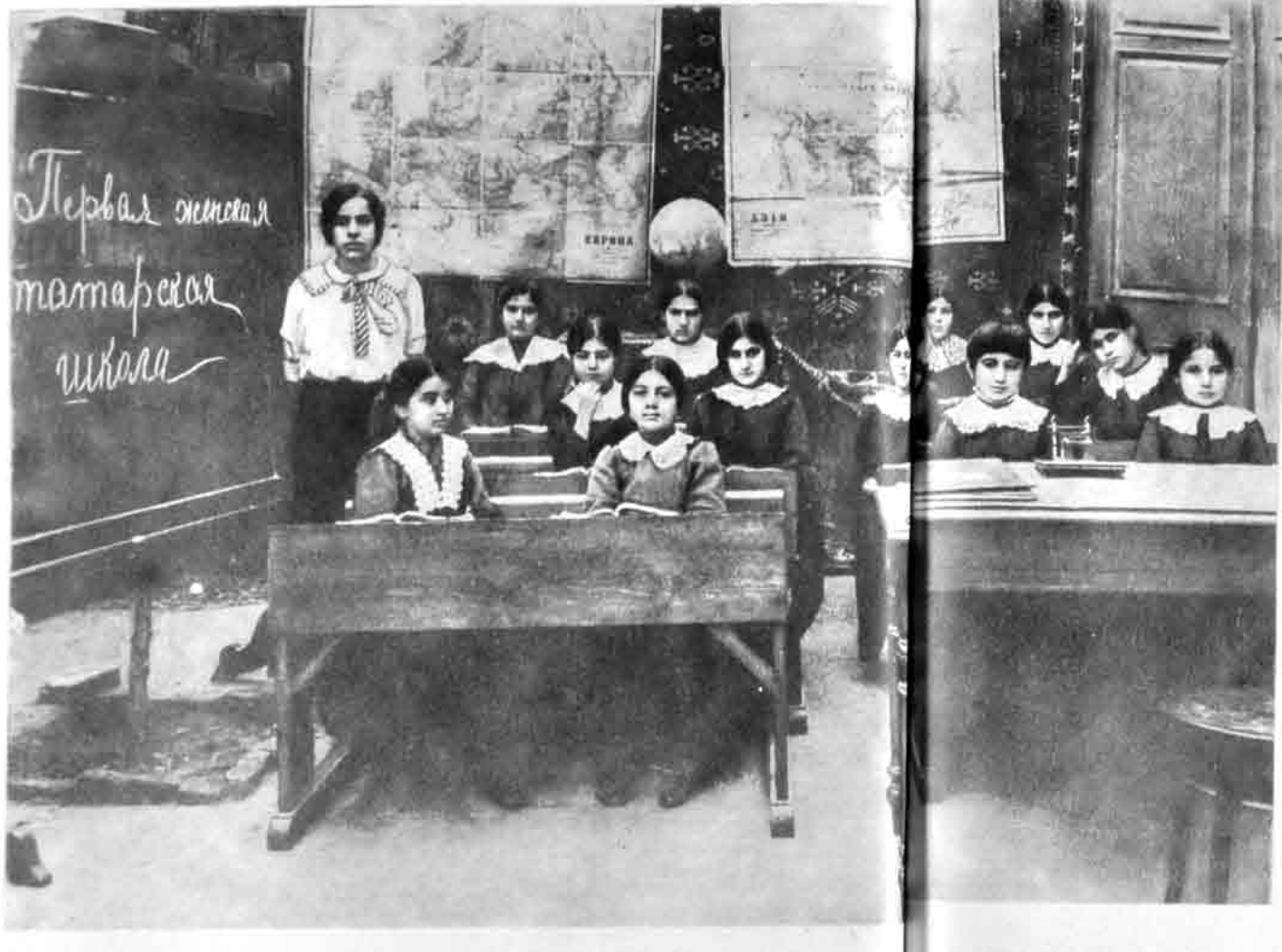
Н. Наримановун «Наданлыг», «Шамдан бəз», «Надир шаһ», «Баһадур ва Сона», «Пир» əсəрлəринин титул səһифələри.

Титульыме лəсты произведений Н. Нариманова: «Невежество», «Шамдан-бек», «Надир-шах», «Багадур и Сона», «Пир».

Н. Нариманов. 1914-чү ил.

Н. Нариманов. 1914 год.

Асја ханым Нариманова биринчи азәрбајҗанлы ґадым мәктәбиндә мәшғәлә заманы, Баку, 1913-чү ил.

Асја-ханум Нариманова на занятиях в первой азербайджанской женской школе. Баку, 1913 год.

Бир милләт өзүнү танымајынча, һүгүгуну дүшүнмәз. Танымағ үчүн дә милли дил, милли мәктәб, милли мәтбуат, милли әдәбијат лазымдыр. Бунларын да мејдана кәлмәси вә тәрәғгиси бизим үчүн һүрријәтә бағлыдыр.

Н. НАРИМАНОВ.

Не осознав себя, нация не подумает о своих правах. А для самосознания необходимы национальный язык, национальная школа, национальная печать, национальная литература. А их возникновение и прогресс для нас зависят от свободы.

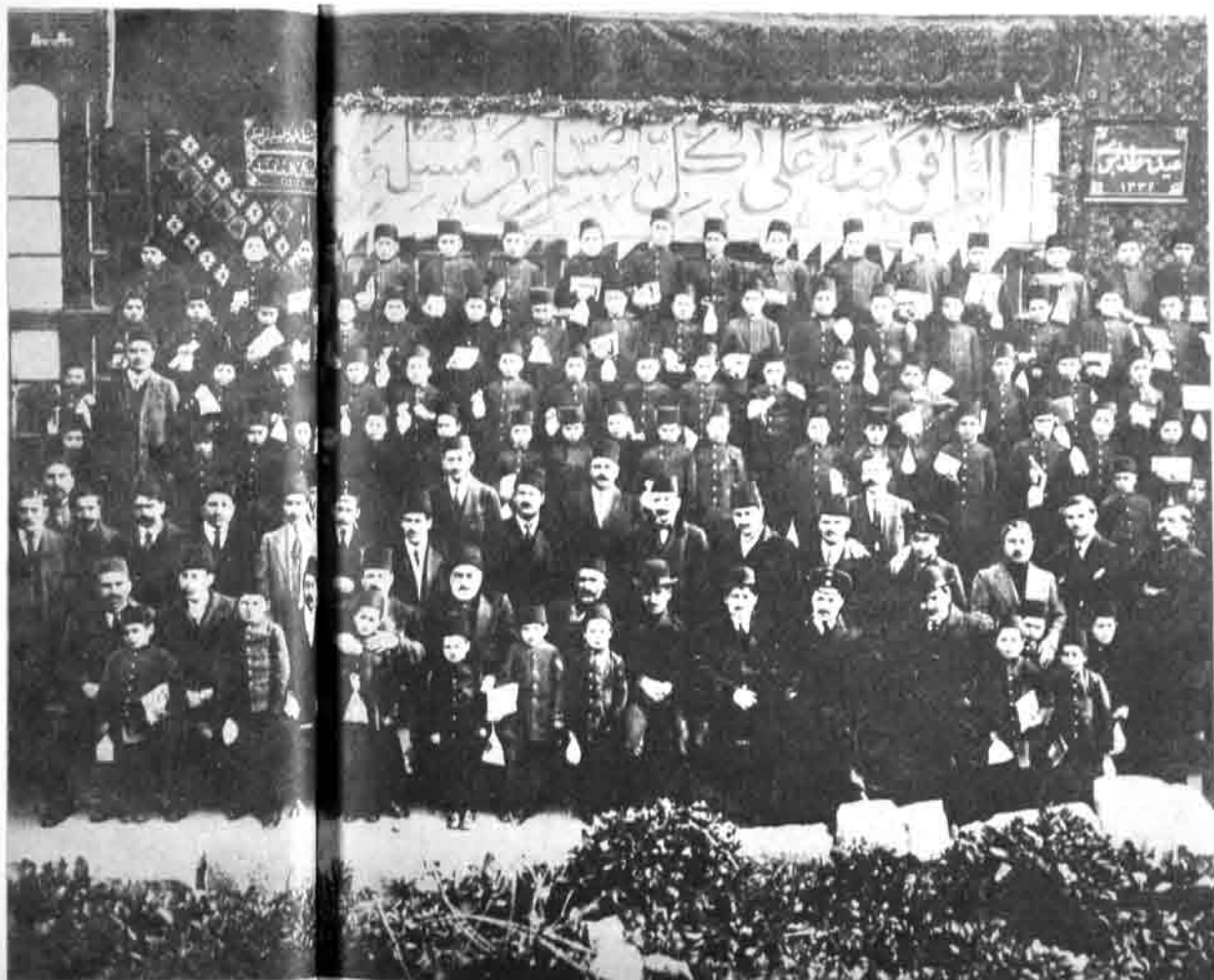
Н. НАРИМАНОВ.

Н. Наримановун «Нашри маариф» хејријја чамијјатинда ташкил етдији «Мусулман кечаларини» програми.

Программа «Мусульманских вечеров», составленная Н. Наримановым в благотворительном обществе «Нешри маариф».

Н. Нариманов «Сафа» хејријја чамијјати мактабинин муаллим ва шакирдлари арасында. 1914-чү ил.

Н. Нариманов среди учеников и педагогов школы благотворительного общества «Сафа». 1914 год.

Н. Нариманов ва арвады Кўлсум ханым, 1914-чү ил.

Н. Нариманов с супругой Гюльсум-ханум. 1914 год.

Абдулла Шанг Талыбада.

Абдулла Шанг Талыб-заде.

ھەتتەم نەرىمان بەگ نەرىمانوف جاھانگىر !
 شائە قەبىلىنىڭ ئايشىنىم خىراۋسول !
 داڭ بىلدۈرىشى كىشى بىخەتەر دوروسول .
 ياشا ، يېڭى بولدا شىڭلە چوق ياشا ،
 بۇرۇنقى راقىتلا دور بىش :
 قورقۇنما ، قورقۇنما ، قورقۇنما ، قورقۇنما .
 گۈزەل دور ساڭنىڭ ، سەتراجەت .
 يوق ، سەن راقىتلا سەبەبىم ئاشۇن .
 ادىبىيەتتە قەتئە مەھسۇس دىمىن .
 شائە
 ۸ مارت ۱۹۱۴ يىلى

*Мөһтәрәм Нәриман бәг Нәриманов
кәнәбларина!*

Нишан гојмушсан, ешитдим, хејир
олсун!
Дан јылдызы кими бәхтин
дурулсун...
Фыртына, туфанлардан сонра элбәт,
Көзәл олур сакитлик, истираһәт,
Јох, сән раһатлыг севмәјән атәшсән,
Әријчәк гәһринлә мүдһиш дүшмән.

А. Ш а н г.

Баки, 8 март 1914-чү ил.

*Дорогому господину Нариман бек
Нариманову*

Ты обручился — услышал я, будь
счастлив!
Да будет счастье яркой
утренней звездой...
После бурь и невзгод, конечно,
Прекрасно умиротворение,
спокойствие
Нет, ты огонь, не знающий покоя,
И от искры твоей испепелится
лютый враг.

А. Шанг.

Баку, 8 марта 1914 года.

КАЛЕНДАРЬ
ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНОЙ
МЕДИЦИНЫ

Декабрь второй год
По календарю: с 1915—1918
№ 2—4. Цена по 1,13
0,003—0,006

Адрес: Россия, г. Москва,
Кат. Визитки 0,6
Лит. Лавочкин 0,1

ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНАЯ МЕДИЦИНА
Редакция и администрация
1914 года

ДОКТОРЪ
Нариманъ Бекъ Наримановъ

с 1915—1918
№ 2—4
0,006

Россия, г. Москва,
Кат. Визитки 0,6
Лит. Лавочкин 0,1

Н. Нариманову 1914—1917-чи илләрде иш-
ләдији Баки нефт сәнајечиләри гурултайи
Шурасынын Гара шәһәрдеки 9-чу пулсуз
шәһәр хәстәханасы.

9-я бесплатная городская больница Совета
баккинских нефтепромышленников в Черном
городе, где работал Н. Нариманов в 1914—
1917 годах.

Handwritten notes in various scripts, including Cyrillic and Arabic, likely related to medical or administrative records.

ДОКТОРЪ
Нариманъ Бекъ Наримановъ

Handwritten notes in Arabic script, possibly a medical prescription or a list of patients.

Н. Наримановун табабәтә даир охудуғу муһазирәнин планы өз
рәсепт.
Рецепт и план выслулений Н. Нариманова.

Жодаш фәлләләр, әскәрләр, кәндиләр вә бүтүн зәһмәткешләр! Бүтүн һақимијәти өз советләринизин әлиндә топлајын. Торпағы, тахылы, фабрикләри, алатләри, мәнсуллары, нәглијәти көз бәбәји кими горујуб муһафизә еднн — бундан сонра бунларын һамасы т а м а м и л ә сизин малыңыз, үмүмхалг малы олачагдыр.

В. И. ЛЕНИН.

Товарищи рабочие, солдаты, крестьяне и все трудящиеся! Берите в с ю власть в руки с в о и х советов. Берегите, храните, как зеницу ока, землю, хлеб, фабрики, орудия, продукты, транспорт — все это отныне будет в с е ц е л о вашим, общенародным достоянием.

В. И. ЛЕНИН.

№ 298
Суббота
26 октября 1917 г.

ИЗВѢСТІЯ

Центрального Исполнительного Комитета
и ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА
РАБОЧИХ И
КРЕСТЬЯНСКИХ ДЕПУТАТОВЪ

№ 298
Суббота
27 октября 1917 г.

ИЗВѢСТІЯ

Центрального Исполнительного Комитета
и ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА
РАБОЧИХ И
КРЕСТЬЯНСКИХ ДЕПУТАТОВЪ

№ 298
Суббота
28 октября 1917 г.

ИЗВѢСТІЯ

Центрального Исполнительного Комитета
и ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА
РАБОЧИХ И
КРЕСТЬЯНСКИХ ДЕПУТАТОВЪ

Декретъ о мирѣ,
принятый единогласно на засѣданіи Все-
россійскаго Съѣзда Советовъ Рабочихъ,
Солдатскихъ и Крестьянскихъ Депутатовъ
26 октября 1917 г.

Декретъ о землѣ

Советъ Народныхъ Комиссаровъ
Всероссійскій Съѣздъ Советовъ Рабочихъ, Сол-
датскихъ и Крестьянскихъ Депутатовъ, постановляетъ:

Срѣть о мирѣ,
единогласно на засѣданіи Всѣ-
россійскаго Съѣзда Советовъ Рабочихъ
и Крестьянскихъ Депутатовъ.

Я
наго Комитета
Депутатовъ.

ЗЕМЛѢ

Н. Нариманов. 1917-чи ил.

Н. Нариманов. 1917 год.

Ҳамин бу кун Русия ингилабы бүтүн чаһан тарихини тазә, мүһүм во көзәл бир сәһифәсини ачылмасына сәбәб олур. Биз һамымыз шәһадәт верә биләрик ки, бу сәһифә бизим һүзүрүмузда ачылды. Франса ингилабы зүлм нишанәси—тачларын јерә чахылмасына јол ачды. Русия ингилабы бу кун бүтүн чаһанда тачлары јерә чырпыб ајаглајыр... Бу кун бүтүн чаһан фүгәраји-касибәси краллар, падшаһлар башларын-дан бир-биринә әл узадыб һәмишәлик сүлһ үчүн бүнөврә салыр. Бу кун көһнә, пасланмыш бејниләрә, вичданлары ојанмамыш, һәјат мүбаризә-синә јанлыш бир нөгтеји-нәзәрлә баханлара ашкар олачагдыр ки, бизим идеалымыз — социализмин идеалы хәјал дејилдир.

Н. НАРИМАНОВ.

Сегодня русская революция открывает новую, величайшую и прекрасную страницу во всемирной истории. Мы все можем утверждать, что страница эта раскрылась в нашем присутствии...

Сегодня пролетарии всего мира протягивают друг другу руки над головами королей и царей, закладывая фундамент прочного мира. Людям со старыми, заржавевшими мозгами, людям, совесть которых не пробудилась, которые смотрят на борьбу за жизнь с ошибочной точки зрения, станет сегодня ясно, что наш идеал — социализм — не является лишь утопией.

Н. НАРИМАНОВ.

Бақыда ингилаби һадисәләр. Март, 1917-чи ил.

Революционные события в Баку. Март 1917 года.

«Гуммэт» тәшкилаты Русија ичтимаијун-амијун фәһлә фирғәсинин һиссәси олуб өз бајрағынын үстүндә Марксын вә Енкелсин көзәл мәшһур сөзләрини јазыбдыр: «Бүтүн чаһан фугараји-касибәси, бирләшин!»

«Гуммэт», 3 июл 1917-чи ил.

«Гуммэт» большевик партија комитәсинин һејәти (солдан): М. Ə. Əзизbəјов, Н. Нəриманов, Ј. Д. Мəликков, М. Н. Исрафилbəјов (Гəдирли), С. М. Əфендијев, һ. һ. Султанов, А. Б. Јусифзада, Б. М. Сардаров, Ə. Ч. Ахундов.

Состав комитета большевистской партии «Гуммет» (сверху, слева): М. А. Азизбеков, Н. Н. Нариманов, Я. Д. Меликов, М. Н. Исрафилбеков (Кадирли), С. М. Эфендиев, Г. Г. Султанов, А. Б. Юсифзаде, Б. М. Сардаров, А. Дж. Ахундов.

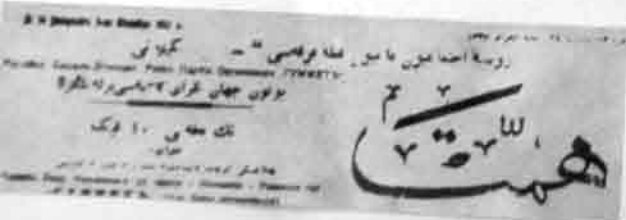
«Гуммэт» гәзети редаксиясынын јерләшдији бина. 1917—1918-чи илләр.

Здание, где была расположена редакция газеты «Гуммет». 1917—1918 годы.

РСДФП «Гуммэт» тәшкилатынын органы «Гуммэт» гәзетинин башлығы.

Заголовок газеты «Гуммет» — органа «Гуммет» РСДРП.

«Партия «Гуммет», будучи частью Российской социал-демократической партии, написала на своем знамени известные слова Маркса и Энгельса: «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!»

«Гуммет», 3 июля 1917 г.

Н. Нариманов. 1917-чи ил.

Н. Нариманов. 1917 год.

خلق يوردى جمعيتك مقصد و وظيفلارى

— موقوعنده لقا اوخواجهدير. —

چهارم آختم ساعت 7 ده — تېمپه اولاد آيد بولمىز

ОБЩЕСТВО

НАРОДНЫЙ ДОМЪ

Въ Цинциду, 17 февраля 1917 года

Местонахождение: Мусульманская благотворительная община «Хамма» на Ушакской улице.
Директор: Нариманов Халл. Маркманова. Прочитатель: Ламиски

ДАЧИ И ЦЪЛИ ОБЩЕСТВА НАРОДНЫЙ ДОМЪ

Качало въ 4 часъ вечера

ВХОДЪ ВЕЗПЛАТНО.

Н. Наримановун РСДФ(б)П МК-ја мактубу. Бу мактубда «Гүмүмәт» газетинин ишри үчүн пул көндәрилмәси хаһиш едилмишдир. Октябр, 1917-чи ил. Мактубун фонунда верилән әл-җазмалары «Гүмүмәт» тәшкилаты ичласларынын протоколларынын сурәтидир.

Письмо Н. Нариманова в ЦК РСДРП(б) с просьбой оказать денежную помощь для издания газеты «Гуммет». Октябрь 1917 года.

На фоне письма — рукописи протоколов заседаний организации «Гуммет».

Н. Наримановун «Халл сви» чамиятунда охуудугу муназира-нин афишасы.

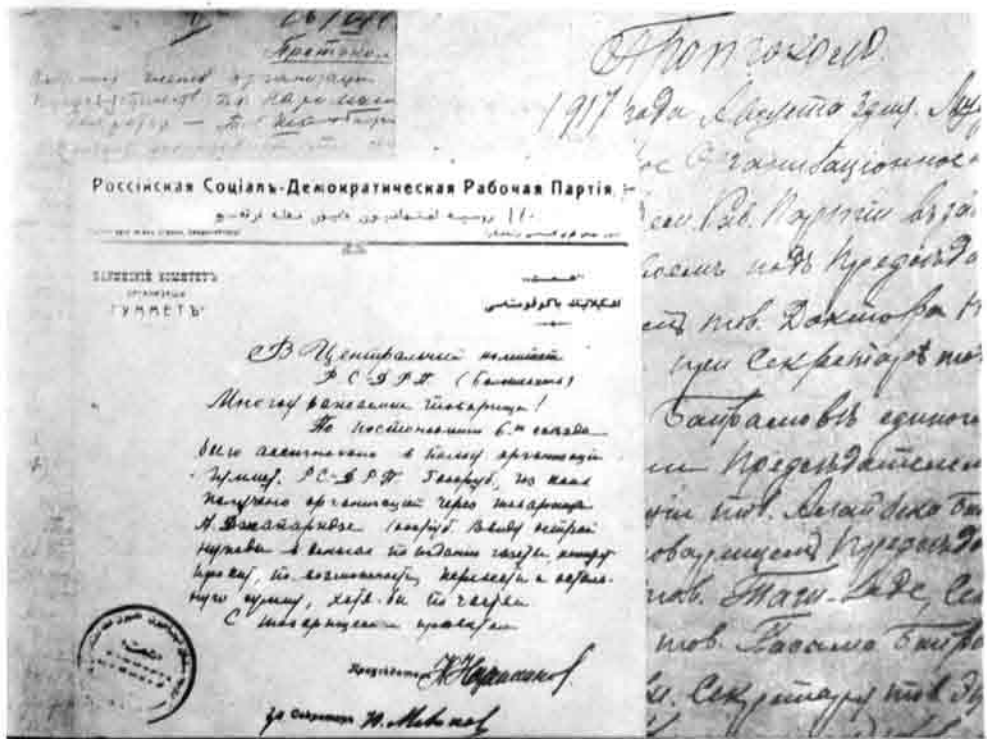
Афиша лекций, прочитанных Н. Наримановым в обществе «Народного дома».

...«Гүмүмәт» етимады доғрулдур ва мүсәлман фәһләләри ичәри-синдә синфи мәнлик шүүрунун гүввәтләндирилмәси ва онларын Русија ингилабчы пролетариаты илә бирләшдирилмәси ишнинә фәдакарлыгга хидмәт едәчәкдир.

П. А. ЧАПАРИДЗЕ.

...«Гуммет» оправдает доверие и будет служить самоотверженно делу внесения классового самосознания в среду мусульманских рабочих и объединения их с российским революционным пролетариатом.

П. А. ДЖАПАРИДЗЕ.

Баки Халг Комиссарлары Советинин узвлари (солдан): С. К. Шаумян — Халг Комиссарлары Советинин сядри ва харижи ишлар комиссары; П. А. Чапаридзе — Халг Дахили Ишлар Комиссары; М. Э. Эзизбаев — губернија комиссары ва Дахили Ишлар комиссарынын муавини; И. Т. Фиолетов — Халг Тасарруфаты Ишлари Узра Халг Комиссары; Н. Н. Нариманов — Халг Шаһар Тасарруфаты Комиссары; Ј. Д. Зевин — Халг Эмак Комиссары; М. Һ. Вазиров — Халг Торпаг Комиссары; Г. Н. Корганов — Һарби-Даниз Ишлари Узра Халг Комиссары; Н. Н. Колесникова — Халг Маариф Комиссары.

Члены Бакинского Совета Народных Комиссаров (слева): Председатель Совета Народных Комиссаров и комиссар по иностранным делам С. Г. Шаумян; народный комиссар внутренних дел П. А. Джапаридзе; народный комиссар губерний и заместитель комиссара по внутренним делам М. А. Азизбеков; народный комиссар по делам народного хозяйства И. Т. Фиолетов; народный комиссар городского хозяйства Н. Н. Нариманов; народный комиссар по труду Я. Д. Зевин; народный комиссар по земледелию М. Г. Вазиров; народный комиссар по военно-морским делам Г. Н. Корганов; народный комиссар просвещения Н. Н. Колесникова.

ВЪСТНИК

اخبار

НАРОДНЫХ КОМИССАРОВ

ИЗВЕСТИЯ
СОВЕТА

Рабочих, Красноармейских, Матросских и Крестьянских депутатов

Об образовании Бакинского Совета Народных Комиссаров.

Декл. Г. Баку!

ДЕКЛАРАЦИЯ

Бакинского Совета Народных Комиссаровъ.

Баки Халг Комиссарлары Советинин Јарадылмасына dair сенедлар.

Документы о создании Бакинского Совета Народных Комиссаров.

С. К. ШАУМЈАНА

Эзиз Јолдаш Шаумян!

Мәктуб үчүн чох саг олуи. Сизин мөһкәм вә гәти сијасәтиниз бизи чох севиңдирир. Бачарыб һәмни сијасәти индики чох чәтин вәзијјәтин шүбһәсиз тәләб етдији чох еһтијатлы бир дипломатија илә бирләшдирин, — онда биз галиб кәләрик.

Чәтинликләр һәдсиздир. Һә л ә л и к бизи л и ч а г, империалистләр арасындакы зиддијјәтләр, тоггушмалар вә мубаризә хилас едир. Бачарыб һәмни тоггушмалардан истифада един: Һә л ә л и к дипломатијаны өјрәнмәк ләзимдыр.

Ән сәмии саламлар вә арзулар, һабелә бүтүн достлара салам.

14 мај 1918-чи ил.

Сизин ЛЕНИН.

С. Г. ШАУМЈАНУ

Дорогой товарищ Шаумян!

Большое спасибо за письмо. Мы в восторге от вашей твердой и решительной политики. Сумейте соединить с ней осторожнейшую дипломатию, предписываемую, безусловно, теперешним труднейшим положением, — и мы победим.

Трудности необъятны. Пока нас спасают только противоречия и конфликты и борьба между империалистами. Умейте использовать эти конфликты: пока надо поучиться дипломатии.

Лучшие приветы и пожелания и привет всем друзьям.

14 мая 1918 года.

ВАШ ЛЕНИН.

Постановле олдатских и ов Бакинскат орган управл

«Вәтәндаш муһарибәси мусәлман кәндлиләринин көзүнү ачмышдыр. Мусәлман кәндлиләри көрдүләр ки, Бақы пролетариаты Совет һакимијјәти шәхсиндә кәндлиләрин дүшмәни дејил, онларын өз достларыдыр. Фәһләләр онларын һарајына кәлир, һәр чүр истисмара гаршы мубаризә апармағ үчүн миллијјәтә фәрг гојмадан бүтүн зәһмәткешләрә ишығлы јол ачыр. Фәһләләр кими онлар да өз јерләриндә Совет һакимијјәти тәшкил етмәјә, өз Советләрини јаратмаға во Советләрин гурул-тајларыны чағырмаға башламышлар».

«Правда», 12 ијун 1918-чи ил.

«Гражданская война открыла глаза мусульманскому крестьянству. В лице Советской власти, бакинского пролетариата оно увидело в рабочих не врагов, а друзей своих, идущих к нему, несущих всем трудящимся без различия национальностей светоч борьбы против всякой эксплуатации. И по мере национальностей оно стало у себя дома организовывать Советскую власть, стало строить свои Советы и созывать съезды Советов».

«Правда», 12 июня 1918 г.

ДЕКРЕТЪ № 7

о национализации Каспійскаго Торговаго Флота.

<p>БАКИНСКІЙ РАБОЧІЙ</p> <p>№ 2174</p> <p>1918. Бақырғаны 26 һақ (12) 1918 г.</p>		<p>Партия (Большевиков)</p> <p>Орган</p> <p>Бақырғаны 26 һақ (12) 1918 г.</p>	<p>... случает, отпускает ...</p> <p>... на техничский и административность за ...</p> <p>... Къ часу административной ответственности ...</p>
--	--	---	--

<p>ДЕКРЕТ</p> <p>1918. Бақырғаны 26 һақ (12) 1918 г.</p>	<p>ДЕКРЕТЪ</p> <p>Совета Народных Комиссаров</p> <p>О нефтяных предприятиях.</p> <p>От 1 июня 1918 г. № 6.</p>
--	---

Бақы Халғ Комиссарлары Советинин декретләри.

Декреты Бакинского Совета Народных Комиссаров.

Бақы Халғ Комиссарлары Советинин бинасы. 1918-чи ил.

Здание Бакинского Совета Народных Комиссаров. 1918 год.

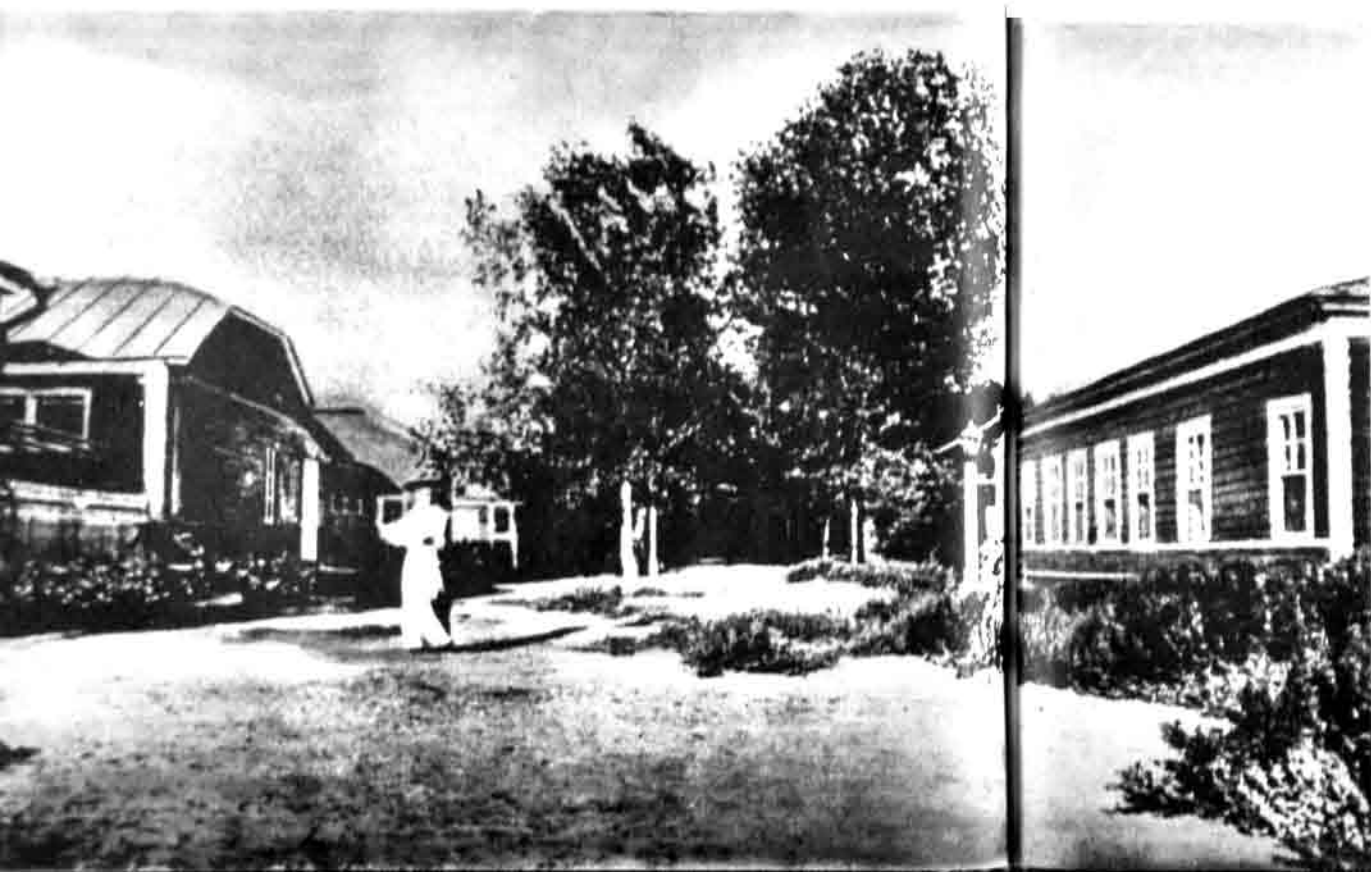

«...мөчлис ва йыгычагларда мүсөлман фүгөрәжи-касибесинин һалына галыб онлары һәмишә аҗыг олмага дә'вәт едән... Јорулмадан иш көр-мәкдә олан мөһтәрәм јолдашымыз Нәриманбәј Нәриманов ичә күндүр ки, азарламышдыр, һәкимләрин мәсләһәтинә көрә евиндән хәстәханаја апарылмышдыр. Инди мүәличә үчүн һәштәрхана көндәрилмәси мәсләһәт көрүлүр. Одур ки, һазырда евинә кәтирилибдир вә... тезликлә һәштәрхана көндәриләчөкдир. Үрәкдән ричә едирик ки, белә бир әзmkар инсан вә фәал хадим шәфа тәпәб сағ-саламат гајытсын».

«Гуммет», 10 июн 1918-чи ил.

«До мартовских трагических событий, выступая на многих собраниях и митингах, наш уважаемый товарищ Нариман Нариманов постоянно призывал трудящихся мусульман быть бдительными, да и после этих событий он продолжал неустанно и напряженно работать, чтобы облегчить положение бедноты, оставшейся без крова и хлеба. Несколько дней назад он заболел и по совету врачей был помещен в больницу. Теперь рекомендуют отправить его в Астрахань на лечение. Поэтому из больницы он доставлен в свою квартиру и, как нам известно, скоро будет отправлен в Астрахань. От души желаем, чтобы такой энергичный и активный деятель скорее выздоровел и благополучно возвратился.

«Гуммет», 10 июля 1918 г.

Тинаки. Н. Наримановун мүәличә олундуғу јер. 1918-чи ил.

Тинаки, место где лечился Н. Нариманов. 1918 год.

...Русијада оларкөн биз коммунистлэрин тамам фикри Азербайчанда олуб, һәр ан онун гејдини чәкмәкдә идик. Бизим чисмимиз Русијада идисә дә, руһумуз Азербайчанда иди.
Биз јәгин билирдик ки, Азербайчан Русијасыз јашаја билмәз вә кәрәк Азербайчанын Русија илә алагәси олсун... Азербайчан чумһуријјәтинин әбәди сәадәти исә Русијададыр.

Н. НАРИМАНОВ.

Нә гәдәр ки, һәштәрхан өлкәсиндә бирчә нәфәр коммунист вардыр, Волга чајынын агзы советлэрин олмуш, советлэриндир вә советлэрин олачагдыр.

С. М. КИРОВ.

ХІ Гызыл Ордунун һәрби ингилаб шурасынын үзвү С. М. Киров.

С. М. Киров — член Военно — революционного совета ХІ Красной Армии.

...мы, коммунисты, находясь в России, все время думали об Азербайджане, каждую минуту заботились о нем. Если наше тело находилось в России, наша душа была в Азербайджане.
Мы твердо знали, что Азербайджан не может существовать без России, что Азербайджан должен иметь связь с Россией.

... а вечное счастье Азербайджанской республики связано с Россией.

Н. НАРИМАНОВ.

...Пока в Астраханском крае есть хоть один коммунист, устье реки Волги было, есть и будет советским.

С. М. КИРОВ.

Н. Нариманов. 1918-чи ил.

Н. Нариманов. 1918 год.

Москвада və Бакуда фəалијјət кəстəрən Азəрбајчан коммунистлəриндən Д. Бунјадзаде, Ə. Гарајев, С. Əфəндијев, Н. Султанов, А. Султанова, Г. Мусабəјов.

Коммунисты, активно работавшине в Москве и Баку: Д. Буннат-заде, А. Караев, С. Эфендиев, Г. Султанов, А. Султанова, Г. Мусабеков.

...Гафгаз дағларынын уча зирвəлəринə өз гызыл бəјрагымызы санчмагымызын вə орада коммунизмин бинасыны гојмага киришмəјимизин вахты чатмышдыр.

Н. НАРИМАНОВ Баштəрхан, 1919-чу ил.

...Настало время водрузить на высотах Кавказа наше алое знамя и подключиться к закладке там коммунистического мироздания.

Н. НАРИМАНОВ АСТРАХАНЬ, 1919 ГОД.

Бəштəрханда Азəрбајчан коммунистлəринин ишлəдиклари бина, 1919-чу ил.

Здание, где работали азербайджанские коммунисты в Астрахани, 1919 год.

Н. Нариманов, 1919-чу ил.

Н. Нариманов, 1919 год.

Мөн там инамла дежирәм: Бүтүн бәшәријјәтин ничаты капиталын мәввиндә вә әмәјин тәнтәнәсиндәдир. Зүлм алтында инләјән вә тәбиәтлә мубаризәдә мери галмыш мусәлманларын буна һамыдан чох еһтијачы вардыр...

Мәрд-мәрданә дејин: биз Русија ингилабынын характерини анламышыг, биз дагыдычы империалист муһарибәсинин бүтүн нәтичәләрини нәзәрә ала билмәмишик, биз мејдандан чәкилирик, Азәрбајҷанда гој Совет һакимијјәти олсун!

(Н. Наримановун 1919-чу ил. ијулун 16-да һәштәрхандан Нәсиббәј Јусифбәјова кәндәрдији мөктубун әлјазмасы).

Я с полным сознанием говорю: спасение человечества — в уничтожении капитала и в торжестве труда. В этом больше всего нуждаются мусульмане, как более угнетенные и как более отсталые элементы в борьбе с природой...

Имейте мужество сказать: мы не поняли характера русской революции, мы не могли учесть все последствия разрушительной империалистической войны, мы сходим со сцены и да будет Советская власть в Азербайджане.

(Из письма Н. Нариманова главе мусаватского правительства Нәсиб-бәк Усуббекову. Июль 1919 года).

Милославний Тәһрирәт,
Нәсиб-бәк Усуббеков!

Я так обращаюсь к Вам и потому, что политические взгляды наши пока резко разошлись, что мне не могу открытаться к Вам. Но это и неизбежно, а важно то, о чем я буду говорить у себя. Вы, конечно, помните первую Кавказскую мусульманскую съезду в Тифлисе.

Вы также помните мое выступление на этом же съезде. С тех пор идет о нас много болтовни, но я придерживаюсь старой позиции: мусульмане Закавказья. Вам необходимо вывести характер русской революции. Революция в России есть начало революции во всем мире, она есть величайшая империалистическая проблема.

Н. Нариманов

کتابخانہ قافقارادہ شاعر ایله

کیدیروز

Р. С. Ф. С. Р.
Препечатанъ книгъ отъ издательствѣ

КНИЖНИ ТОВАРИЩЕ
Н. НАРИМАНОВА,
издательствѣ, въ горахъ и устьяхъ
каспискаго моря въ г. Астрахани 10 декабря
1919 г.

Издательство комиссарата по деламъ мусульманъ
Ташкентская № 5.

Р. С. Ф. С. Р.

С. НАРИМАНОВА ИМЪ КИДИРОЗЪ НА НАИМЪ.

Н. Наримановун ёштәрхандан Бақыја кизли көндерилди китабчалары.

Книги, подпольно отправленные Наримановым из Астрахани в Баку.

Бақы нефт мәдәнләриндә митинг. 1919-чу ил

Митинг на бакинских нефтепромыслах. 1919 год.

Азәрбајҹан Коммунист Партијасы Бақы тәшкيلاتынын Азәрбајҹанда апрел ингилабына һазырлыға рәһбәрлик едән кизли дәстәси: (отуранлардан ортада) Д. Бунјадзаде, (солда) Н. Султанов, (сағда) Т. Әлијев.

Подпольная группа Бакинской организации АКП(б) по руководству подготовкой апрельской революции в Азербайджане. (Сидящие в середине): Д. Бунят-заде, (слева) Г. Султанов, (справа) Т. Алиев.

Мусават дөврүндә Бақыда кизли ишр олунан болшевик мәтбуаты.

Подпольная большевистская печать при мусаватах.

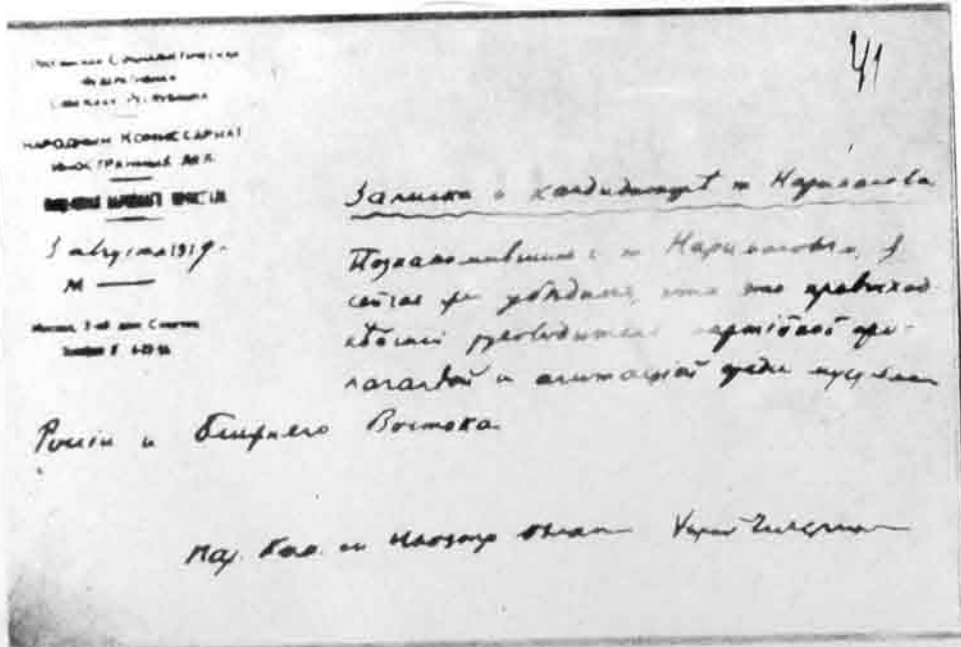

РСФСР харичи ишләр үз-
ра халг комиссары К. В.
Чичерин.

Народный комиссар ино-
странных дел РСФСР
Г. В. Чичерин.

К. В. Чичерини Н. Нариманов һагында верди-
жи зоманәт.

Рекомендация Г. В. Чи-
черина на Н. Нарима-
нова.

Н. Нариманову РСФСР Харичи Иш-
ләр Халг Комиссарлыгында Јахын вә
Орта Шәрг шә'бәсинин мүдирин олма-
сы һагында шәһадәтнамә.

Удостоверение о назначении Н. Нариманова зав. отделом Ближнего и Среднего Востока Народного комиссариата по иностранным делам РСФСР.

Н. Нариманов. Москва, 1919-чу ил.

Н. Нариманов. Москва, 1919 год.

Мувағати Ингилаб Комитесинин Азербайжан Совет Сосиалист Республикасы ја радымасы һағында Москваја, В. И. Ленину қондардији телеграм.

Телеграмма Временного Революционного Комитета В. И. Ленину об образовании Азербайджанской Советской Социалистической Республики.

Всѣмъ, всѣмъ, всѣмъ.

Москва, Ленину.

Временный военно-революционный комитетъ Азербайджанской Советской независимой республики, ставшій у власти по волѣ революціоннаго пролетариата г. Баку и трудового крестьянства Азербайджана, объявив старое мусаватистское правительство измѣнщиками народа и врагами независимости страны, порываетъ всякія сношенія съ Антантой и съ др. врагами Советской России.

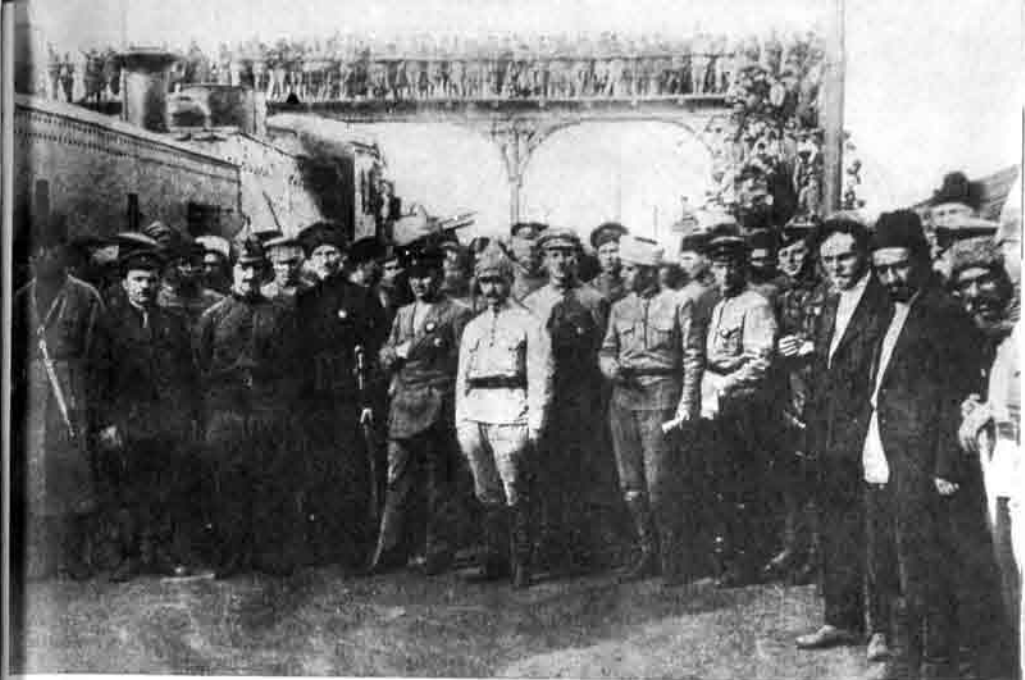
Не имѣя возможности собственными силами удержать натискъ соединенныхъ бандъ внѣшней и внутренней контр-революціи, военно-революционный комитетъ Азербайджана предлагаетъ правительству Россійской Советской республики вступитъ въ братскій союзъ для совместной борьбы съ мировымъ империализмомъ и проситъ немедленно оказать реальную помощь путемъ присылки отрядовъ красной арміи.

Военно-революционный комитетъ
Азербайджанской республики.

Нариманъ Наримановъ, Мирза Давудъ Гусейновъ, Мувабеновъ, Гамидъ Султановъ, Алимовъ и Али Гайдаръ Караевъ.

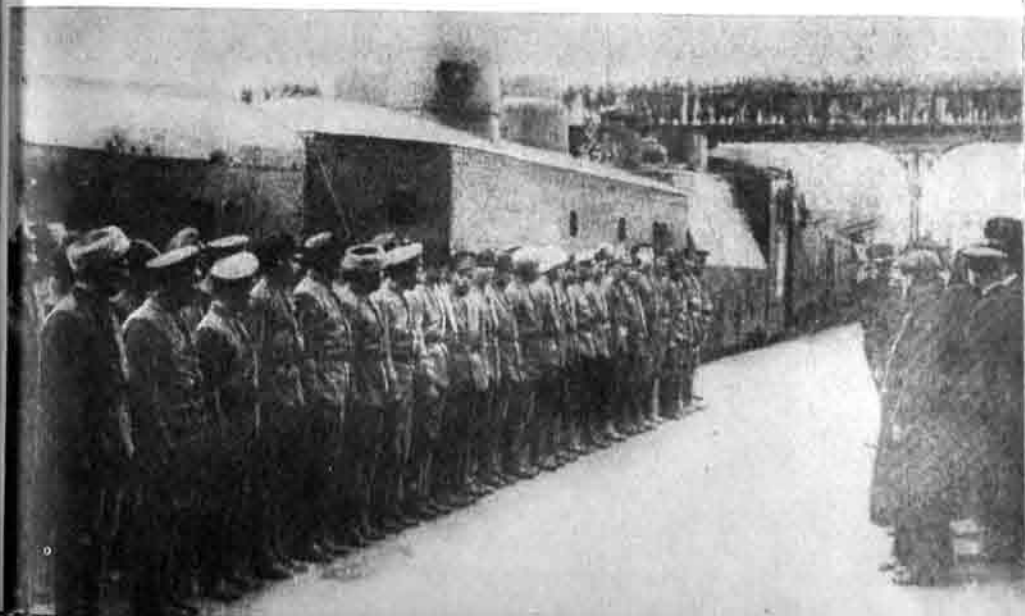
ХІ Гызыл Орду ниссаларинин Баку вағзалында гаршыланмасы. Он планда: С. М. Киров, Г. К. Орджоникдзе, М. Г. Ефремов, М. К. Левандовски во башгалары.

Встреча на бакинском вокзале частей ХІ Красной Армии. На переднем плане: С. М. Киров, Г. К. Орджоникдзе, М. Г. Ефремов, М. К. Левандовский и др.

ХІ Гызыл Ордунун «Красныј Дагестанецъ», «Третій Интернационал», «Краснаја Астраханъ» во «Тимофеј Улјанцевъ» адлы зирехли гатарлары Баку вағзалында. 28 апрел 1920-чи ил.

Бронепоезды ХІ Красной Армии «Красный Дагестанецъ», «Третий Интернационал», «Красная Астрахань» и «Тимофей Ульянов» на бакинском вокзале. 28 апреля 1920 года.

Азәрбајҹан Совет Сосиалист Республикасы Халқ Комиссарлары Советинин таркиби.

Состав Совета Народных Комиссаров Азербайджанской Советской Социалистической Республики.

جمله جهان برای کسبی طوبیلتک
آذربایجان شورا جمهوریتک روسیه خلق فوجبارلری تورانی طرفین
تیرک ایلیتمسی ملتیتله بریمولیک فرمی آذربایجان فرمیس

قرمزی آذربایجان

КРАСНЫЙ АЗЕРБАЙДЖАН

آذربایجان شورایست اولتوکده (قرمشی) بریک مرکزی تورانیست بریمولیکده
(اصل فرم) ملتی آذربایجان فرمیس

اینگلیز و توران جمهوریتک بریکسیمی ساریس
ایس فرم ایستادیس فرم
میدان توران ایستادیس فرم ایستادیس فرم
ملتی اولتوک

فرم ایستادیس فرم ایستادیس فرم
ملتی اولتوک

آذربایجان شورا جمهوریتی استقلالک تطلتی

ما بایده درینلارین و روسیه خلق فوجبارلری شوراسی فرلندن آذربایجان شورا جمهوریتی استقلالک تطلتی
آشاییمسکی سوزورایمکی تلرلرله ایشلدن
روسیه خلق فوجبارلری شوراسی مستقل آذربایجان جمهوریتی و حجت کیش کتله یان آزاد اولماسی تیرک ایلیتور
و فرمای ایلده ایلدیورکه، مستقل آذربایجان شورا حکومیتک فرمیس آلتما، روسیه شورا جمهوریتله اولکده
کندی حوت و استقلالیتی ترقی مائلولیتی بولغان قلمسکی و ایلیتالی ملتی معاقله بولماده ایلیز
باتداسین مستقل آذربایجان شورا جمهوریتی! باتداسین آذربایجان فرم روسیه مله کزلیلریرک اتاقلی!
و ایلیتور بیلگی فوجبارلری شوراسی دتسی لغتین!

قرمزی آذربایجان
و ایلیتور بیلگی فوجبارلری شوراسی دتسی لغتین!
و ایلیتور بیلگی فوجبارلری شوراسی دتسی لغتین!
و ایلیتور بیلگی فوجبارلری شوراسی دتسی لغتین!

«Гирмызы Азербайжан» гзети, 9 мај 1920-чи ил.

Газета «Красный Азербайджан» от 9 мая 1920 года.

РСФСР Халг Комиссарлары Советини сэдри В. И. Ленинни Азербайжан Совет Сосиалист Һөкүмәтинә тәбрик телеграммы.

Приветственная телеграмма председателя Совета Народных Комиссаров РСФСР В. И. Ленина Советскому Социалистическому правительству Азербайджана.

Бақы. Азербайжан Совет Сосиалист Һөкүмәтинә телеграм.
Бақыя, Азербайжан Совет Сосиалист Һөкүмәтинә

Халг Комиссарлары Совети мүстәгил Азербайжан республикасы зәһмәткеш күтләләринин азадлыға чыхмасыны алгышлайыр вә мөһкәм әмин олдуғуну билдирир ки, мүстәгил Азербайжан республикасы өз совет һөкүмәтинин рәһбәрлији алтында, РСФСР илә бирликдә өз азадлығ вә истигғалијәтини Шәрғин мәзлум халғларынын гәддар дүшмәни олан империализмдән гөрүјуб сахлајачағдыр.

Јашасын мүстәгил Азербайжан Совет Республикасы!
Јашасын Азербайжан фәһләләри вә кәндилләри!
Јашасын Азербайжан вә Русија фәһләләринин вә кәндиләринин иттифағы!

ХКС сәдри В. УЛЈАНОВ (ЛЕНИН)

5 мај 1920-чи ил.

Телеграмма советскому социалистическому правительству Азербайджана. Баку.

Совнарком приветствует освобождение трудовых масс независимой Азербайджанской республики и выражает твердую уверенность, что под руководством своего Советского правительства независимая республика Азербайджан совместно с РСФСР отстоит свою свободу и независимость от заклятого врага угнетенных народов Востока — от империализма.

Да здравствует независимая Советская республика Азербайджан!
Да здравствует рабочие и крестьяне Азербайджана!
Да здравствует союз рабочих и крестьян Азербайджана и России!

Председатель СНК В. УЛЬЯНОВ (ЛЕНИН),

5-го мая 1920 года.

TELEGRAMS
AZERBAIJAN
BAKU MOSCOW KRYM...
Пол. Со. Ленин. П. И. Ленин
Вторично: согласно распоряжениям замнаркома Ленин

Москва, Ленин жолдаша.
Сурәти Чичерина.

Ажын он алтысында мән Бақыя варид олдум вә әһали тәрәфиндән тән-
тәнә илә гаршыландым. Әһвал-руһијјә ингилабидир. Гызыл Орду өзүнү
олдугча јахшы апарыр. Мәннм шахсимдә әһали Совет Русиясыны сә-
мимийәтлә алгышлајыр вә әмин олур ки, Совет Русиясы кәч мүстәғил
Совет Азербайчанына мөһкәмләймәкдә көмәк едәчәкдир.

Н. НАРИМАНОВ.

Азербайчан Ингилаб Комитәсинин сәдри
20 мај 1920-чи ил.

Москва, товарищу Ленину.

копия Чичерину

Шестнадцатого я прибыл в Баку и торжественно встречен населением.
Настроение революционное. Красная Армия вела себя великолепно.
В моем лице население искренне приветствует Советскую Россию и
надеется, что она поможет молодому независимому Советскому Азербай-
джану укрепиться.

Председатель Азербайджанского Револю-
ционного Комитета
Н. НАРИМАНОВ.

20 мая 1920 г.

Н. Наримановун Баки вагзалында гаршы-
ланмасы. 16 мај 1920-чи ил.

Торжественная встреча Н. Нариманова на
бакинском вокзале 16 мая 1920 года.

Азербайчан Ингилаб Ко-
митәсинин сәдри Н. На-
римановун игәмәтканьы.
Баки, 1920-чи ил.

Резиденция председателя
Азербайджанского Рево-
люционного Комитета
Н. Нариманова. Баку,
1920 год.

Азәрбајҗан җумһуријәтинин әбәди сәадәти исә Русијададыр. Мәркәздә јолдаш Ленинни һүзурунда билаарам Азәрбајҗан җумһуријәти вә рун истиглалы һаггында музакирәдә идик. Москвадан әзимәтдән бир һәфтә мүгәддәм Азәрбајҗан һаггында јолдаш Ленинни һүзурунда тамам бир саат мә'рузә етдим. Азәрбајҗанын даһили вә харичи һалындан мә'лумат вердим вә Азәрбајҗанын әбәди мәс'уд олмасы үчүн нечә һәрәкәт едә-чәјимиз һаггында мүсаһибә етдик.

(Н. Нәримановун Бақы заһмәткешләри илә көрүшүндә сөјлә-дији нитгиндән. 17 мај 1920-чи ил).

В центре, непосредственно у товарища Ленина, мы несколько раз обсуждали вопрос об Азербайджанской республике, о ее независимости.

За неделю до отъезда из Москвы я целый час докладывал товарищу Ленину об Азербайджане, информировал его о внутреннем и внешнем положении республики, мы беседовали о том, как действовать, чтоб Азербайджан был вечно счастливым.

(Из речи Н. Нариманова при встрече с бакинскими трудящимися 17 мая 1920 года.)

Нумунави мүстәгил шура җумһуријәти тәшкил етмәк вә бунулла да Шәргә пәнчәрә ачмаг үчүн мән Гафгаза кәлмәли идим.

Н. НӘРИМАНОВ.

...мне нужно было отправиться на Кавказ, чтобы организовать там самостоятельную образцовую Советскую Республику и тем открыть окно на Восток.

Н. НАРИМАНОВ.

Н. Нариманов XI Гызыл Ордун сәркәрдәләри арасында.

Н. Нариманов среди командиров XI Красной Армии.

Н. Нариманов и С. Орджоникидзе на военном параде. Баку, 1 мая 1921-чи ил.

Н. Нариманов и С. Орджоникидзе на военном параде. Баку, 1 мая 1921 года.

XI Гызыл Ордуни дѳушчулары 1 Мај нумајшиндѳ.

Бойцы XI Красной Армии на первомайской демонстрации.

Н. Нариманов.

Н. Нариманов.

...Халгын эн яхшы нүмэжэндэс олан Н. Нариманов хэмишэ сон дэрэчэ сэмими вэтэнпэрвэр вэ хэгиги бейнэлмилэлчи олмушдур. О, хэмишэ дејирди ки, Азербайжан халгынын талеји бүтүн зэхмэткеш бэшэријјэтин, рус вэ дикэр халгларын тарихи талеји илэ ајрылмаз теллэрлэ багламышдыр.

Ф. В. ГОЛЕНЕВ,
1917-чи илдин Сов.ИКП үзүв.

...Лучший представитель народа Н. Нариманов всегда был глубоко патриотичен и истинно интернационален. Он всегда говорил, что судьба азербайджанского народа неразрывно связана с историческими судьбами русского и других народов, всего трудового человечества.

Ф. В. Голенев,
член КПСС с 1917 года.

ХІ Гызыл Ордунун сэркэрдэсн М. Г. Јефремов Азербайжан Ингилаб Комитэсинин сэдри Н. Наримановун гэбулунда. 1920-чи ил.

Командир ХІ Крассой Армии М. Г. Ефремов на приеме у председателя Азербайджанского Революционного Комитета Н. Нариманова. 1920 год.

Н. Н. Нариманов, С. М. Эфендијев вэ
Э. А. Гарајев хэрби нүмэјишлэ.

Н. Н. Нариманов, С. М. Эфендиев и
А. А. Карасев на военном параде.

Күчүмүз фəһлалəрлə кəндлилəрин иттифагындадыр.

Н. НƏРИМАНОВ

Наша сила в союзе рабочих и крестьян.

Н. НАРИМАНОВ.

Республика дахилиндə етдији сəфəриндə Н. Нариманов жолдашы мўшажирт етдижим вахт Азəрбајчанын зəймəткеш эһалиси арасында онун нə гəлэр нүфуза вə тəсирə малик олдуğunu өз көзлəримлə керүб инандым... Һәр жердə Нариманов жолдашы бүтүн халг сəмими тəнтəнə илə гаршылајырды. Керүш жерлəриндə бөјүк митинглэр тəшкил едилирди. Бүтүн бу митинглəрдə вə жығынчаглардə Нариманов халгə јахын вə таныш дил тапмагы вə гаршыја гојулмуш мəsəлэлəри һалл етмəји бачарырды... Бу сəфəрин шүбһəsиз ки, о заман јени гурулушун мəһкəмлəндирилмəsi үчүн бөјүк эһамийјəти олду.

С. АГАМАЛИ-ОГЛУ.

Мне пришлось воочию убедиться, каким большим авторитетом и влиянием пользовался тов. Нариманов среди трудового населения Азербайджана во время его поездки по республике, в которой я его сопровождал...

Везде и всюду встречи тов. Нариманова были неподдельно торжественны и всенародны. На месте встречи быстро организовались огромные митинги...

Во всех этих митингах и собраниях тов. Нариманов умел находить подлинно доступный и понятный массам язык и удачно разбираться в поставленных вопросах... Эта поездка, несомненно, имела в то время огромное значение для укрепления нового строя.

С. АГАМАЛИ-ОГЛУ.

Азәрбајҗан Совет Сосиалист Респуб-
ликасы Һөкүмәтинин декретлари,
1920-чи ил.

Декреты Азербайджанского совет-
ского социалистического государ-
ства. 1920 год.

Н. Наримановун Азәрбајҗан ғазаларына сәфәри. Н. Нариманов,
М. Г. Јефремов ва С. Ағамали оғлу кәндиләр арасында,
1920-чи ил.

Н. Нариманов, М. Г. Ефремов и С. Агамали-оглы среди
крестьян. 1920 год.

آذربايجان شوراسوسيالىت جيهوريتك انقلاب قويماسي طرفندن

طوپراق حقنىده

دهقرت

آذربايجانك قيام ايئيش قئمە و كويلىرنك ارادهسيه اموز حكومتى آق
مىلكداران، مىلكدار و مرابادلارلك شتور استدايئيشي دوشوروش آق
ايئان شتور است شورا جيهوريتك انقلابون حكومتى اعلان ايئيدورە

ДЕКРЕТ
Советской Народной Рес-
публики в Азербайджане
о национализации зем-
ельных владений.

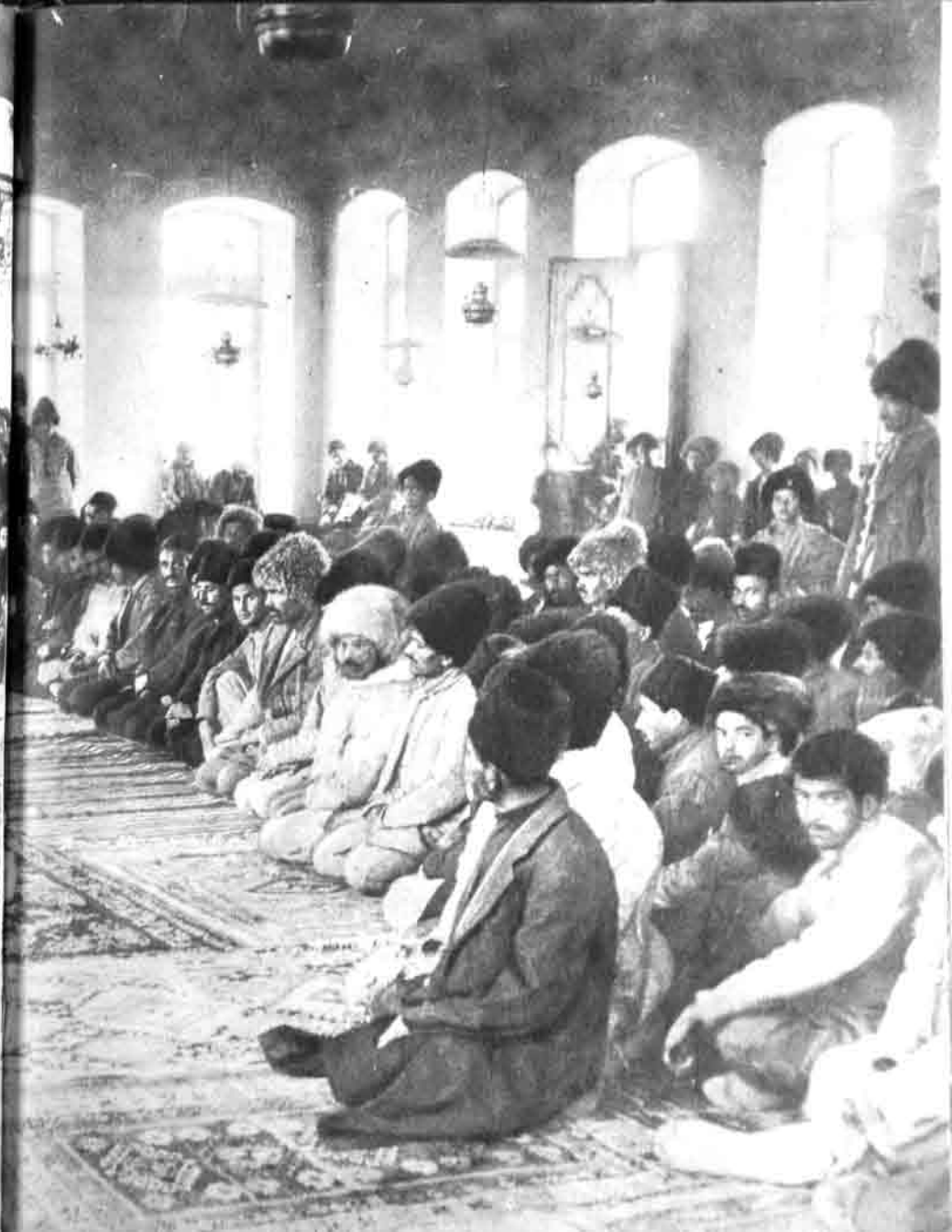
1) Шийдин آذربајҗан шورا ج
خصوصى ملكيت قطنى سورىكده لورا
۴-مىلكدار كورد قەترەتمى بىلك و تانان
اولان (تورلورى خوزراستور) بى نامبا
پالمالان مقيئديه اورده كند (توچاستو
۳-مىلكدار دهقرتك قطنينه مىلكت
و ايئان اجناسى شورا جيهوريت

35. Декрет о монополизации хлопковой промышленности.
1) Хлопковая отрасль в пределах Азербайджанской Совет-
ской Социалистической Республики объявляется монополизирован-
ной и передается в исключительное ведение Азовнархоза.
2) Никакие учреждения или

دەقرەت
آذربايجان شوراسوسيالىت جيهوريتك انقلاب قويماسي طرفندن

ДЕКРЕТ
Советской Народной Рес-
публики в Азербайджане
о национализации зем-
ельных владений.

способ оплаты урожая хлопка производителям устанавли-
вается Азовнархозом.
9) Настоящий декрет, вступает в силу со дня его опубли-
кования.
Председатель Азревкома Н. Нариманов.
Председатель Азовнархоза Серебровский.
Секретарь Азревкома Гайричидзе.
Республиковано в № 140 газеты «Коммунист» от 18-го октября 1920

Н. Наримановун Азәрбајҹан ґаларына сәфәри заманы Шәки җондларын илз көрүшү. 1920-чи ыл.

ґстреча Н. Нариманова с җестьянами Шәки. 1920 җод.

Шəрг халглaрыннн I гурултaйнн нумaжэндэлэри.

Делегатн I сьездa нaродов Востокa.

Шəрг халглaрыннн I гурултaйнн. Бакн, I сентябр 1920-чи нд.

I сьезд нaродов Востокa. Бакн, I сентябр 1920 годa.

Јолдашлар, бу кун дунјада мисли керунмемнш ва ешидилмемнш бир гурултайн, Шəрг халглaрыннн Биринчи гурултайнн ачмаг сээдэти мөнэ нэснб олду. Мəнəвијјат ва мэдэнијјет анлајышларынн биринчи олараг бизэ вермиш олан гочаман Шəрг бу кун бурада... өз дэрдиндэн, буржуа өлкэлэрининн капиталн тэрэфиндэн она вурулмуш агыр јаралардан данышачагдыр...

Бу исэ бүтун халглaры бирлэшмэјэ мачбур едэчак ва онлар јалныз бир нэтичэјэ, һэмнн капиталнн зэнчирлэринн бирлэшмиш гүввэ илэ дагытмаг нэтичэсинэ кэлэчэклэр.

Н. НƏРИМАНОВ

Товарищи, сегодня на мою долю выпало счастье открыть первый, невиданный, неслыханный в мире съезд, съезд народов Востока. Седой Восток, первый давший нам понятие о нравственности и культуре, сегодня будет здесь лить слезы, говорить о горе, о тяжких ранах, нанесенных ему капиталом буржуазных стран...

И это заставит объединиться все эти народы и они придут к одному заключению, именно: объединенной силой свалить, разорвать цепи этого капитала.

Н. НАРИМАНОВ.

«Бу гурултај төкчө Шәргин тарихиндә дејил, һәм дә үмум-дүнја ингилабы тарихиндә бөјүк һадисәдир».

«Правда», 8 сентјабр 1920-чи ил.

«Этот съезд — крупное явление в истории не только Востока, но и в истории всемирной революции...»

«Правда», 8 сентября 1920 г.

...Москвада коммунистлар гурултајынын (Коммунист бејнәл-милләтинин Москвада топланмыш икинчи гурултајы нәзәрдә тутулур — Т. Ә.) вә Бақыда Шәрг халqlарынын коммунист нүмајәндәләри гурултајынын нә иш көрдүјүнү бирдән-бирә өлчмәк олмаз, буну биләваситә һесаба алмаг мүмкүн дејил-дир, ләкин бу башга һәрби гәләбәләрдән даһа бөјүк әһәмијјәти олан бир нәлијјәтдир, зира бу бизә көстәрир ки, болшевикләрин тәчрүбәси, онларын фәалијјәти, онларын програмы, онларын капиталистләрә вә империалистләрә гаршы ингилаби мүбаризәјә чағырышы бүтүн дүнјада рәғбәт газанмышдыр вә ијулда Москвада, сентјабрда нсә Бақыда көрүлән иши дүнја-нын бүтүн өлкәләриндә фәһләләр вә кәндлиләр һәлә узун ајлар боју мәнимсәјәчәк вә дәрк едәчәкләр.

В. И. ЛЕНИН.

...Что сделали съезд коммунистов в Москве (имеется ввиду Второй съезд Коммунистического Интернационала — Т. А.) и съезд коммунистических народов Востока в Баку, — этого нельзя сразу измерить, это не поддается прямому учету, но это есть такое завоевание, которое значит больше, чем другие военные победы, потому что оно показывает нам, что опыт большевиков, их деятельность, их программа, их призыв к революционной борьбе против капиталистов и империалистов, завоевали себе во всем мире признание, и то, что сделано в Москве — в июле, и в Баку — в сентябре, еще долгие месяцы будут усваивать и переваривать рабочие и крестьяне во всех странах мира.

В. И. ЛЕНИН.

Авропа вә Шәрг өлкәләриндән Биринчи Шәрг гурултајына кәлмиш нүмајәндәләр.

Делегаты стран Европы и Востока на I съезде народов Востока.

Сон нәфәсләринәдәк өз ингилаби мөвгеләриндә рәшадәтлә дајанмыш ан Јахшы, әзиз јолдашларымызы инди биз Совет Азәрбајҗаны торпагына тапшырырыҗ. Бу мәтин, намуслу гәһрәманлар Инкилтәрәнин әлиндә һәлак олмушлар, о Инкилтәрәнин ки, һәмишә инсанпәрвәрликдән дәм вурур.

Ғој Шәрг буну билсин. Амма билин ки, нитигам сааты јахынлашыр. Дүнән гурултајда Шәрг анд ичди ки, бу дүнја гулдурларыны биркә гүввә илә мәһв едәчәкдир. Ғочамаң Шәрг тезликлә ојаныб бу зүлмү асанлыҗла өз үзәриндән атачаҗдыр.

Әзиз јолдашлар, раһат јатын. Уғрунда мүбаризә апардығыныз идеја бүтүн јер үзүнә парлаҗ шәфәғ сачаҗдыр.

(26 Баки комиссарының дәфниндә Н. Наримановун чыхышын-
дан. Баки, 8 сентјабр 1920-чи ил).

Сейчас мы предаем земле Советского Азербайджана наших лучших, дорогих товарищей, доблестно стоявших до последнего момента на своих революционных постах. Эти стойкие честные герои пали от руки Англии, той Англии, которая всегда говорит о своей человечности. Пусть Восток знает о ней. Но знайте, что приближается час возмездия. Вчера Восток на съезде дал клятву объединенными силами свалить... мировых разбойников. И в скором времени проснется седой Восток и со своих плеч легко сбросит... гнет. Спите, дорогие товарищи: идея, за которую вы боролись, воссияет ярко по всей земле.

(Из выступления Н. Нариманова на похоронах 26-ти бакинских комиссаров в Баку 8 сентября 1920 года).

Н. Нариманов битərəф Азәрбајҹан ґадынлары I гурултајынын нумајандэлари арасында. Баку, феврал 1921-чи ил.

Н. Нариманов среди делегатов I съезда беспартийных женщин-азербайджанок. Баку, февраль 1921 года.

Шура һөкүмәти ґадынлара тамамилә һүрријјәт верир... Кишиләрин һагг һүгүґлары варса, ґадынларын да о һаггы вардыр... Ғадынлар һеч кимсәјә мөһтач олмадан, кимсәнин мөһкүму олмадан јашамалыдыр. Буна көрә сиз јолдаш ґадынлара дејирәм ки, әкәр сиз инанырсыныз ки, Шура һөкүмәти сизә һүрријјәт верир ва сизин кәләчәјинизи дүшүнүр, кәрәк она јардым едәсиниз. Та ки, ...бүтүн инсанлар ґардаш кими јашајыб хошбәхт олсунлар.

Н. НАРИМАНОВ.

Советская власть предоставляет полную свободу женщинам... Если мужчины обладают определенными правами, те же права предоставляются и женщинам... Женщина должна жить свободно, будучи независимой, без заточения. Поэтому, обращаясь к Вам, товарищи женщины, я говорю: если вы верите в то, что Советская власть дает вам независимость вы обязаны помочь ей.

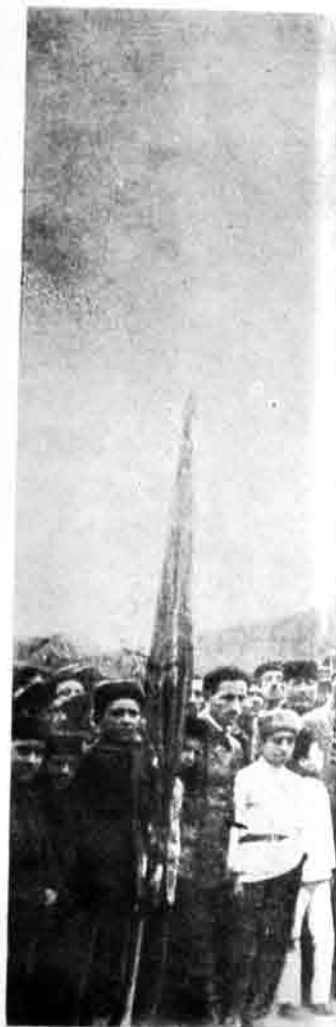
Н. НАРИМАНОВ.

Сабир чар һөкүмәтинин ән горхулу күнләриндә һеч шәјдән горхмајыб, өзүнүн кәндли вә фәһлә тәрәфдары олдуғуну һамыҗа билдирди: Өз шә’рләри вә јазылары илә кәндлиләрин вә фәһләләрин һагғыны мүдафиә едирди. Залимләрин буңларә етдикләри зүмләри ачыгча үзләринә сөјләјирди. Буна кәрә һеч кәс тәәчүб етмәсин ки, илк дәрә Сабирә јад едән вә она һејкәл дикәлдән биз кәндли вә фәһлә тәрәфдары олдуғ.

(Н.Наримановун М. Ә Сабирин һејкәлини ачылышы заманы сөјләдији шитгиндән).

В самые страшные дни царской реакции Сабир смело заявлял о том, что он сторонник рабочих и крестьян: в своих стихах и статьях он защищал права крестьян и рабочих, бросая тем самым открытый вызов эксплуататорам. Поэтому пусть никто не удивляется тому, что именно мы — сторонники рабочих и крестьян, впервые вспомнили о Сабире и воздвигли ему памятник.

(Из речи Н. Нариманова, произнесенной при открытии памятника М. А. Сабире).

Азәрбајҗанын халғ шаири Мирзә Әләкбәр Сабирин һејкәлини ачылышы. Азәрбајҗан ССР Халғ Комиссарлары Советинин сәдри Н. Нариманов чыхыш едир. Бақы, 7 нојабр 1922-чи ил.

Открытие памятника народному поэту Азербайджана М. А. Сабире. Выступает председатель Совета Народных Комиссаров Азербайджанской ССР Н. Нариманов. Баку, 7 ноября 1922 года.

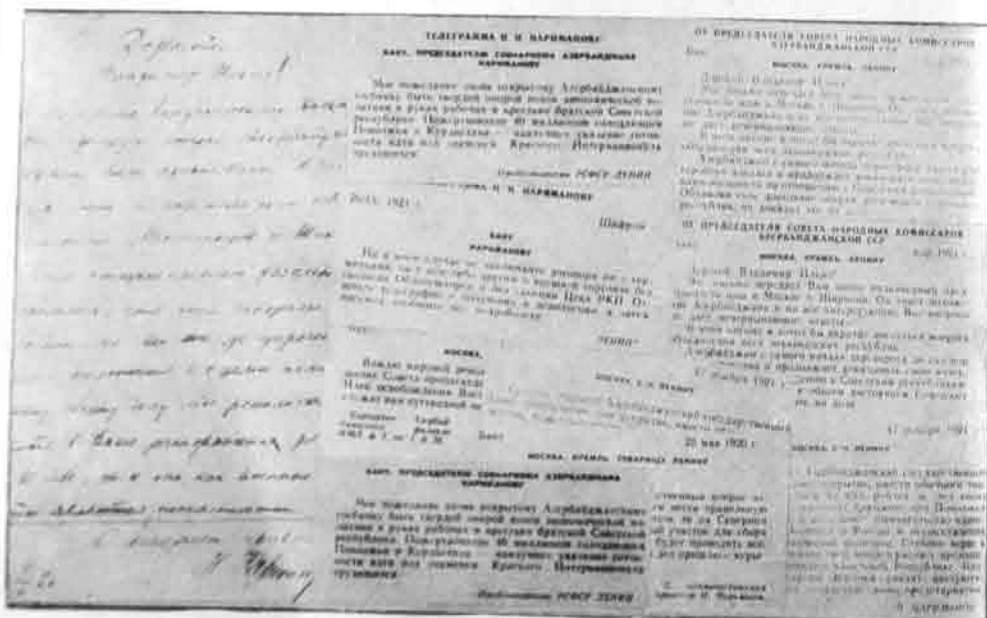

Н. Нариманов. 1922-чи ил.

Н. Нариманов. 1922 год.

В. И. Ленин ва Н. Нариманов арасында телеграм мубадилеси. 1920—1923-чү иллар.

Обмен телеграммами между В. И. Лениным и Н. Наримановым. 1920—1923 годы.

Вәтәнин гәдрини о кимсә биләр ки, вәтән илә онун руһани рабитәси олсун, вәтән илә бир јердә ағласын, бир јердә күлсүн. Она бинаән ләзымдыр Шәргдә бу шұары бурахмаг: һәр ким хұсуси өзү үчүн јох, анчаг вәтән, мәмләкәт үчүн ишләјирсә, онун һаггы вар сечсин вә сечилсин.

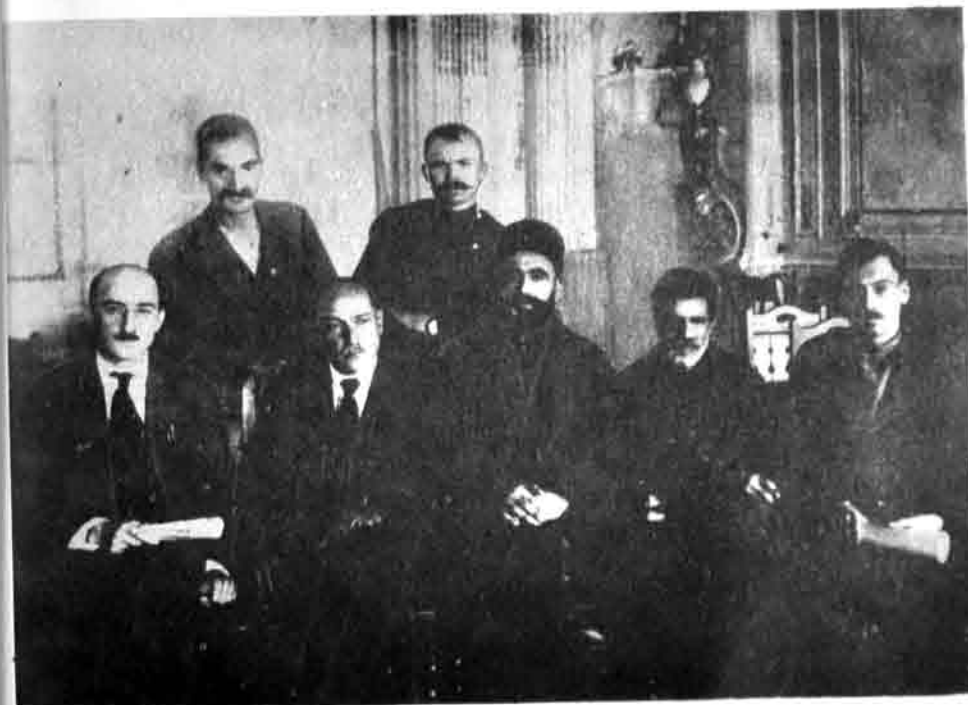
Н. НАРИМАНОВ.

...Родину оценит тот, кто духовно связан с нею, кто плачет вместе с родиной, и вместе с нею смеется. Соответственно этому и следует выпустить на Востоке лозунг: тот, кто работает не лично на себя, а исключительно на родину, государство, имеет право избрать и быть избранным.

Н. НАРИМАНОВ.

Азәрбајчан МИК рәјасәт һеј'әтинни ичләсында. 1921-чи ил. Шәкилдә (Солдан — отуранлар) Тагы Шәһбәзи, Н. Нариманов Мухтар һачыев, С. Ағамалы оғлу, Ә. Гарајев; (ајар үстә дуранлар) С. Фәтәлизадә, Крылов вә башгалары.

На заседании Президиума Азербайджанского ЦИКа. На снимке (слева сидят): Т. Шәһбәзи, Н. Нариманов, М. Гаджиев, С. Ағамали-оғлы; (стоят) С. Фатали-заде, Крылов и другие.

Н. Нәриманов ишнин чохлуғуна бахмајараг, театр үчүн вахт ајырмаға имкан тапырды. О, тез-тез Бақы Дөвләт «Тәнгид-тәблиғ» театрында оларды: Бу, онун севимли театры иди. Бир дәфә мәнимлә сөһбәтиндә деди: «Мән бу театры онун фикир тәзәлијинә, онун әһәтә едә билдији ингилаби руһуна вә бизим нөгсанларымыза дөғру јөнәлән сатирасынын бүтүн кәскилијинә көрә севирәм».

П. СИБИРТСЕВ.

Бақы Дөвләт «Тәнгид-тәблиғ» театры труппасы. Ортада: Д. Бунјадзадә вә Сүлейман Сани Ахундов актјорлар арасында.

Труппа Бакинського государственного театра «Сатир-Агит». Д. Буннат-заде и Сулейман Сани Ахундов (в середине) среди актеров.

Н. Нәриманов. 1921-чи ил.

Н. Нариманов. 1921 год.

После трудового тяжелого дня, будучи всегда перегружен работой, он умел урвать время и для театра. Чаще всего он бывал в Бакинском государственном «Сатир-агит» театре. Это был его любимый театр. Как-то в беглом разговоре со мной, он высказался: «Я люблю этот театр за свежесть мысли, за тот революционный дух, который он сумел схватить и за всю его остроту сатиры на все наши недочеты».

П. СИБИРТСЕВ.

Азербайжан зиялысы тарихин мүдрик ва сарсылмаз ганунларына ујун һаракәт етмәлидир. Кечмишдә онун тәлеји Русија зиялысынын тәлејинә сых бағлы олмушдур ва бу ики һиссәни механики оларағ бир-бириндән ајырмағ мүмкүн дејилдир. Чар мүтләғијјәтинин бүтүн «ләззәтләрини» һәр икиси ејни дәрәдәдә дадыш, һәр икиси көләлик зәнчириндән азад олуб кениш үфүгләрә, кениш ләтиманіјјәт мејданына чыхмаға чан атмышдыр.

Н. НАРИМАНОВ.

Ортада отуранлар (солдан): М. Гулијев, Н. Нариманов, Д. Бунјадзаде Азербайжан Али Бәдин е-малатхана эмакдашларынын арасында.

Сидящие в середине (слева): М. Кулиев, Н. Нариманов, Д. Буннат-заде среди сотрудников Высшей художественной мастерской.

Азербайджанская интеллигенция должна следовать мудрым, непреложным законам истории: ее судьбы в прошлом были тесно связаны с российской интеллигенцией и механически разорвать эти две части невозможно. Обе эти части испытали на себе все прелести царского самодержавия; они одинаково стремились вырваться из цепей рабства на широкий простор, на широкую арену общественности.

Н. НАРИМАНОВ.

Азербайжан Халг Комиссарлары Советинин әмр ва һәрарлары.

Приказы и постановления Совета Народных Комиссаров Азербайджана.

Мэн инанмаг истәјирәм ки, һәмшишә халга хидмәт һаггында данышан Азәрбајчан зијалылары мәним тәсвир етдијим јоллардан јеканә, доғру вә дүзкүн, милли мәншәиндән асылы олмајараг пролетар күтләләрини мөһкәм вә гардашчасына бирлијә апаран јолу сечәчәкләр.

Сијаси шуурун вә маарифин мөһкәмләндирилмәси, өлкәнин тәсәрруфат вәзијјәтинин јахшылашдырылмасы үчүн Совет һакимијјәти вә онун органлары илә белә сых әлағә бәрәбәрлијә, һәгиги гардашлыға вә мәнһәббәтә әсасланан кәләчәк һәјәтымызын рәһнидир. Азәрбајчанда коммунизм идејаларынын тәнтәнәси вә бизим Шәргдәки мүвәфғәјијјәтләримиз сизин енерјијаныздан, Совет һакимијјәтинин планлары илә әмәкдашлығымызын дәрәчәсиндән вә өз тарихи вәзифәләринизни баша дүшмәкдән асылыдыр.

Н. НӘРИМАНОВ.

Баку, 30 сентјабр 1920-чи ил.

Хочется верить, что азербайджанская интеллигенция, которая постоянно затрагивает вопрос о служении народу, изберет из описанных мною тот единственно верный и честный путь, который ведет к неразрывному братскому единству пролетарских масс, независимо от их национальной принадлежности.

Подобные тесные связи между Советской властью и ее органами с целью укрепления политического сознания и просвещения, улучшения хозяйственного положения страны являются залогом будущей нашей жизни, опирающейся на равенство, истинное братство и любовь. Торжество коммунистических идей в Азербайджане и наши успехи на Востоке зависят от вашей энергии, степени претворения нами в жизнь планов Советской власти и осознания вами своей исторической роли.

Н. НАРИМАНОВ.

Баку, 30 сентября 1920 года.

Мэн һеч бир вахт дипломат олмамышам, лakin эмин олдум ки, буржуа дипломатиясы һижләкәрлик аләтидир... Етираф етмәлидир ки, мән Кенујадан чох агыр бир тәәссүратла гайтдым. Кенуја конфрансына мән тәкчә бир коммунист-большевик кими јох, һәм дә бир әдиб кими јанашырам вә орада бүтүн көрдүкләримин вә ешитдикләримин әсасында данышырам... Һазырда Гәрби Авропада идрак капитал әсарәтиндәдир... Тезликлә бирләшмәк вә үмуми сә'јлә бу идракы капитал әсарәтиндән хилас етмәк лазымдыр.

Н. НӘРИМАНОВ.

Я никогда не был дипломатом — но убедился, что буржуазная дипломатия это искусство надувательства... Но признаться, из Генуи я уехал под очень тяжелым впечатлением. К Генуэзской конференции я подхожу не только как коммунист-большевик, но и как литератор, и говорю на основании всего того, что я там видел и слышал: ...Разум в настоящее время в Западной Европе в плену у капитала... Надо скорее объединиться и общими усилиями освободить этот разум из плена капитала.

Н. НАРИМАНОВ.

Н. Нариманов Италијанын Кенуја шаһариндә Совет нумәјәндә һеј'әтинин игамәткаһы гаршысында. Мај, 1922-чи ил.

Н. Нариманов перед зданием представительства советской делегации в Генуе. Май 1922 года.

Кенуја Бејналхалг конфрансынын ачылышы. 10 апрел 1922-чи ил.

Открытие Международной Генуэзской конференции. 10 апреля 1922 года.

Загафгазија Совет Сосиалист Федератив Республикасы Иттифак Советинин сэдри Н. Нариманов П. К. Мдивани вэ А. А. Бекзадян илэ бирликдэ. Тифлис, 1922-чи ил.

Председатель Сюзного Совета Закавказской Советской Федеративной Социалистической республики Н. Н. Нариманов с П. К. Мдивани и А. А. Бекзядяном. Тифлис, 1922 год.

Бу тэнтэнэли тарихи күндэ бүтүн Загафгазија зэһмэткешлэринин үрэклэри севинчлэ дөјүнүр, чүнки бу күн ела бир евин тэмэли гојулур ки, һәмин евдэ Загафгазијанын бүтүн зэһмэткешлэри өз кэдэр вэ севинчлэрини бөлүшдүрөчөклэр... Бу күн биз бурадан бүтүн дүнија зэһмэткешлэринэ вар сәсимизлэ демэлијик ки, зэһмэткешлэрин өз мәгсәдинә доғру кетмэли олдуғлары јолу биз, Загафгазија зэһмэткешлэри тапмышығ.

Н. НАРИМАНОВ

В этот торжественный исторический день радостно бьются сердца всех трудящихся Закавказья, так как сегодня закладывается фундамент тому дому, под общей кровлей которого все трудящиеся Закавказья будут переживать и общее горе, и общую радость...

В этот день мы отсюда должны во весь голос кричать трудящимся всего мира, что путь, по которому трудящиеся должны идти к своей цели, найден нами, трудящимися Закавказья.

Н. НАРИМАНОВ.

Н. Наримановун мандаты.

Мандат Н. Нариманова.

1922-чи ил декабрын 10-да БАКУДА I ЗАГАФГАЗИЈА СОВЕТЛЭР ГУРУЛТАЈЫ ЧАҒЫРЫЛДЫ. БУРАДА ЗАГАФГАЗИЈА СОВЕТ ФЕДЕРАТИВ СОСИАЛИСТ РЕСПУБЛИКАСЫ ЈАРАДЫЛМАСЫ БАҒТЫНДА ГӨРӨР ГӨБУЛ ЕДИЛДИ ВЭ ЗАГФЕДЕРАСИЈАНЫН КОНСТИТУСИЈАСЫ ТАСДИГ ОЛУНДУ.

10 ДЕКАБРЯ 1922 ГОДА В БАКУ БЫЛ СОЗВАН I ЗАКАВКАЗСКИЙ СЪЕЗД СОВЕТОВ, КОТОРЫЙ ПРИНЯЛ РЕШЕНИЕ О СОЗДАНИИ ЗАКАВКАЗСКОЙ СОВЕТСКОЙ ФЕДЕРАТИВНОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ И УТВЕРДИЛ КОНСТИТУЦИЮ ЗАКФЕДЕРАЦИИ.

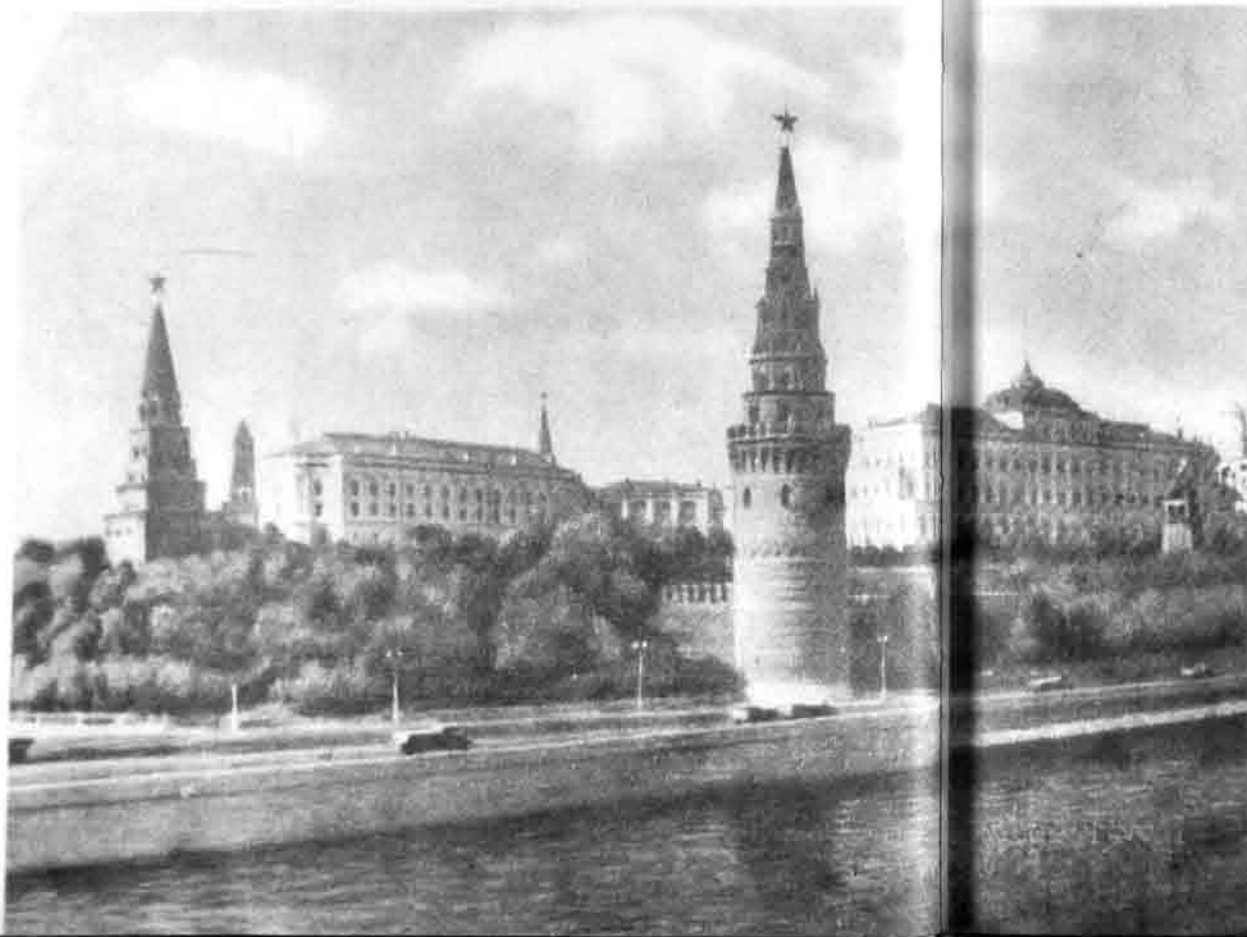
Н. Нариманов Москвада 1923-чү ил.

Н. Нариманов, в Москве, 1923 год.

Бизим идеалымыз нәинки милләтләри зүлмдән хилас етмәкдир, бәлкә милләтчилији јер үзүндән көтүрмәк, милләтләри бирләшдирмәк, бејнәл-милләт тарихин сәһифәсини ачмагдыр. Бизим идеалымыз бүтүн инсанлары гардаш етмәкдир. Бизим идеалымыз... коммуна дүзәлтмәкдир.

Н. НӘРИМАНОВ.

МОСКВА, КРЕМЛ.
МОСКВА, КРЕМЛЬ.

Наш идеал — не только освобождение наций от угнетения, снять с лица земли национализм, объединить нации, открыть страницу международной истории.

Наш идеал — сделать братьями всех людей. Наш идеал... устроить коммуны.

Н. НАРИМАНОВ.

Н. Нариманов. 1922-чи илии ахырлары.

Н. Нариманов. Конец 1922 года.

1922-чи илдэ Владимир Ильич Совет Сосналист Республикалары Иттифагы Жа-
радылмасы Иделасыны Тэклиф Едир.
Биринчи Умумиттифаг Советлэр Гурултайы 1922-чи илин декабрында ССРИ-нин
Жарадылмасы Багтында Гэрар Гөбул Едир. ССРИ Мэркэзи Ичрайла Комитэсинин
I Сессиясында Халг Комиссарлары Советинин Сэдри Вэзифэсинэ В. И. Лени-
нин Намизэдлийини РК(б)П Ж-ныя Тапшырыгы Илэ Н. Нэриманов Тэклиф Ет-
мишдир.

Биринчи Умумиттифаг Советлэр гурултайынын кечириладији бина,
ССРИ бурада жарадылмышдыр. Москва, 30 декабр 1922-чи ил.

Здание, где состоялся I Всесоюзный съезд Советов. Здесь образовался СССР. Москва,
30 декабря 1922 года.

В 1922 ГОДУ ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИН ВЫДВИГАЕТ ИДЕЮ СОЗДАНИЯ СОЮЗА СОВЕТСКИХ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК.
I ВСЕСОЮЗНЫЙ СЪЕЗД СОВЕТОВ В ДЕКАБРЕ 1922 ГОДА ПРИНЯЛ РЕШЕНИЕ ОБ ОБРАЗО-
ВАНИИ СССР. НА I СЕССИИ ЦИК-а СССР Н. НАРИМАНОВ ПО ПОРУЧЕНИЮ ЦК КП(б)
ПРЕДЛОЖИЛ КАНДИДАТУРУ В. И. ЛЕНИНА НА ПОСТ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ СОВЕТА НАРОДНЫХ
КОМИССАРОВ.

Москва. В. И. Ленин иш отагында.

Москва. В. И. Ленин в рабочем ка-
бинете.

Биз милләтләрн көнүллү иттифагыны истәјирик, — ел бир иттифагыны ки, бир милләтин башгасы үзәриндә һеч бир зораклијинә јол вермәсин, там е тимад, гардашлыг бирлијини ајдын дәрк етмәк көнүллү разылыг әсасында гурулмуш олсун.

В. И. ЛЕНИН.

Мы хотим добровольного союза наций — такого союза, который не допускал бы никакого насилия одной нации над другой, такого союза, который бы был основан на полнейшем доверии, на ясном сознании братского единства, на вполне добровольном согласии.

В. И. ЛЕНИН.

1922-чи ил декабрын 30-да Москвада ССРИ-нин I Советлар гурултајы али гануверимчи органы — ССРИ МИК-ни сечди. ССРИ МИК-ин дәрә сәдрлариндән бири Н. Нариманов сечилди. Шәкилдә: (солдан) М. И. Калинин, Г. И. Петровски, А. Г. Червјакон ва Н. Н. Нариманов.

I съезд Советов 30 декабря 1922 года в Москве избрал ЦИК — высший законодательный орган СССР. Одним из четырех председателей ЦИКа СССР был избран Н. Нариманов. (Слева): М. И. Калинин, Г. И. Петровский, А. Г. Червяков и Н. Н. Нариманов.

Декларация об образовании Союза Сов. Социалистических Республик.

ДОГОВОР

Об образовании Союза Советских Социалистических Республик

Российская Социалистическая Федеративная Советская Республика (РСФСР), Украинская Социалистическая Советская Республика (УССР), Белорусская Социалистическая Советская Республика (БССР) и Латвийская Социалистическая Советская Республика (ЛССР) (далее — Агруджады и Армения) заключили договор об образовании Союза и о том, как управлять государством — Союз Советских Социалистических Республик — на демократическом основании.

1. Включая Союз Советских Социалистических Республик в себя, эти государства признали:
- а) единство территории Союза и демократическое управление,
- б) единство внешней политики Союза,
- в) единство дипломатического аппарата и других Союзных органов управления,
- г) единство законодательства и судебной системы.

КОНСТИТУЦИЯ
(ОСНОВНОЙ ЗАКОН)
СОЮЗА
СОВЕТОВ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

Н. Нариманов ССРИ МИК-ин биринчи сессиясынын ичласында.
Москва, Кремл, 1923-чу ил.

Н. Нариманов на собрании первой сессии ЦИКа СССР. Москва, Кремль. 1923 год.

Мэнэ бир нечэ дэфэ жолдаш Наримановла көрүшмөк нэсип олмушдур. Иттифаг МИК-ин биринчи сэдри кими жолдаш Наримановун сэдрлик етдији МИК-ин I Умумиттифаг сессиясындакы көрүш күчлү тә'сир багышламышды. Мәсәлэләрин ифадә едилмәсиндә онун бир нөв бәлкә дә гејри-мүәјјәнлик тә'сири багышлајан јумшаг мүнәсибәтини сөздим. Ләкин бу илк тәәсүрат иди. Иттифаг МИК рәјасәт һеј'әтинин ичласындакы икинчи көрүшүмүз заманы мәсәлэләрин ајдынлашдырылмасына жолдаш Наримановун дәрин дүшүнчәли јанашмасы, гәбул олунан гәрарын нәинки фәһләнин, һәм дә һәр бир кәндлинин аңлајачағы ән сәдә, гысача вә дүрүст ифадәсини тапмаг арзусу мәнә артыг ајдын олду.

КАРКЛИН.
ССРИ МИК-ин үзү

...Я имел возможность несколько раз встречаться с т. Наримановым. Сильное впечатление оставила встреча на 1-й Всесоюзной сессии ЦИКа СССР, где т. Нариманов председательствовал, как первый председатель Союзного ЦИКа. Бросился в глаза его мягкий подход к формулировке вопросов, как бы оставляющий некоторую неопределенность. Но это было лишь первое впечатление. Уже при второй встрече на заседании Президиума Союзного ЦИКа мне стал понятен вдумчивый подход т. Нариманова к выяснению вопросов, желание найти самую простую формулировку, чтобы принятое решение являлось понятным не только рабочему, но и любому крестьянину.

КАРКЛИН.
ЧЛЕН ЦИКа СССР

Н. Нариманов, 1925-чи ил.

Н. Нариманов, 1925 год.

Н. Нариманов, Күлсүм ханым ва оғлу
Нәчәф. Кисловодск, 1923-чү ил.

Н. Нариманов, Гюльсум-ханум и их
сын Наджаф. Кисловодск, 1923 год.

Нәчәф Нариманов, Күлсүм ханым,
Н. Наримановун гардашы гызы Ха-
ным, Н. Нариманов Кисловодскидә,
1923-чү ил.

Наджаф Нариманов, Гюльсум-ханум,
племянница Н. Нариманова — Ханум,
Н. Нариманов в Кисловодске, 1923
год.

ЛЕНИН ВӘ МҮСӘЛМАН ШӘРГИ

Дунянын ән бөјүк психологу вә мәзлум мүсәлман халгларынын ән сәмими мүдафиәчиси арамыздан кетмишидир. Владимир Илич һәмишә е'тираф едирди ки, мүсәлман Шәргинин һәҗа-тына аз бәләддир. Лакин она бу вә ја башга бир халгын мәишәти вә хасијјәтинин бә'зи сәчијјәви чәһәтләриндән бәһс едәркән о дәрһал, гаш-ларыны чатараг, елә фикирләр инкишаф етдирирди ки, бу фикирләр елә орадача мүсаһибин дүшүнчәләрини сон мәгсәдимизә наил олмаг үчүн дүзкүн бир жола јөнәлдирди.

Керидә галмыш бир халгын мәишәтинә Ленин аналитик вә синтетик јанашма үсулу мүсаһибини һәддиндән артыг вәләһ едирди вә мүсаһиб гаршыда нә кими чәтинликләр дурдугуну, бу вә ја дикәр бир мәсәлә-нин һәллине дүзкүн јанашмаг үчүн ән әзәмәтли психологдан чох шеји өјрәнмәнин зәрури олдугуну тамамилә баша дүшмүш һалда онун ја-нындан кедирди.

Шәрг һаггында сәһбәт едиркән, Владимир Илич мүсәлман Шәргинин итгисади вә сијаси вәзијјәти илә хүсусилә марагланырды.

Бүтүн мүсәлман дәвләтини Авропанын мүстәмләкә сијасәтиндән азад етмәк, она азад вә мүстәгил инкишаф етмәк имканы вермәк — бу Ленинин сәмими вә гызгын арзусу иди. Буну о мүсәлман зәһмәткешләр-нин дирчәлмәси вә өз дахили зүлмкарларындан азад олмасы үчүн һәрәкәтын биринчи мәрһәләси һесаб едирди.

Аһ, әкәр Шәргин бүтүн мәзлум зәһмәткешләри билсәдиләр ки, Лени-нин гәлби онлар үчүн нечә дә шәфғәтлә чырпынырды, онда әзиз Влади-мир Иличин вәфаты нәтичәсиндә нә бөјүк бир кәдәр үз вердијини он-лар даһа да дәриндән һисс едәрдиләр!

«Известия», 25 январ 1924-чү ил.

ЛЕНИН И МУСУЛЬМАНСКИЙ ВОСТОК

Ушел от нас величайший в мире психолог и искреннейший защитник угнетенных народов мусульман.

Владимир Ильич всегда сознавал, что мало знаком с жизнью мусульманского Востока.

Но стоило подчеркнуть некоторые характерные черты быта и характера того или другого народа, он моментально, сдвинув брови, развивал мысли, которые тут же учили собеседника направлять свои мысли по правильному руслу для достижения конечной нашей цели.

Его аналитический и синтетический способ подхода к быту известного отсталого народа живо захватывал собеседника, и последний всегда уходил от величайшего психолога с полным сознанием того, какие предстоят трудности и как многому необходимо учиться у величайшего психолога, чтобы правильно подойти к разрешению того или другого вопроса.

Беседуя о Востоке, Владимир Ильич особенно интересовался экономическим и политическим положением мусульманского Востока.

Освободить все мусульманское государство от колониальной политики Европы и дать возможность ему свободно и самостоятельно развиваться — это было его искреннее и горячее желание. В этом он видел первый этап движения к возрождению и освобождению трудящихся мусульман от своих внутренних угнетателей.

О, если бы все угнетенные мусульмане Востока знали, как нежно билось сердце его о них, то они учили бы то величайшее горе, которое постигло их вследствие смерти дорогого Владимира Ильича!

«Известия», 25 января 1924 г.

Н. Нариманов гызыл эскэрләр арасында. Феврал 1924-чү ил.

Н. Нариманов среди красноармейцев. Февраль 1924 года.

Н. Нариманова ССРИ МИК Умумурусия Елми Шәргшүнаслыг Чәмијәтинни сәдри, көркәмли шәргшүнас профессор М. Павловичдән (Вельман-дан) мактуб.

Письмо Н. Нариманову от председателя Всероссийской научной ассоциации востоковедения ЦИК СССР проф. М. Павловича (Вельмана).

Н. Наримановун китабларынын Москвада бурахылан [убиле] нәшрләри.

Юбилейные издания книг Н. Нариманова в Москве.

ИЗДАТЕЛЬСТВО
ИСТОРИКО-ЛITERАТУРНОЙ
АССОЦИАЦИИ Ц.И.И. СССР
ПРЕДСЕДАТЕЛЬ
ПРОФ. ПАВЛОВИЧ.
Уважаемый товарищ,
В связи с предстоящим тридцатилетним юбилеем Вашей литературной деятельности, Научная Ассоциация Востоковедения Союза ССР предполагала бы напечатать Ваш рассказ - "Священный очаг" с Вашей автобиографией в очередном номере "Нового Востока", а также выпустить его отдельным изданием.

Ввиду этого Ассоциация просит Вас не отказать и прислать материалы для Вашей биографии, чтобы по дню Вашего юбилея это можно было бы напечатать без задержки.

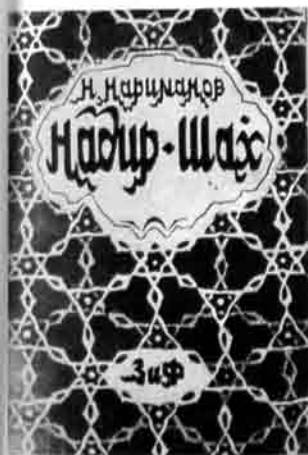
С коммунистическими приветом

М. Павлович
Павлович

М. Павлович (Вельман).

М. Павлович (Вельман).

Н. Наримановун ичтимаи-сијаси ва адаби фэалијјатинин 30 иллиг юбилеји, Москва, 1925-чи ил.

Отмечается 30-летний юбилей литературной, общественной и политической деятельности Н. Нариманова. Москва, 1925 год.

Биз гочалар коммунизм чэмијјати гурмаг һаггында бејүк рәһбәрнимизин вәсијјетини јеринә јетирмәк үчүн сизинлә бир сырада кетмәјә вә биринчи олараг чанымыздан кечмәјә һәмишә һазырыг. Бизим бир јолумуз вар, бу, јол бөјүк рәһбаримиз В. И. Ленинни көстәрдији јолдур.

(Н. Наримановун ичтимаи-сијаси ва адаби фэалијјатинин 30 иллиг мунасибәти илә Москвада кечирилән тәнтәнәли јыгынчагда сөјләдији чаваб нитгиндән 17 феврал 1925-чи ил).

...Мы, старики всегда готовы идти с вами рядом и первыми положить свои головы по завету нашего великого вождя для создания Коммунистического общества.

Для нас... есть одна дорога, дорога, указанная нашим великим вождем В. И. Лениным.

(Из ответной речи Н. Нариманова на торжественном собрании в Москве, созванном в связи с 30-летием его литературной, общественной и политической деятельности, 17 февраля 1925 года).

Әзиз жолдашымыз! Мүхтәлиф халгларын ијirmi беш милјондуг әмәкчи күтләлари, РСФСР-ни ијirmi ики мухтар республика ва вилајәти адындан биз Сизи ичтимай-сијаси фәаллјәтнинизни отуз илдији кунунда саламлајырыг.

—Дунја ингиллабынын Шарғда вәзифәләри барәдә Сизин фикирләриниз галиб кәлди, Сизин шәрг халгларынын әмәкчи күтләләри арасында һөрмәтниниз исә Сизи иттифагда ән фәхри вәзифәләрдән бириниз — СССРИ МНК сәдри вәзифәсинә ирәли чәкди.

(Н. Нариманова әдәби-ичтимай ва сијаси фәаллјәтнини 30 илдији мунәсибәти илә РСФСР нумәрәндәләринин тәбрик мәктубундан).

Дорогой товарищ! От имени двадцати пяти миллионов трудовых масс различных народов, двадцати двух автономных республик и областей РСФСР мы приветствуем Вас в день тридцатилетия Вашей общественно-политической работы.

—Ваши взгляды на задачи мировой революции на Востоке победили, а Ваша популярность среди трудящихся масс восточных народностей выдвинула Вас на один из самых почетных постов в Союзе, на пост Председателя ЦИК СССР.

(Из поздравительного письма представителей РСФСР в связи с 30-летием литературной, общественной и политической деятельности Н. Нариманова).

Москва атычы дивизијасындан Н. Нариманова көндәрлимиз һәдијә. Дивизијанын әскәрләри Н. Нариманову ва М. Г. Јефремову өз һиссаларина фәхри гызыл әскәр сәчмишләр.

Подарок московской стрелковой дивизии Н. Нариманову. Бойцы дивизии избрали Н. Нариманова и М. Г. Ефремова почетными красноармейцами своей части.

Эзиз оглум Нэчэф! Эжэр мэн
 јашасам, сәни елә бөјүтмәјә
 чалышачағам ки, сән бәшәриј-
 јәт үчүн фәјдалы адам оласан;
 Эжэр мәнә эчәл аман вермәсә
 сәндән тәвәгге едирәм мәним
 инсанлара кәстәрдијим кичик
 хидмәт гәдәр бир хидмәт кәс-
 тәр... Умид едирәм ки, сән өз
 ишинлә мәним әмәлләrimi да-
 на да долгун едәчәксән.

Н. НӘРИМАНОВ

Дорогой мой сын Наджаф!
 Если мне суждено еще жить,
 то я постараюсь подготовить
 тебя так, чтобы ты больше
 сделал для человечества, но
 если мне суждено скоро сойти
 в вечную могилу, то прошу тебя
 хотя бы сделать то маленькое,
 что сделал я, твой... отец...

Н. НАРИМАНОВ.

...Биз, эһмәткеш бәшәријјәти азад етмәк үчүн бөјүк ишин әсасыны гој-
 мушуг. Сиз исә социализмин бөјүк бинасынын диварларыны гурмалы
 олачаксыныз, социализм дөврүндә рәнчиләр олмајачагдыр, бүтүн иш-
 ләрдә һамы барабәр һуғуғлу олачакдыр вә јер үзүнүн бүтүн не мәтләр-
 риндән һамы барабәр истифадә едәчәкдир...

...Бу мәгсәдә тамамилә һанл олмағ үчүн сиз В. И. Ленинни вәсијјәтләри-
 ни һәјата кечирмәк јолунда чох чалышмалысыныз.

Мәним сизә мәсләһәтим вә вәсијјәтим мәнз бундан ибарәтдир.

Н. НӘРИМАНОВ.

...Мы положили основание великому делу освобождения трудящегося
 человечества. Вам же придется строить стены великого здания социа-
 лизма, в котором не будет неравных и обиженных..., а будут люди, рав-
 ные во всем и равно пользующиеся земными благами.

...Вам придется много работать над проведением в жизнь заветов
 В. И. Ленина. Вот это-то и является моим советом и моим завеща-
 нием вам.

Н. НАРИМАНОВ.

Нариманов Нэчэф Нариман
 оглу, 1942-чи ил.

Нариманов Наджаф Нариман
 огам, 1942 год.

НАРИМАНОВУН ƏЗƏМƏТЛИ СИМАСЫ ƏВƏДНІГƏТƏ ГОВУШДУ...

С. Орчонкидзе.

НЕ СТАЛО ВЕЛИЧАВОЙ ФИГУРЫ НАРИМАНОВА,

С. Орчонкидзе.

Закончился т. Нариман Нариманов
Бакинским пролетариатом и крестьянством Азербайджана
склонивший голову перед прахом вождя

ПРАВИТЕЛЬСТВЕННОЕ СООБЩЕНИЕ

ВАСИЛ ПИШИК И ДРУГИЕ

ВАСИЛ ПИШИК И ДРУГИЕ

БАКИНСКИЙ РАБОЧИЙ

№ 40 1937

НАРИМАН НАРИМАНОВ

Соболезнования по поводу смерти тов. Н. Нариманова.

От персидского консульства в Сталинграде.

Приветствуя Сталинградского Губернского Исполнительного Комитета
и тов. Нариманова как великого деятеля культуры и искусства

Соболезнования от
сских профсоюз
МОСКВА, 27. На
содетеле ВЦСПС

СТАЛИНГРАД
ТАКЖЕ ВЫРАЖАЕТ
СВОЕ ГОЛУБОЕ
СОЖАЛЕНИЕ ПО ПОВОДУ
СМЕРТИ ТАК
ВЕЛИКОГО ДЕЯТЕЛЯ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ
НАРИМАН-БАИ

Кончина председателя ЦКК СССР Нариманова
Красноармейцы Сталинграда в тов. Нариманова

Троюмное заседание ЦКК СССР

МОСКВА, 21—23, 20—21
т. Калинин, состоялось
ЦКК СССР, посвятившее
Мухомов, Косбины,
Шел, Гринберг, Конин,
МЗ, Немодушко, Штерн,
Ян, Яковлев, Юр,
Васильев, тов. Казан,
за кем последовал
период перерыва
жон федеративной

ЦКК, и постановил
на директор тов. Нар
ДВНИИ, ВОССТАНИЕ
21. 15. Во время
двухдневного

СТОЯКИЙ РЕВОЛЮЦИОНЕР--ВЫДАЮЩИЙСЯ ЛИТЕРАТОР.

Умер великий вождь за дело освобождения народов Востока от ига угнетения.—Тов. Нариманов, великий революционер и выдающийся литератор-романист.—Его литературные произведения в борьбе за самостоительство народов.—Знаком на учительском о'ваде.—Гениальность деятельности тов. Нариманова после Октября 1917 года.

Тов. Нариманов Нариманович...
Старший коллежский регистратор...
Тов. Нариманов Нариманович...
Писал журналистские произведения в тюрьме Нариманов в заключении...

МИК-ин мәрһум сәдрини шәхсиндә дүңја ингилабы бөјүк иткија мәрүз галды. Бир тәрәфдән коммунист, марксист, ленинчи идејалары, о бири тәрәфдән иса шәрғ күтлэләри илә сых бағлы олан ингилабчыларын иә дәрәчәдә гижмәтли олдуғларыны инди биз һамымыз билирик. Мәрһум мәрһз белә көкү коммунист шәрғчи ишчи инди. Коминтерн, бизим партијамыз вә бизим дәвләтимиз бөјүк бир иткија мәрүз галдылар вә мәдәнијјәт чәһәсиндә дә бу ағыр итки һисс олуначағдыр.

А. В. ЛУНАЧАРСКИИ.

Мировая революция понесла большую утрату в лице покойного председателя ЦИКа. Мы все теперь знаем, какую особенную ценность представляют собой революционеры, прочно связанные с коммунистической марксистской, ленинской идеей, с одной стороны, и восточными массами — с другой. Именно таким коренным работником коммунистом, восточником был покойный. Большую потерю понесли Коминтерн, наша партия и наша государственность, и болезненно заметна будет убыль на культурном фронте...

А. В. ЛУНАЧАРСКИИ.

Н. Наримановун чаназәси Иттифағлар Елнини сүтунду сәлу-
нунда. Москва, 19 март 1925-чи ил.

Гроб с телом Н. Нариманова в колонном зале Дома Советов.
Москва, 19 марта 1925 года.

Нариман Нариманов жолдашын шәхсинде биз дорға партијабызга мән-суб олан жолдашмызга ве достумузу дөфи едирик. Онун шәхсинде Гьызыл Мејдан Шөрг халгларындан илк гурбаны гөбул едир... Нариман Нариманов жолдаш өз борчуну садагәтли коммунист кими сонәдәк Јеринә Јетирди; о, бүтүн гүввәсини сәрф едәрәк сон нефәсвәдәк ишләди. Биз дә она сон борчумузу верәк. Гој онун торпагы јумшаг олсун.

(Гьызыл Мејданда, мәтәм митингинде М. И. Калинин жолдашын сәјләдији иттинден, 23 март 1925-чи ил).

В лице тов. Наримана Нариманова мы хороним нашего товарища и друга по родной нам партии. В его лице Красная площадь получает первую жертву от народов Востока.

...Тов. Нариман Нариманов, как верный коммунист, выполнил свой долг до конца, он работал, отдавая свои силы до самого последнего вздоха.

(Из выступления М. И. Калинина на траурном митинге на Красной площади, 23 марта 1925 года).

Дәфи мәрасиминдән сонра фәхри гарову.

Почетный караул после похорон.

Табут мазара гојудан вахт орлу байраглары ашағы ендириллр.

Войска приспускают знамена в момент опускания гроба.

Н. Нәримановун мазары.

Могилы Н. Нариманова.

Күлсүм ханым ва Нәчәф дәфи мәрәсиминдә.

Гюльсум-ханум и Наджаф Наримановы во

время похорон.

Көркәмли партија ва дөвләт хадими Нәриман Нәчәф оглу Нәримановун ады Азәрбајҗанда ингилаби мүбаризә салнамәсинә һәмишәлик дахил олмушдур. Азәрбајҗанда ингилаби мүбаризә салнамәси Владимир Илич Ленинин фәалијјәти ва тәлими илә, рус фәһлә синфинин, өлкәмизин бүтүн зәһмәткешләринин ингилаб һәрәкәти тарихи илә ғырылмаз сурәтдә бағлыдыр. Нәриман Нәриманов Ленин партијасы тәрәфиндән тәрбија едилиб јетиширилмиш, үмумпролетар иши уғрунда, Совет һакимијјәтинин гәләбәси уғрунда, социализм гурмағ уғрунда фәдакарлығла мүбаризә апармыш көркәмли ингилабчыларын шанлы дәстәсинә мәнсубдур.

(Н. Нәримановун анадан олмасынын 100 иллининә һәср едилмиш тәнтәһәли јығмычда Сов.ИКП МК Сијаси Бүросу үзлүјүнә намизад, Азәрбајҗан КП МК-нын биринчи катиби Н. Ә. Әлијев јолдашын мәрүзәсиндән. Бақы, 22 ијун 1972-чи ил).

Имя выдающегося партийного и государственного деятеля Наримана Наджаф оглы Нариманова навсегда вошло в летопись революционной борьбы в Азербайджане, которая неразрывно связана с деятельностью и учением Владимира Ильича Ленина, с историей революционного движения русского рабочего класса, грудящихся всей страны. Нариман Нариманов относится к славной плеяде воспитанных партией Ленина видных революционеров, которые самоотверженно боролись за общее пролетарское дело, за победу Советской власти, за построение социализма.

(Из доклада кандидата в члены Политбюро ЦК КПСС, секретаря ЦК КП Азербайджана тов. Г. А. Алиева на торжественном собрании, посвященном 100-летию со дня рождения Н. Нариманова. Баку, 22 июня 1972 года).

Н. Нариманов бүтүн өмрүнү халга, Ленин партиясына, социалист Вәтәнинә хидмәтә һәср етмишдир. Азәрбајчан ССР-дә маарифин, елмин вә мәдәнијјәтин инкшаф етдирилмәси сәһәсиндә илк социалист тәдбирләри Нариман Наримановун ады илә бағлыдыр.

И. Б. АБДУЛЛАЕВ,
Азәрбајчан ССР ЕА-нын академики,
ССРИ Елмәр Академијасынын мүхбир үзү.

Инсаннијјәт хидмәт, инсанпәрвәрлик Н. Наримановун бәдиһи јарадычылығынын әсәсини тәшкил едир.

МӘММӘД АРИФ,
Азәрбајчан ССР ЕА-нын академики.

Н. Наримановун бүтүн милләтләрин эһмәткешләринин азад кәләкәјинә, онларын гардашылыг дунјасына инамы мәнсуб олдугу халгын инамыдыр.

МӘММӘД ЧӨФӘР,
Азәрбајчан ССР ЕА-нын академики.

Н. Нариманов бәдиһи јарадычылығы, ичтимаи-сијәси вә ингилаби фәалијјәти илә Азәрбајчан халгынын мәнәви һәјәтиндә дәрик из бурахмын, догма халгынын ингилаби, милли шуурунун ојанмасына вә инкшафына јахындан көмәк етмишдир.

ФИРУДИН КӨЧӘРЛИ,
Азәрбајчан ССР ЕА-нын академики.

Шәхсијјәт азадлығы, вичдан вә фикир азадлығы, инсаным һејсијјәт вә шәрәф учалыгы Н. Наримановун әсәрләриндә дә, шәхси һәјәтиндә дә бөјүк идеал вә әзрири тәләб олмушдур.

МИР ЧӘЛЛӘ,
Јазычы, филологи елмәр доктору, профессор.

Н. Нариманов отдал всего себя без остатка делу служения народу, ленинской партии, социалистической отчизне. С именем Нариманова связаны первые социалистические мероприятия по развитию просвещения, науки и культуры Азербайджанской ССР.

Г. Б. АБДУЛЛАЕВ, президент АН Азерб. ССР,
член корреспондент АН СССР.

Служение человечеству, гуманизм составляют генеральную линию художественного творчества Н. Нариманова.

МАМЕД АРИФ, академик
АН Азербайджанской ССР.

Вера Нариманова в свободное будущее трудящихся всех наций, их братское содружество являет собой веру его родного народа.

МАМЕД ДЖАФАР, член корреспондент
АН Азербайджанской ССР.

Художественное творчество, общественно-политическая и революционная деятельность Н. Нариманова оставили глубокий след в духовной жизни азербайджанского народа, непосредственно способствуя пробуждению и развитию его революционного и национального самосознания.

ФИРУДИН КОЧАРЛИ, академик
АН Азербайджанской ССР.

Свобода личности, совести, мысли, духовное и нравственное возвышение человека были необходимым идеалом и насущной потребностью как творчества Нариманова, так и его личной жизни.

МИР ДЖАЛӘЛ, писатель, доктор
филологических наук, профессор.

Нәриман Нәриманов Азербайжан әдәбијатынын дәрин көклү, гүдрәтли гуманист ән'әзаләрини, Мирзә Фәтәли Ахундов реализми вә демократия-минин бизим зәманәјә јөнәлмиш мубариз чәһәтләрини давам вә инкишаф етдирәрәк, јени ингилаби идеалларла, сәснализм идеаллары илә бирләш-дирмишдир.

МИРЗӘ ИБРАҒИМОВ,
Азербайжанын халг јазычысы,
Азербайжан ССР ЕА-нын академиги.

Продолжая и развивая глубокие и могучие гуманистические традиции азербайджанской литературы, воинствующие черты реализма и демократизма М. Ф. Ахундова, устремленные к нашему времени, Н. Нариманов объединил их новыми революционными и социалистическими идеалами.

МИРЗА ИБРАГИМОВ, народный писатель Азербайджана,
академик АН Азербайджанской ССР.

Нәриман Нәриманов өз һәјатыны чәхмилләтли Вәтәнизмиздәки бүтүн гардаш халгларын хошбәхт кәләчәји һәминә мубаризәјә һәср етмишдир. Мәһз буна көрә онун ады гәдирбилән нәсилләрин хәтириндән һеч вахт силнимәјәчәкдир.

СУЛЕЈМАН РУСТӘМ,
Азербайжанын халг шаири,
Сәсналист Әмәји Гәһрәмәни.

Нариман Нариманов всю свою жизнь посвятил борьбе за счастье на-родов нашей многонациональной литературы. Именно поэтому его имя никогда не сотрется в памяти благодарных поколений.

СУЛЕЙМАН РУСТАМ, народный поэт Азербайджана, Герой Социалистического Труда.

В. И. Ленин ва Н. Нариманов. Рассам Ё. Агајев.

В. И. Ленин и Н. Нариманов. Художник Г. Агасев.

Азәрбајҹан инҹилаб комитәси, 1920-чи ил.
Рассам Ф. Модарова.

Азербайджанский революционный комитет, 1920 год. Художник Ф. Модарова.

Аздалыг. Рассам Х. Мамедов.
Свобода. Художник Х. Мамедов.

И. Гасанзадедин «Нариман» поэмасына чэкилмиш иллуэтрација.
Рассам Елмас.

Из иллуэтраций к поэме «Нариман» Наримана Гасан-заде. Художник
Эльмас.

Н. Нариманов нефтчилэр арасында. Рәссам И. Гагвердијев.
Н. Нариманов среди нефтянников. Художник Г. Ахвердиев.

Н. Нариманов кәндилэр арасында. Рәссам О. Садыгзала.
Н. Нариманов среди крестьян. Художник О. Садыгзала.

VIII Советлар гурула-
жында иштирак етмиш
Азәрбајҗан нүмајәндәлә-
ри Кремлдә В. И. Лени-
нин җабулунда. Декабр,
1920-чи ил. Рәссам А. Кә-
римов.

Делегаты VIII съезда Со-
ветов от Азербайджана
на приеме у В. И. Лени-
на в Кремле. Декабрь
1920 года. Художник
А. Керимов.

В. И. Ленин ва
Н. Н. Нариманов.
Ҳеҷкэлтараш
Т. Маммадов.

В. И. Ленин и
Н. Н. Нариманов.
Скульптор Т. Ма-
медов.

Сумгаџыт шаһәр мејданында Н. Наримановун абидәси.
Ҳеҷкэлтараш М. Миргасимов.

Памятник Н. Нариманову в Сумгаите.
Скульптор М. Миргасимов.

Н. Нариманов «Өдүлөр» комедијасынын тамашасындан сонра Ч. Маммадгулузадеги табрик едир. Рәссам Б. А. Мирзазаде.

Н. Нариманов поздравляет Дж. Мамеджулизаде после постановки комедии «Мертвецы». Художник Б. А. Мирзазаде.

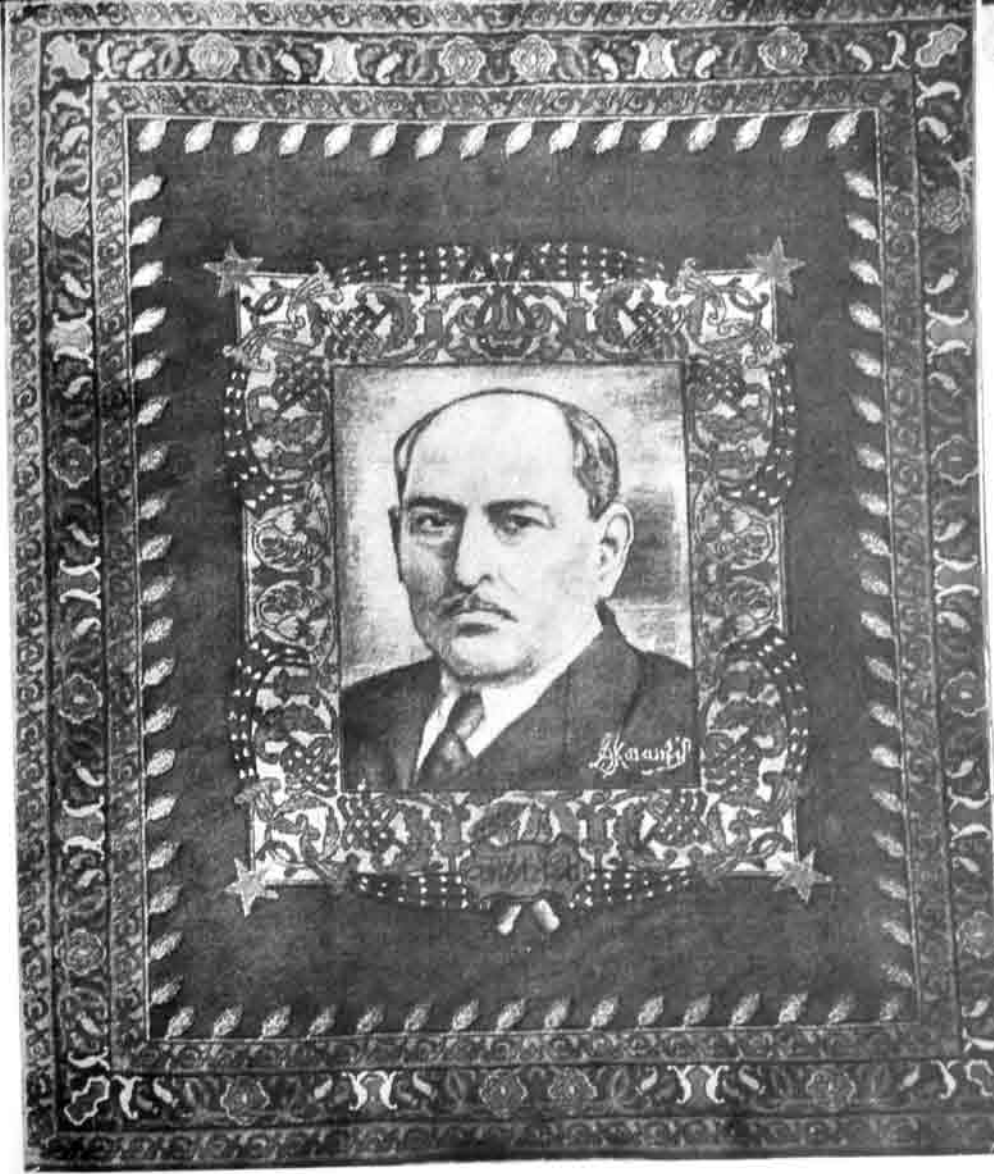
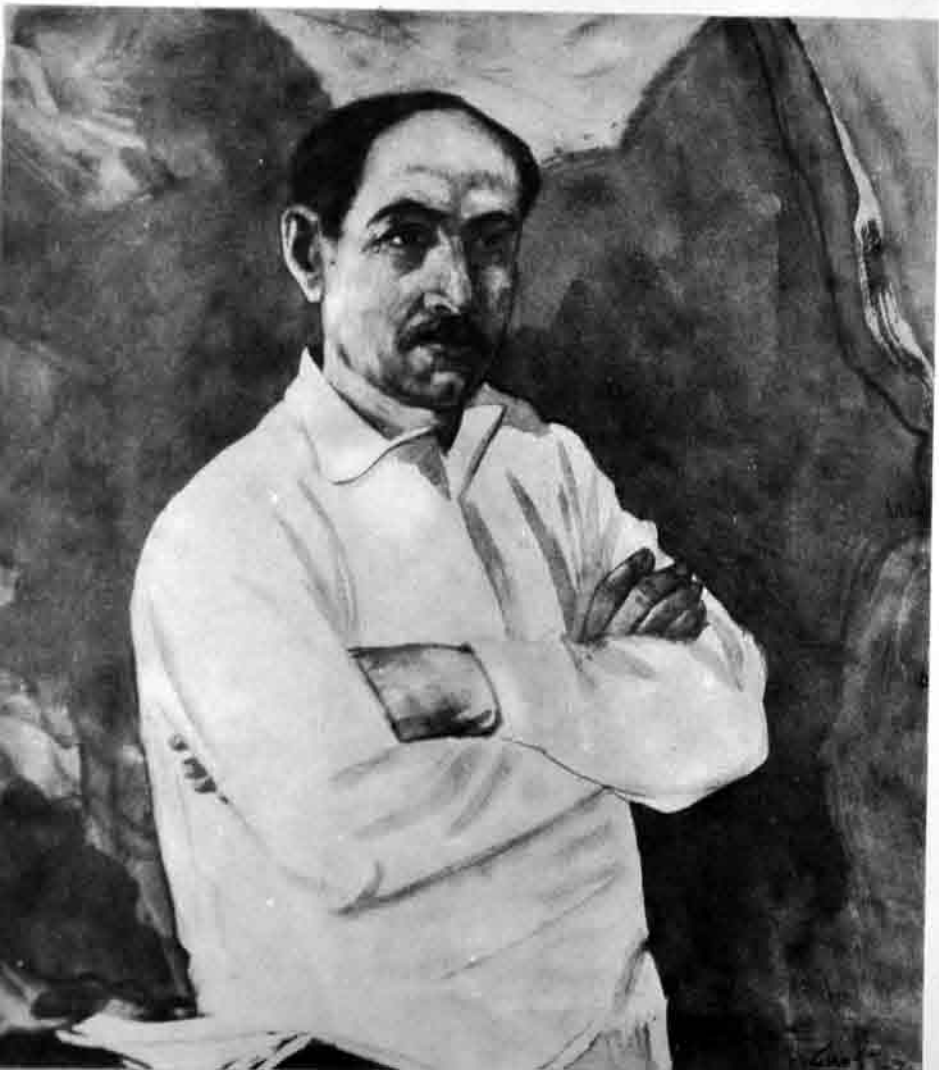
Н. Наримановун портрети. Рәссам М. Абдуллајев.

Портрет Н. Нариманова. Художник М. Абдуллаев.

Н. Нариманов.
Рәссам И. Гусейнов.

Н. Нариманов. Худож-
ник Г. Гусейнов.

Н. Наримановун портрети тохунмуш халча.
Муаллифи Гәрәнфилян. 1925-чи ил.

Ковер с портретом Н. Нариманова. Автор Каранфилян.
1925 год.

Халг язычысы Мирза Ибрагимовун «Көзэрэн очаглар» пјесиндэн сәһна.

Сцена из пьесы народного писателя Мирзы Ибрагимова «Негасимые костры».

«Улдузлар сөнмүр» филминдэн кадрлар.

Кадры из фильма «Звезды не гаснут».

«Баһадыр вә Сона» операсындан сәһна.

Сцена из оперы «Бахадур и Сона».

В. И. Ленин адына Баки метрополитени, «Нариманов» станси-
жасы.

Бакинскй метрополитен имени В. И. Ленина. Станция
«Н. Нариманов».

Н. Нариманов адына кино-театр.

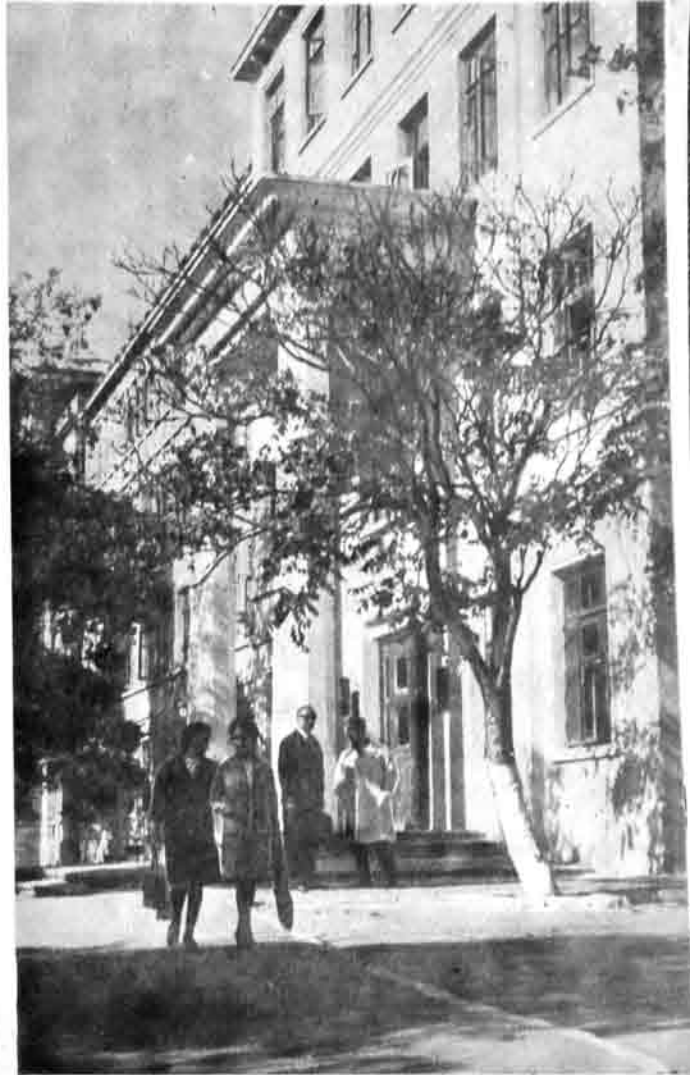
Кинотеатр им. Н. Нариманова.

Бақыда Н. Нариманов
адына мејдан.

Площадь имени Н. Нариманова
в Баку.

Н. Нәриманов адына Азарбајчан Дөвләт Тибб Институту.

Азербайджанский государственный медицинский институт
им. Н. Нариманова.

Бақыда Нәриманов адына проспект.

Проект Н. Нариманова в Баку.

Бақы шаһариндә Н. Нәримановун аби-
дәсинин ачылышы. 7 июн 1972-чи ил.

Открытие монумента Н. Нариманову
в городе Баку, 7 июня 1972 г.

ӘНМӘДОВ ТЕЈМҮР ӘКБӘР ОҒЛУ

НӘРИМАН НӘРИМАНОВ

(фотокитаб)

Рәсәмә Е. һашымов
Макети С. Гәнбаровундур.

Редакторлары М. Ахундов, С. Гулијев
Бәднн редактору З. һәсәнова
Техники редактору Б. Х. Гурбанова
Корректорлары Р. Кәтанова, Н. Рзајева

Чап һмәләниш 3/У-1976-чы һл. ФГ 10663. Формати
70X90/16. Офсет қағазы № 1. Физики чап әрағи 14,25.
Шәрти чал әрағи 16,67. Учот нәшр, әрағи 17,9.
Спфариш 611. Тиражи 11500. Гијәти 2 ман. 42 гәп.

Азәрбајҗан ССР Назирлар Советинин
Дәвләт Нәшријјат, Полиграфија вә
Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси.
«Ишыг» нәшријјаты, Бақы.
А. М. Шәрифзаде күчәси, 79.
26 Бақы комиссары адина мотбәс,
Әли Бајрамов күчәси, 3.

